Eesti Teadusagentuur

Immateriaalse vara ärilise väärindamise edendamine Eesti innovatsiooni ökosüsteemis

RITA+ alategevus 2: TA ning innovatsioonipoliitika analüüsimine ja seire

Lõpparuanne

Haap Consulting

Katrin Olt, Linda Tarto, Marleen Pedjasaar, Merle Purre

Kaasrahastanud Euroopa Liit

Eesti tuleviku heaks

Uuringut rahastas SA Eesti Teadusagentuur Euroopa Regionaalarengu Fondist toetatava programmi RITA+ raames.

Uuringu tegi Haap Consulting OÜ.

Autorid: Katrin Olt, Linda Tarto, Marleen Pedjasaar, Merle Purre.

Viitamine: Olt, K., Tarto, L., Pedjasaar, M. & Purre, M. (2026) Immateriaalse vara ärilise väärindamise edendamine Eesti innovatsiooni ökosüsteemis. Tartu: Haap Consulting.

Uuringu autorite tänu kuulub kõigile intervjuudel ja aruteluseminaridel osalenud ning kirjalikku tagasisidet andnud spetsialistidele ja praktikutele avalikust ja erasektorist ning vabaühendustest. Autorid tänavad asjakohaste suuniste eest Silja Elunurme Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutusest, Mikk Vahtrust ja Sigrid Rajalot Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumist, Kristel Reimi ja Friedrich Kaasikut Haridus- ja Teadusministeeriumist ning Liina Eeki ja Marko Piirsood Eesti Teadusagentuurist. Samuti täname Cristina Krooni, Siim Kinnast, Jane Luhta, Peeter Vihmat, Oliver Lukasoni, Mikk Putke, Sven Illingut ja René Jõelehte, kelleta käesolev uuring ei oleks valminud.

RITA+ on Euroopa Regionaalarengu Fondist toetatav programm, mille eesmärk on suurendada avaliku sektori rolli Eestis tehtava teadus- ja arendustegevuse strateegilisel suunamisel ning toetada riigi jaoks oluliste teadus- ja arendussuundade arendamist. Alategevuse käigus korraldatud teadus- ja arendusuuringud, poliitikaanalüüsid või tellitud eksperthinnangud toetavad TAI poliitika kujundamist ning võimaldavad tõenduspõhiselt hinnata arengukava tegevuste tõhusust ja mõju.

Alategevus 2: teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonipoliitika analüüsimine ja seire ning teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonipoliitika kujundajate ja elluviijate pädevuse kasvatamine.

Sisukord

KOKKUVÕTE 4

EXECUTIVE SUMMARY 6

SISSEJUHATUS 8

1. UURINGU STRATEEGIA JA METOODIKA 13

2. EESTI INNOVATSIOONI ÖKOSÜSTEEM 14

2.1. Avaliku ja erasektori innovatsioon Eestis 14

2.2. Regulatiivne raamistik ja selle mõju immateriaalse vara väärindamisele 17

2.3. Immateriaalse põhivara kajastamine ettevõtete bilansis 18

2.4. Eesti innovatsiooni ökosüsteemi osapoolte rollid ja koostöö 20

2.5. Peamised järeldused immateriaalse vara kontekstis 31

3. RAHVUSVAHELINE KOGEMUS VALITUD RIIKIDE NÄITEL 33

3.1. Rootsi 33

3.2. Sloveenia 34

4. EESTI VALIKUVÕIMALUSED RAHVUSVAHELISELE KOGEMUSELE TUGINEDES 36

5. POLIITIKASOOVITUSED 39

5.1. Põhimõttelised lähtekohad 39

5.2. Poliitikasuunad ja lahendused 41

VIITED 50

KOKKUVÕTE

Siinse uuringu eesmärk oli hinnata, kuidas Eesti innovatsiooni ökosüsteem toetab immateriaalse vara loomist, haldamist ja ärilist väärindamist ning teha poliitikasoovitusi selle süsteemi toimimise parandamiseks.

Uuring keskendus küsimusele, mil määral moodustavad olemasolevad rollid, vastutusalad, rahastusmeetmed ja koostööpraktikad sidusa terviku teadmuse tekkimisest selle ärilise väärindamiseni.

Uuring tugines dokumentide ja registriandmete analüüsile, poolstruktureeritud intervjuudele ning aruteluseminaridele, mida täiendati rahvusvahelise võrdlusega (Rootsi ja Sloveenia).

Peamised järeldused

Eesti innovatsiooni ökosüsteem on mitmekesine ja paindlik, kuid immateriaalse vara käsitluses killustunud. Kuigi erinevad osapooled – ministeeriumid, rakendusasutused, teadus- ja arendusasutused, ettevõtted ning tugistruktuurid – täidavad süsteemis olulisi rolle, ei moodustu neist alati sidusat tervikut. Vastutus on hajunud ja ettevõtetel võib olla keeruline mõista, millised teenused ning arendus- ja rahastusmeetmed moodustavad loogilise arendusteekonna.

Immateriaalse vara loomine on Eestis aktiivne, kuid selle strateegiline käsitlemine ettevõtetes on piiratud. Immateriaalne vara on koondunud vähestesse sektoritesse ja piirkondadesse ning seda ei käsitleta järjepidevalt ettevõtte arengut suunava ressursina. Sageli nähakse immateriaalset vara kitsalt juriidilise või tehnilise küsimusena, mitte äristrateegilise tööriistana.

Arendus- ja rahastusmeetmed toetavad eeskätt projekti elluviimist, kuid ei toeta alati järjepidevat liikumist teadus- ja arendustegevuselt turule. Innovatsiooniprotsessi iteratiivsus ja riskid ei ole meetmete ülesehituses alati piisavalt arvesse võetud ning erakapitali kaasamine ei ole süsteemselt seotud varasemate arendusetappidega.

Avaliku sektori ning teadus- ja arendusasutuste loodud immateriaalse vara puhul ei ole õiguste jaotuse ja kasutamise põhimõtted alati selged. See võib tekitada ebakindlust koostöö algatamisel ning piirata loodud vara edasist ärilist väärindamist.

Koostöö teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete vahel on olemas ja kohati hästi toimiv, kuid ei ole alati piisavalt varajane ega strateegiline. Teadmusmahuka innovatsiooni kujunemine eeldab tihedamat ja pikaajalisemat partnerlust, kus teadus- ja arendusasutused ei ole üksnes teenusepakkujad, vaid sisulised kaasloojad.

Rahvusvahelise võrdluse õppetunnid

Rootsi ja Sloveenia kogemus näitab, et immateriaalse vara edukas äriline kasutamine eeldab terviklikku ja koordineeritud lähenemist:

- Immateriaalse vara käsitlus on lõimitud ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitikasse, mitte piiratud üksnes õiguskaitsega.
- Rahastus katab kogu innovatsioonitsükli ideest turule jõudmiseni.

- Koostööprojektides on õiguste jaotus läbipaistev ja projekti eel kokku lepitud; seejuures toetavad projektieelseid läbirääkimisi suunised ning juhendmaterjalid.
- Teadus- ja arendusasutustel on selged stiimulid teadmuse äriliseks väärindamiseks.
- Süsteemselt arendatakse nii ettevõtete kui avaliku sektori pädevust immateriaalse vara haldamisel.

Rahvusvaheline kogemus kinnitab, et määrav ei ole üksik meede, vaid poliitikate, instrumentide ja institutsioonide koordineeritud koosmõju.

Kokkuvõtvad järeldused ja peamised tähelepanekud poliitikakujundamiseks

Eesti innovatsiooni ökosüsteem on võimekas, kuid immateriaalse vara loomine, haldamine ja äriline väärindamine ei toimi alati sidusalt ja integreeritult. Immateriaalse vara strateegiline kasutamine ei ole seejuures veel süsteemne ega läbiv osa ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitikast. Süsteem toetab teadmuse loomist, kuid selle edasiarendamine ja äriline väärindamine on ebaühtlane.

Uuringu põhjal joonistuvad välja järgmised peamised kitsaskohad, mille lahendamine on poliitikakujundamisel keskse tähtsusega:

- Immateriaalse vara käsitlus vajab riiklikul tasandil terviklikku ja koordineeritud lähenemist, mis seob ettevõtlus-, innovatsiooni- ja majanduspoliitika eesmärgid.
- Ettevõtetele ei ole immateriaalse vara arendamise ja kasutamise loogika piisavalt selge ega terviklikult toetatud.
- Ettevõtted ei jõua alati õigel ajal sobiva nõustamise ja professionaalse toeni immateriaalse vara strateegilisel kasutamisel.
- Innovatsiooni toetavad meetmed ei kata piisavalt terviklikult teekonda teadus- ja arendustegevusest turule.
- Avaliku ja erasektori koostöös loodud immateriaalse vara õiguste ja kasutamise põhimõtted ei ole piisavalt selged ega ühtsed.
- Immateriaalse vara roll ei kajastu piisavalt ettevõtete investeeritavuse või riskihindamise praktikates.
- Immateriaalse vara strateegilise kasutamisega seotud juhtimis- ja äriarenduskompetentsid on piiratud.

Need järeldused ja tähelepanekud osutavad vajadusele suurendada süsteemi sidusust, selgemalt määratleda rollid ja vastutus ning kujundada teadlikum lähenemine immateriaalse vara ärilise väärindamise toetamiseks kogu innovatsioonitsükli vältel.

EXECUTIVE SUMMARY

The aim of the study was to assess how the Estonian innovation ecosystem supports the creation, management and commercialisation of intangible assets, and to provide policy recommendations for enhancing its effectiveness.

The study examined the extent to which existing roles, responsibilities, funding instruments and collaboration practices form a coherent pathway from knowledge creation to its commercialisation.

The study draws on document and registry data analysis, semi-structured interviews and stakeholder workshops, complemented by international comparison (Sweden and Slovenia).

Key findings

The Estonian innovation ecosystem is diverse and flexible but fragmented in its approach to intangible assets. While key actors – ministries, implementing agencies, research and development institutions, companies and support structures – fulfil important roles, these do not always form a coherent whole. Responsibilities are dispersed, and companies may find it difficult to navigate the system and understand how services and support measures relate to their development path.

The creation of intangible assets is active in Estonia, but their strategic use in companies remains limited. Intangible assets are concentrated in a small number of sectors and regions and are not consistently treated as a strategic resource guiding business development. They are often viewed narrowly as legal or technical matters rather than as tools for business strategy.

Funding and support measures are primarily project-based and do not always support a continuous transition from research and development to market. The iterative nature of innovation and associated risks are not fully reflected in the design of measures, and the involvement of private capital is not systematically linked to earlier stages of development.

In the case of intangible assets created in the public sector and research and development institutions, the principles governing ownership and use are not always sufficiently clear. This may create uncertainty in initiating collaboration and limit further commercialisation.

Collaboration between companies and research and development institutions exists and is in some cases well developed, however, it is not always sufficiently early-stage or strategic. The development of knowledge-intensive innovation requires closer and longer-term partnerships, where research institutions act not only as service providers but as co-creators.

Lessons from international comparison

The experience of Sweden and Slovenia shows that successful commercialisation of intangible assets requires a coherent and coordinated policy approach:

- The treatment of intangible assets is integrated into innovation and enterprise policy, rather than limited to legal protection;
- Funding spans the entire innovation cycle from initial idea and development to market entry;
- Ownership and usage rights in collaborative projects are transparent and defined in advance;
- Research institutions have clear incentives for commercialisation;

- Capabilities related to managing intangible assets are systematically developed in both the private and the public sector.

International experience confirms that the key factor is not a single instrument, but the coordinated interaction of policies, instruments and institutions.

Conclusions and key considerations for policy-making

The Estonian innovation ecosystem is capable, but the creation, management and commercialisation of intangible assets do not always function in a sufficiently coherent and integrated manner. The strategic use of intangible assets is not yet systematic or a consistent part of enterprise and innovation policy. While the system supports the creation of knowledge, its further development and commercialisation remain uneven.

While the system supports the creation of knowledge, its further development and commercialisation remain uneven.

The study identifies the following key bottlenecks, the addressing of which is of central importance for policy-making:

- The approach to intangible assets requires a comprehensive and coordinated framework at the national level, linking enterprise, innovation and economic policy objectives.
- Companies lack a sufficiently clear and coherent framework for developing and using intangible assets.
- Companies do not always reach appropriate advisory services and professional support at the right time for the strategic use of intangible assets.
- Support measures for innovation do not sufficiently cover the full pathway from research and development to market.
- The principles governing ownership and use of intangible assets created in public–private collaboration are not sufficiently clear or harmonised.
- The role of intangible assets is not adequately reflected in companies' investability or in risk assessment practices.
- Managerial and business development capabilities related to the strategic use of intangible assets remain limited.

These conclusions and observations point to the need to strengthen the coherence of the system, more clearly define roles and responsibilities, and develop a more deliberate approach to supporting the commercialisation of intangible assets across the entire innovation cycle.

SISSEJUHATUS

Immateriaalsel varal – füüsilise substantsita, teistest varadest eristatav mittemonetaarne vara – on kriitiline tähtsus selles, et ettevõtete tegevus oleks uuenduslik ning nad püsiksid pikka aega konkurentsis (Guimón 2009).

Immateriaalset vara on võimalik käsitleda sotsioloogiselt, juriidiliselt, majanduslikult ja raamatupidamislikult, kusjuures kõigil definitsioonidel on oma kehtivus ja piirangud. Sotsioloogilisest vaatenurgast sõltub immateriaalse vara väärtus kollektiivsest tunnustusest ja institutsionaalsest kontekstist (Bourdieu 1986). Majanduslikult on immateriaalne vara seotud tulevastele hüvedele suunatud nõudega, millel puudub füüsiline kehastus või rahaline vorm finantsinstrumendi tähenduses (Lev 2001). Tulevase väärtuse realiseerimiseks muutub oluliseks juriidiline instrument, mis võimaldab selliseid nõudeid kaitsta ja majanduslikult kasutada ehk intellektuaalomand (WIPO 1979). Kogu intellektuaalomand on immateriaalne, kuid mitte kogu immateriaalne vara ei kvalifitseeru intellektuaalomandiks. Nende definitsioonide praktiline rakendus ettevõtluses väljendub näiteks raamatupidamislikult, kus immateriaalne põhivara on defineeritud kui immateriaalne vara, mida ettevõte kavatseb kasutada pikema perioodi jooksul kui üks aasta (Rahandusminister 2017).

Uuring lähtub tõdemusest, et immateriaalse vara olemasolu ei tähenda veel selle ärilist olulisust ning tarvis on mõista, kuidas seda süstemaatiliselt juhtida, et sellest majanduslikku kasu saada (Arnold & Thuriaux 1997). Immateriaalse vara väärtust on raske hinnata[1], selle õiguskaitse võib olla nõrk ja seda on keeruline kasutada laenude või investeeringute tagatisena. Pigem võib immateriaalsesse varasse tehtud arenduskulusid käsitleda pöördumatute kuludena (ingl *sunk cost*) seni, kuni vara ei hakka tulu tooma (Lall & Zeng 2020). Ka lepingutes ette nähtud tulevase tulu suurust on sageli keeruline usaldusväärselt hinnata. Näiteks litsentsilepinguga antakse hinnang vara võimalikule väärtusele lepingu perioodi jooksul, mis aga sõltub lepingu täitmisest ja muudest asjaoludest. Niisiis ei soovita konservatiivne raamatupidamine immateriaalset vara bilanssi panna, kuna hinnang sellele on liiga juhuslik[2]. Bilansis võib olla soetusmaksumus, näiteks patendi ost, kuid patendi lisandväärtuse arvestamine tootesse on keeruline. Patent on väike osa arendusest, mis koosneb erinevatest etappidest tarnijatest turunduseni. Lähtuvalt definitsioonide ja hindamise keerukusest puuduvad investoritel sageli ka usaldusväärsed andmed[3] immateriaalse vara tegeliku väärtuse ja kasutusvõimaluste kohta (OECD 2021).

Kuigi raamatupidamisstandardid ei võimalda immateriaalse põhivara majanduslikku väärtust bilansis adekvaatselt kajastada[4], on ettevõtete investeeringud immateriaalsesse põhivarasse Eestis siiski kasvanud. WIPO ja Luiss Business School (LBS) andmetel kasvasid investeeringud immateriaalsesse varasse rahvusvaheliselt (sh Eestis) aastatel 2008–2023 kolm korda kiiremini kui investeeringud materiaalsesse varasse (WIPO & LBS 2024). Samas, ainult 31% investeeringutest suunatakse

[1] Immateriaalse vara väärtus sõltub organisatsioonilisest kontekstist ja strateegiast ning tekib sageli erinevate varaobjektide ja protsesside koosmõjus (Leppenen 2014).

[2] ÜRO (2016) juhised ettevõtetele eristavad samuti uuringu- ja arendusetappi ning tõdevad, et ainult arendusetapis tekkinud kulud võivad vastata kapitaliseerimise tingimustele.

[3] Immateriaalse vara ebapiisav kajastamine ettevõtete aruandluses võib suurendada infoasümmeetriat kapitaliturgudel ja raskendada ettevõtte tegeliku väärtuse hindamist (Guimón 2009).

[4] WIPO & LBS (2024) andmetel jääb kuni 61% immateriaalsest varast raamatupidamises kajastamata. Raamatupidamisstandardite piiratud võime immateriaalse põhivara väärtust kajastada mõjutab investeeringu tootluse ja krediidivõimelisuse hindamist ning poliitikakujundajate suutlikkust töötada välja tõhusaid sekkumisi (OECD 2015).

immateriaalsesse varasse ning ülejäänud läheb masinatele, seadmetele, maale ja ehitistele (Rell 2018). Eriti suured käärid on materiaalsesse ja immateriaalsesse varasse tehtavate investeeringute vahel väikeste ja keskmise suurusega ettevõtetes. Globaalne praktika aga näitab immateriaalse omandi väärtuse kiiremat kasvu. S&P 500 indeksisse[5] kuuluvate ettevõtete puhul moodustab immateriaalne vara 92% turuväärtusest, võrreldes 17%-ga pool sajandit tagasi (Ocean Tomo 2026). Euroopa ettevõtete puhul on immateriaalse vara osakaal väiksem, kuid siiski suur, jäädes S&P Europe 350 indeksis ligikaudu 70% juurde (Ocean Tomo 2021).

Seega on käesoleva uuringu fookus mitte immateriaalse vara kirjeldamisel iseeneses, vaid teguritel ja takistustel, mis mõjutavad selle loomist ja ärilist väärindamist[6]. Majandusstruktuuride areng näitab, et teadmiste, loovuse ja intellektuaalse kapitali tähtsus majanduses kasvab. Globaalse majanduse muutumine teadmuspõhisemaks suurendab ka immateriaalse vara rolli ettevõtete konkurentsivõimes ja majanduskasvus. Olulise elemendina riiklike eesmärkide seas on üleminek teadmuspõhisele majandusele nii Eesti kui ka teiste Euroopa riikide teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni nurgakive. Immateriaalse vara äriline väärindamine on paljude arenenud riikide majanduses oluline konkurentsieelise allikas (OECD 2021; Leppenen 2014). Globaalsetes väärtusahelates osalemine, tehnoloogiline areng ning innovatsioonil põhinev ettevõtlus eeldavad suutlikkust mitte ainult uusi teadmisi ja tehnoloogiaid luua, vaid neid ka strateegiliselt hallata ja väärtustada, vastasel juhul jäävad investeeringud innovatsiooni ebapiisavaks (Arnold & Thuriaux 1997).

Eesti riiklikud arengudokumendid, sealhulgas strateegia „Eesti 2035“ ning Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035 (TAIE) on samuti seadnud sihiks teadmuspõhise majanduse arendamise, kus kõrgema lisandväärtusega ettevõtlus moodustab majanduse tuumiku. Selle eesmärgi puhul on hädavajalik kasvatada immateriaalse vara osakaalu ettevõtete ja organisatsioonide varades ja väärtustamiskultuuris, tagades ühiskonnas olukorra, kus teadmusloome tulemustest, sealhulgas teadus- ja arendustegevuse käigus tekkinud immateriaalsest varast saavad reaalsed tooted, teenused või tehnoloogiad – ning seda mitte ainult loomevõime, vaid ka ärilise väärindamise võimekuse arendamise kaudu (Riigikogu 2021b; Vabariigi Valitsus 2021a). Samas näitavad mitmed analüüsid, et Eesti tugev teadus- ja arendustegevuse potentsiaal ei realiseeru sageli ärilise mõjuna – põhjusena tuuakse välja piiratud oskused intellektuaalomandi haldamisel ja väärindamisel (Kantar Emor 2024; Mikheim *et al.* 2023; Euroopa Komisjon 2019a).

Selles kontekstis muutub oluliseks ökosüsteem, mis toetab ettevõtete arengut, innovatsiooni ja väärtusahelate kujunemist (Hoffecker 2019). Innovatsiooni ökosüsteem on arenev kogum osalejaid, tegevusi ja institutsioone, sealhulgas täiendavaid ja asendussuhteid, mis on olulised üksikute osalejate või osalejate kogumi uuendusliku tulemuslikkuse jaoks (Adner 2006). Oluline on rõhutada, et ökosüsteem ei koosne üksnes toimijatest, vaid hõlmab ka reegleid ja seadusi, mis nendevahelisi suhteid kujundavad; niisiis on poliitikad, teadmised, normid ja väärtused ökosüsteemi lahutamatu osa.

Euroopa Komisjon (2021b) ja OECD (2021) toovad esile, et nii innovatsiooni juhtimine kui ka immateriaalse vara ärilise väärtuse realiseerimine on võimalik ainult lõimitud ökosüsteemis, mis tagab:

[5] S&P 500 on börsiindeks, mille moodustavad New Yorgi börsil ja NASDAQ-il noteeritud Ameerika Ühendriikide 500 suurima börsiettevõtte aktsiad. Lisainfo: https://financefeeds.com/et/sp-500-USA-aktsiaturu-baromeeter/ (vaadatud 02.07.2025).

[6] Siinses uuringus kasutatakse mõistet immateriaalse vara äriline väärindamine tähenduses immateriaalse vara kasutamine ettevõtluses majandusliku väärtuse loomiseks, sh teadus- ja arendustegevuse tulemuste ja intellektuaalomandi kommertsialiseerimine ning innovatsiooni turule viimine.

- õiguskindluse, sealhulgas raamistikud ja standardid omandi määratlemiseks ja kaitsmiseks ning selle väärtuse hindamiseks ja äriliseks kasutamiseks;
- andmepõhised meetodid immateriaalse vara mõju hindamiseks;
- pädevused immateriaalse vara strateegiliseks haldamiseks;
- tervikliku toe teadmus- ja tehnosiirdele;
- immateriaalse vara väärtust arvesse võtvad toetusmehhanismid.

Soodsa ökosüsteemi loomiseks tuleb luua ja kasutusele võtta meetmeid. Euroopa Komisjoni (2021b) hinnangul tuleb ennekõike arvestada ettevõtetega, mis vajavad oma suuruse tõttu erilist tähelepanu, et saavutada immateriaalse vara strateegiline kasutamine. Seega, tugiteenused peavad olema paremini kohandatud väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete vajadustele.

Innovatsiooni ökosüsteemi arendamise eesmärk on soodustada väärtusahelate tekkimist, kusjuures immateriaalne vara on keskne osa väärtusahelas (WIPO & LBS 2024; Euroopa Komisjon 2021b; OECD 2021) ning kriitiline tegur nii tootmises kui ka teenussektoris (OECD 2021). Väärtusahel kirjeldab kõiki tegevusi, mida ettevõtted ja töötajad teevad toote loomiseks selle ideest lõpptarbijani ja kaugemalegi (Gereffi *et al.* 2005). Klassikalises väärtusahela raamistikus kirjeldab Michael E. Porter, et väärtust luuakse läbi esmaste ja tugitegevuste, millest paljud (nt tehnoloogia arendamine, ettevõtte infrastruktuur, inimressursside juhtimine, turundus, bränding ja müügijärgne teenindus) tuginevad suuresti immateriaalsele kapitalile, mitte üksnes füüsilisele kapitalile (Porter 1985).

Immateriaalse vara seisukohalt on võimalik eristada kahte omavahel pingestunud arengusuunda. Ühelt poolt näitavad globaalsete väärtusahelate uuringud, et väärtus koondub üha enam väärtusahela algus- ja lõpuetappidesse, nagu teadus- ja arendustegevus, disain ja süsteemiarhitektuur ning bränding, turundus ja kliendisuhtlus. Seda mustrit, mida sageli nimetatakse naeratuskõveraks (ingl *smile curve*), seostatakse teadmus- ja intellektuaalomandimahukate varade kasvava rolliga võrreldes tootmise enda osatähtsusega (Mudambi 2008). Euroopa Komisjoni (2021b) ja OECD (2021) andmetel on immateriaalne vara ja selle strateegiline juhtimine muutunud võtmeteguriks teadmusmahukate toodete ja teenuste loomisel ning turuletoomisel. Immateriaalse vara läbimõeldud haldamine aitab kaitsta innovaatilisi ideid kopeerimise eest ning võimaldab asutustel ja organisatsioonidel investeerida arendustegevusse, vähendades samal ajal õiguste rikkumisega seotud riske (Euroopa Komisjon 2021b; OECD 2021). Immateriaalse vara lõimimine ettevõtete ärimudelitesse, selle teadlik jagamine ja sellega seonduvate riskide juhtimine ja koostöösuhete arendamine toetavad ettevõtete kasvu (Parr 2018).

Samas, pärandsektorites, kus tootmine põhineb väljakujunenud toodetel, tehnoloogiatel ja protsessidel (nt tootmine, energeetika, ehitus ja taristu), on naeratusekõvera loogika soodustanud tootmise liikumist kolmandatesse riikidesse. See on hakanud innovatsiooni pidurdama, kuna tootmisega koos liiguvad ettevõtetest välja ka teadmised ja oskused, mis tekivad tootmisprotsessi käigus. Need teadmised ja oskused on olulised protsesside optimeerimiseks, toodete järkjärguliseks täiustamiseks, kulude vähendamiseks, töökindluse tõstmiseks ning süsteemide integreerimiseks – kõik need aspektid muutuvad globaalses konkurentsis üha tähtsamaks (Bonvillian 2022). Selliste teadmiste ja oskuste strateegiline ühendamine disaini ja arendusega on olnud üks tegureid, mis on aidanud kaasa näiteks ettevõtte NVIDIA edule, kus toodete arhitektuuri ja süsteemide arendamine eeldab tihedat seost disaini, tarkvara ja tootmistehnoloogiate vahel.

Nendest vastandlikest arengutest tulenevalt on oluline käsitleda immateriaalset vara kooskõlas ettevõtte positsiooniga väärtusahelas. Väärtuse loomine eeldab pidevat tagasisidet disaini, arenduse ja tootmise vahel; vastasel juhul võib tootmisvõimekuse eemaldumine muutuda innovatsiooni seisukohalt pudelikaelaks. Samas võimaldab immateriaalne vara mitmes sektoris ka väljakujunenud ärimudeleid ümber kujundada, näiteks keskenduda tootmise asemel disainile, montaaži asemel süsteemide kujundamisele või hinnapõhise konkurentsi asemel eristuvate toodete loomisele.

Euroopa kontekstis süvendavad neid pingeid mitmed struktuursed väljakutsed, sealhulgas ettevõtete ja investorite ettevaatlikkus süvatehnoloogiasse investeerimisel, ebaühtlased tingimused ülikoolide juurest alguse saanud ettevõtetele, talendikeskuste ja klastrite piiratud arv, riskikapitali ja institutsionaalsete investorite vähene kaasatus, avaliku sektori ja suurettevõtete tagasihoidlik roll nõudliku kliendina ning vähetõhusad ärist väljumise võimalused (Lake Star *et al*. 2023). Sellest tulenevalt kerkivad esile poliitikakujundamise võimalused immateriaalse vara potentsiaali paremaks rakendamiseks, sealhulgas katusorganisatsioonide nõustamine, demonstratsiooniprojektid ja eksperimendid, riigihanked, standardite arendamine, tööstuspoliitika meetmed, tööjõu ettevalmistus ning organisatsioonilise suutlikkuse kasvatamine.

Immateriaalse vara väärtuse hindamist soodustavad standardid, mis sobituvad selle riigi konteksti ja õigusraamistikuga, kus ettevõte tegutseb. Oluline on, et riik toetaks nende standardite rakendamist tugisüsteemi ja ettevõtetega peetava dialoogi kaudu, sealhulgas võimalusega standardeid vajadusel lihtsustada ja praktilisemaks muuta (Guimón 2009). Riiklik tugisüsteem ei peaks seejuures kohanduma üksnes süvatehnoloogiat arendavate ettevõtete vajadustega, vaid toetama ka võimekuse kasvu tavapäraste tehnoloogiliste probleemide lahendamiseks (Arnold & Thuriaux 1997).

Eestis on mitmeid toetusmehhanisme, mis on suunatud teadus- ja arendustegevuse edendamisele ning teadmussiirde soodustamisele (Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutuse innovatsioonialased teenused ja toetused, Eesti Teadusagentuuri toetusmeetmed). Ometi on nende mõju immateriaalse vara (sh intellektuaalomandi) strateegilisele kasutamisele ettevõtetes olnud tagasihoidlik, mistõttu vajab olemasolev raamistik täiendamist selgemate stiimulite[7] ja sihitud tugimehhanismidega. Kirjandus osutab, et immateriaalse vara kasutamist piiravad rahastustõrked, hindamisraskused ja institutsionaalsed kitsaskohad, samas kui tugevam innovatsiooni ökosüsteem võib soodustada ettevõtete investeeringuid immateriaalsesse varasse (Brassell & Boschmans 2019; Bui *et al.* 2025). Eesti kontekstis tähendab see, et kuigi teatud sektorites – eelkõige info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ning rohetehnoloogia vallas – on aktiivseid ettevõtteid, eeldab teadmuspõhisuse laiem rakendumine majanduses ning teadmusmahuka ettevõtluse tekkimine ja kasv süsteemsemat lähenemist ja innovatsiooni ökosüsteemi paremat koordineerimist (Mikheim *et al.* 2023).

Uuringu vajadus tuleneb asjaolust, et Eestis puudub siiani terviklik käsitlus immateriaalse vara rollist väärtusahelas, selle strateegilisest haldamisest ja kasutamisest ning sellega seotud koostöösuhete kujundamisest ja juhtimisest, hõlmates kogu innovatsiooni ökosüsteemi. Olemasolevad uuringud ja analüüsid keskenduvad kas kitsalt tööstusomandi registreerimisele, teadus- ja arendustegevuse alasele koostööle või ettevõtete innovatsioonivõimekusele (Roolaht *et al.* 2015; Kantar Emor 2024), kuid immateriaalse vara ärilise väärindamise potentsiaali ei ole süstemaatiliselt käsitletud. Eestile kui

[7] Ökosüsteemne stiimul tähendab poliitikameedet, mille eesmärk on tugevdada innovatsiooni ökosüsteemi toimimist tervikuna, mitte toetada üksikuid projekte või organisatsioone.

väikeriigile on tervikliku lähenemise kujundamine eriti oluline, kuna piiratud ressursid eeldavad strateegiliselt fokusseeritud ja skaleeritavaid poliitikalahendusi, mis omakorda rõhutab käesoleva uuringu vajalikkust.

Sarnane lünk ilmneb rahvusvahelistest allikatest: WIPO ja LBS-i (2024) ning Euroopa Komisjoni (2021b) andmetel on immateriaalse vara strateegiline juhtimine paljudes riikides tõusnud poliitiliste prioriteetide hulka, kuid mitmel juhul napib teadmistel põhinevat lähenemist ja süsteemseid toetusmehhanisme, mis aitaksid suurendada sünergiat ja strateegiliselt oluliste osapoolte võimekust innovatsiooni ökosüsteemis. Piiratud võimekus avaldub sageli killustunud tugiteenustes, raskustes omandiõiguse määramisel ja immateriaalse vara väärtuse hindamisel ning sellest tulenevalt majandusliku kasu jagunemises mitme osapoole vahel (WIPO & LBS 2024; Euroopa Komisjon 2021b).

Siinne uuring keskendub poliitikasoovituste kujundamisele, mille eesmärk on tugevdada innovatsiooni ökosüsteemi osapoolte võimekust ja edendada immateriaalse vara ärilist väärindamist. Analüüs lähtub OECD (2021) poolt esile toodud tunnustest, mis muudavad immateriaalse vara avaliku poliitika kujundamisel eripäraseks ja keerukaks valdkonnaks:

1. Immateriaalse vara hulka ja väärtust on sageli keeruline hinnata, kuna see sõltub kontekstist ja kasutusvõimalustest.
2. Paljusid immateriaalse vara liike (nt protsessid, oskusteave) ei saa õigustega kaitsta ega arvele võtta.
3. Immateriaalsesse varasse investeerimine toob kasu ka teistele osapooltele (nt teadmussiirde ja töötajate liikumise kaudu), mis võib vähendada erasektori motivatsiooni investeerida.
4. Immateriaalne vara toimib efektiivselt vaid koos teiste varadega, mistõttu on üksikute poliitikameetmete (nt teadus- ja arendustegevuse toetused ning maksusoodustused) mõju sageli piiratud.

Uuringu eesmärk on luua süstemaatiline ülevaade immateriaalse vara ärilise väärindamise hetkeseisust, eeldustest ja takistustest Eestis. Analüüs keskendub sellele, kuidas innovatsiooni ökosüsteemi osapooled loovad, haldavad ja kasutavad immateriaalset vara ning millised kitsaskohad takistavad selle strateegilist kasutamist ettevõtluses ja avalikus sektoris. Samuti käsitletakse innovatsiooni ökosüsteemi toimimisega seotud süsteemseid puudujääke, mis mõjutavad immateriaalse vara loomist, kasutamist ja ärilist väärindamist. Uuring aitab selgitada, milliseid stiimuleid ja poliitikavahendeid on võimalik rakendada, et suurendada immateriaalse vara ärilist väärindamist Eesti innovatsiooni ökosüsteemis.

Uuring lähtub mitmest uurimisküsimusest, mis käsitlevad immateriaalse vara ärilise väärindamise takistusi, innovatsiooniökosüsteemi toimimist ja poliitikameetmete mõju. Uurimisküsimuste täielik loetelu on esitatud Lisas 1.

Uuringu fookus on piiratud ning siinses töös ei käsitleta loomemajandust, sealhulgas kirjandus- ja kunstiteoste autoriõigust Berni konventsiooni tähenduses. Tegemist on valdkonnaga, mis väärib eraldi uuringut, kuna loomemajanduses – näiteks filmi, kujutava kunsti, kirjanduse ja muusika kaudu loodud immateriaalse vara puhul – on Eestil ette näidata edulugusid (nt Lotte tegelaskuju).

1. UURINGU STRATEEGIA JA METOODIKA

Immateriaalse vara ärilise väärindamise kirjeldamiseks kasutasime kombineeritud uurimisstrateegiat. Uuringu esimese etapi ettevalmistamiseks viisime läbi eelintervjuu spetsialistide ja praktikutega Eesti innovatsiooni ökosüsteemist. Eelintervjuu toimus 07.05.2025 ja sellel osales kaks inimest. Eelintervjuu eesmärk oli täpsustada dokumendianalüüsi, registriandmete analüüsi ja intervjuude valimit.

Uuringu esimeses etapis keskendusime dokumendianalüüsile ja registriandmete analüüsile. Dokumendianalüüs toimus 2025. aasta mais ja juunis ning selle käigus töötasime läbi poliitikadokumente, kirjandust, artikleid ning varasemate uuringute ja analüüside aruandeid. Dokumendianalüüsi osana koostasime ülevaate Eestis kehtivatest regulatsioonidest. Regulatsioonide analüüsi eesmärk oli anda ülevaade riiklikust õigusest seoses immateriaalse vara ärilise väärindamise edendamisega. Lisaks analüüsisime kahe välisriigi – Rootsi ja Sloveenia – dokumente, et anda ülevaade rahvusvahelisest kogemusest. Riigid valisime eesmärgiga võrrelda tugeva innovatsiooni ökosüsteemiga liiderriiki (Rootsi) väiksema ja Eestile struktuurilt lähedasema riigiga (Sloveenia), kus on viimastel aastatel seatud selge poliitiline fookus intellektuaalomandi ja immateriaalse vara rolli tugevdamisele. Dokumendianalüüs rahvusvahelise kogemuse kaardistamiseks toimus 2025. aasta augustis ja septembris. Dokumendianalüüsi tulemusena saime teadmise immateriaalse vara ärilisest väärindamisest Eesti innovatsiooni ökosüsteemis ning asetasime selle rahvusvahelisse konteksti.

Registriandmete analüüsiga kogusime ja analüüsisime kvantitatiivseid andmeid, et hinnata immateriaalse põhivara äratundmise, sellele tähenduse andmise, selle arvelevõtmise ja kasutamise kitsaskohti. Registriandmete analüüs toimus 2025. aasta augustis. Dokumendi- ja registriandmete analüüsi tulemusel lõime andmestiku, mille alusel mõtestasime innovatsiooni ökosüsteemi toimimist ning immateriaalse vara osa selles.

Uuringu teises etapis kogusime kvalitatiivseid andmeid, et täiendada alusandmestikku. Täiendavate andmete kogumiseks moodustasime valimi sihipäraselt, valides spetsialiste ja praktikuid Eesti ja teiste riikide – Rootsi ja Sloveenia – innovatsiooni ökosüsteemist. Valisime isikuid nii avalikust ja erasektorist kui ka vabaühendustest. Andmete kogumiseks Eesti ja teiste riikide spetsialistidelt ja praktikutelt viisime läbi intervjuud. Ühe sihtrühma – Eesti teadus- ja arendusasutuste – perspektiivi paremaks mõistmiseks täiendasime intervjuudest saadud andmeid lühiküsitlusega. Intervjuud Eesti spetsialistide ja praktikutega viisime läbi 07.10.2025–26.11.2025 veebikeskkonnas Microsoft Teams. Intervjuud toimusid eesti keeles. Viisime läbi 22 intervjuud: 20 individuaalintervjuud ja 2 paarisintervjuud. Kokku osales intervjuudel 24 inimest. Lühiküsitluse valimi piiritlesime evalveeritud asutustega. Kutse lühiküsitlusel osalemiseks saatsime 22 evalveeritud asutusele, sellele vastas 3 asutust. Lühiküsitlus oli avatud 06.10.2025–31.10.2025 veebikeskkonnas LimeSurvey. Intervjuud võrdlusriikide spetsialistide ja praktikutega viisime läbi 28.08.2025–30.09.2025 veebikeskkonnas Microsoft Teams. Välisintervjuud toimusid inglise keeles. Kokku viisime läbi 7 välisintervjuud. Intervjuudel osales 2 eksperti Rootsist ja 5 eksperti Sloveeniast.

Kogutud andmete analüüsi tulemusel koostatud poliitikasoovituste arutamiseks, neile tagasiside saamiseks ja nende valideerimiseks korraldasime aruteluseminarid. Aruteluseminaridele kaasasime Eesti spetsialiste ja praktikuid. Poliitikasoovituste valideerimisseminarid toimusid 03.02.2026–05.02.2026 veebikeskkonnas Microsoft Teams. Seminaride toimumise järel jätkus kirjaliku tagasiside kogumine kuni 11.02.2026. Seminaridel osales ja kirjaliku tagasiside saatis 34 inimest 28 organisatsioonist.

2. EESTI INNOVATSIOONI ÖKOSÜSTEEM

Immateriaalse vara loomine ja äriline väärindamine ei sõltu üksnes ettevõtete strateegilistest valikutest, vaid kujuneb poliitikaraamistike, õigusliku keskkonna, finantskäitumise ning avaliku ja erasektori vaheliste suhete koosmõjus. Seetõttu eeldab võimaluste ja takistuste mõistmine mitmetasandilist vaadet, mis hõlmab nii strateegilist, institutsionaalset kui ka organisatsioonilist tasandit.

Järgnevalt käsitleme innovatsiooni ökosüsteemi toimimist teadmuse loomise, levitamise ja rakendamise seisukohalt nelja omavahel seotud vaatenurga kaudu: varasemates uuringutes ja analüüsides kujunenud arusaamad, regulatiivne raamistik, ettevõtete immateriaalse põhivara kajastamine finantsaruandluses ning intervjuudest saadud käsitlused. Selline mitmetasandiline lähenemine võimaldab teha terviklikud järeldused Eesti peamiste väljakutsete ja arenguvõimaluste kohta immateriaalse vara tõhusamal ärilisel ja ühiskondlikul kasutamisel.

Regulatsioonide ja registriandmete analüüsi eesmärk ei ole seejuures otseste poliitikasoovituste kujundamine, vaid immateriaalse vara kasutamisega seotud tingimuste ja praktikate kaardistamine, mis loob empiirilise aluse edasistele järeldustele.

2.1. Avaliku ja erasektori innovatsioon Eestis

Eesti innovatsiooni ökosüsteemi võib käsitleda süsteemina, milles erinevad osapooled täidavad teadmuse loomise, levitamise, rakendamise ja toetamise funktsioone. Kinnase (2019) visualiseering toob ühele kaardile Eesti innovatsiooni ökosüsteemi väljundid, rahastuse, struktuurid ja stiimulid, üldise keskkonna, talendid ja teadmised, mille saab jaotada nelja põhifunktsiooni kaupa:

- teadmuse loomine (innovaatilised ettevõtted, teadus- ja arendusasutused, sh ülikoolid);
- teadmuse levitamine (kompetentsikeskused, teadmussiirde ja teaduskommunikatsiooniga tegelevad üksused);
- teadmuse rakendamine (organisatsioonid ja ettevõtted, sh iduettevõtted);
- teadmuse strateegiline toetamine (tugistruktuurid, sh immateriaalse vara ja innovatsiooni nõustajad, immateriaalse vara haldamise ja kommertsialiseerimisega tegelevad üksused ja spetsialistid, rahastajad, investorid, innovatsiooni suunajad, koordineerijad, poliitikakujundajad ja õiguskaitseasutused).

Immateriaalse vara vaatenurgast on innovatsiooni toimimiseks oluline, et väärtusahela eri osapoolte rollid ja vastutused oleksid selgelt määratletud ja nende tegevus koordineeritud. Innovatsioon toimub tavaliselt paljude organisatsioonide – sealhulgas ettevõtete, ülikoolide, riigiasutuste ja innovatsiooni tugistruktuuride – koostöös ning selle toimimine sõltub nendevaheliste seoste ja institutsionaalsete kokkulepete selgusest (Euroopa Komisjon 2019a). Eesti hetkeolukorra analüüs näitab, et immateriaalse vara loomise, haldamise ja ärilise väärindamisega seotud rollijaotused ei ole alati selgelt määratletud – näiteks võib jääda ebaselgeks õiguste kuuluvus, otsustusprotsess ja vastutus olukordades, kus vara luuakse avalike vahenditega. Samuti ei ole kõik innovatsiooni toetavad sidemed institutsionaalselt struktureeritud ja regulatiivses raamistikus esineb puudujääke, mistõttu jääb osa intellektuaalomandi õigustest kasutamata ning teadus- ja arendustegevusse tehtud investeeringute potentsiaal realiseerimata (Euroopa Komisjon 2019a).

Euroopa Komisjon (2019a) märgib, et ülikoolides ning teistes teadus- ja arendusasutustes ei ole patendikaitsega tegelemine olnud piisavalt süstemaatiline. Kuigi ülikoolid on loonud tehno- ja teadmussiirdeüksusi ning struktuure süsteemide, toodete ja tehnoloogia haldamiseks, on nende tegevus sageli põhinenud projektipõhisel rahastusel ja killustunud kompetentsil. Viimastel aastatel on püütud seda olukorda parandada muu hulgas ASTRA+ meetme kaudu, mis toetab teadmussiirde teenuste ja oskuste arendamist, kommertsialiseerimismudelite väljatöötamist ning teadus- ja arendusasutuste koostööd ettevõtluse ja avaliku sektoriga.

Eesti kontekstis ilmneb, et kuigi teadmuspõhise majanduse suunas liikumine on olnud poliitiliselt prioriseeritud (Vabariigi Valitsus 2021a), on organisatsioonide bilanssides immateriaalse vara osakaal väike, jäädes selgelt alla Euroopa keskmise. Immateriaalne põhivara moodustab Eesti organisatsioonide registreeritud põhivarast üksnes umbes 5% (Kinnas 2025b). Võrdluseks on Euroopa Liidu keskmine tase selle näitaja puhul ligikaudu 10–12% ja riikides, kus toimib tugev teadmusmajandus, nagu Rootsis, ulatub see 20% piirimaile (WIPO & LBS 2024).

Suur osa tootlikkuse erinevustest Eesti ettevõtete vahel ei ole seotud materiaalse varaga, vaid need tulenevad hoopis erinevustest juhtimisvõimekuses, innovatsioonisuutlikkuses ja immateriaalsesse varasse (sh teadmised ja protsessid) tehtud investeeringutes. Kuigi materiaalne vara võib avaldada tootmise efektiivsusele kiiret mõju, on immateriaalse vara mõju suurem, sest see avaldub pikema aja jooksul. Seega loovad investeeringud immateriaalsesse varasse aluse jätkusuutlikuks ja stabiilseks tootlikkuse kasvuks (Männasoo *et al.* 2018).

Praktikas on Eesti väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete puhul immateriaalse vara äriline väärindamine pigem *ad hoc* – projekti- või vajaduspõhine või juhuslikult tekkinud olukorrast ajendatud. Veelgi enam – Kantar Emori (2024) andmetel ei pea 47% väikese ja keskmise suurusega ettevõtetest vajalikuks intellektuaalomandi õiguseid registreerimise teel enne uue toote turule toomist kaitsta. Olukorda raskendab asjaolu, et Eestis napib ettevõtetele suunatud strateegilist tuge – st nõustamist, mis aitaks hinnata, kas ettevõtetel on kaitstavat immateriaalset vara, kuidas kujundada intellektuaalomandi portfelli, millal ja milliste vahenditega õigusi kaitsta ning kuidas õiguste rikkumiste korral tegutseda (Kantar Emor 2024).

Asutused ja organisatsioonid küll loovad immateriaalset vara, kuid selle kaitsmine ja äriline väärindamine jääb võrreldes Euroopa keskmisega piiratuks (Euroopa Komisjon 2025; Kelli *et al.* 2018). Euroopa Patendiameti andmetel esitasid Eesti taotlejad 2024. aastal 74 Euroopa patenditaotlust, mis paigutab Eesti leiutiste kaitsmise aktiivsuse poolest Euroopa riikide seas tagasihoidlikule tasemele (EPO 2025). Patenditaotluste esitajatena domineerivad üksikisikud ja väikeettevõtted, mitte ülikoolid ega teised avaliku sektori teadus- ja arendusasutused. Varasemate analüüside põhjal on avaliku sektori teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete koostöö ja aktiivsus intellektuaalomandi õiguskaitse alal on vähene (Kelli *et al.* 2018), mis on võinud piirata teadus- ja arendustegevuse tulemuste jõudmist ettevõtlusse ning nende ärilist väärindamist.

Eestis luuakse arvestatav hulk immateriaalset vara ka avalikest vahenditest rahastatud alus- ja rakendusuuringute ning arendustegevuse käigus. Näiteks Haridus- ja Teadusministeeriumi (edaspidi *HTM*), Eesti Teadusagentuuri (edaspidi *ETAG*) ning teiste riigi struktuuri kuuluvate asutuste kaudu rahastatakse igal aastal sadu projekte, mille tulemusel valmivad uued tarkvarad, andmestikud, metoodikad ja algoritmid. Samas on varasemates analüüsides leitud, et avaliku sektori asutuste

praktika intellektuaalse vara ühiskondlikuks ja äriliseks väärindamiseks ei ole olnud piisavalt süsteemne (Euroopa Komisjon 2019a).

Avalikest vahenditest rahastatud teadus- ja arendustegevuse tulemuste rakendamine majanduses ja ühiskonnas on sageli piiratud ning paljud tulemused jäävad kasutusse akadeemilises kontekstis. Samas ei ole mitmed teadusrahastuse meetmed ka otseselt suunatud kommertsialiseerimisele või rakenduste arendamisele. Rahvusvahelises praktikas kasutatakse lähenemisi, kus teadus- ja arendusprojektide kavandamisel hinnatakse juba projekti alguses loodava intellektuaalomandi kaitse ja võimaliku ärilise või ühiskondliku rakenduse perspektiivi, eriti juhtudel, kus projektis osalevad ka ettevõtted (Euroopa Komisjon 2021b). Selline lähenemine aitab tagada, et loodud teadmus leiab laiemat rakendust innovatsiooni ökosüsteemis.

Eestis luuakse märkimisväärses mahus immateriaalset vara ka avaliku sektori tegevuse käigus, näiteks riiklike infosüsteemide, andmekogude ja digilahenduste arendamisel. Sellistel varadel võib olla oluline potentsiaal nii ärilise kui ka ühiskondliku väärtuse loomiseks. Nende varade väärindamise võimaluste analüüs vajaks siiski eraldi käsitlust ja jääb siinse uuringu ulatusest välja. Eesti innovatsiooni ökosüsteemi käsitlevates analüüsides on korduvalt osutatud koordinatsioonimehhanismide ja vastutusalade killustatusele. Ökosüsteemi osapoolte – Patendiameti, Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutuse (edaspidi *EIS*), ETAG-i, ministeeriumite, ülikoolide jt – rollijaotus ei ole alati selgelt määratletud ning immateriaalse vara tekkimine ettevõtete ja avaliku sektori (sh teadus- ja arendusasutuste) vahelises koostöös ei ole piisavalt toetatud. Selline killustatus vähendab teadmussiirde ja innovatsiooni mõju ning piirab immateriaalsesse varasse tehtud investeeringute, sealhulgas avalike investeeringute kasutamist (Kangro & Lepik 2023; Koppel et al. 2023; Euroopa Komisjon 2019a; Roolaht *et al.* 2015; Karo *et al.* 2014).

Lisaks kirjeldatud institutsionaalsetele rollidele ja koostööpraktikatele mõjutab innovatsiooni ökosüsteemi toimimist ka regulatiivne keskkond, mis määrab immateriaalse vara loomise, kuuluvuse ja kasutamise tingimused avaliku ja erasektori koostöös.

Praegune innovatsiooni ökosüsteem ei ole siiski piisavalt võimekas toetama väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete vajadusi immateriaalse vara strateegilise kasutamise osas. Kantar Emori (2024) uuringu põhjal näitavad just väiksemad ettevõtted kõige suuremat teadlikkuse ja ressursi puudujääki immateriaalse vara strateegilisel kasutamisel. Samal ajal tõdevad eksperdid, et siirdesüsteemid, mis võiksid teadus- ja arendusasutustes loodud teadmuse, teadmised ja oskusteabe ettevõtlusse ja ühiskonda suunata, on killustunud ja vajavad süstemaatilisemat juhtimist (Kangro & Lepik 2023).

Immateriaalse vara kasutamine tulu teenimiseks eeldab strateegilise juhtimise kompetentse, kuna see on ärimudeli lahutamatu osa ning hõlmab pikaajalisi strateegilisi otsuseid tootearenduse, turule sisenemise, müügi ja rahvusvahelistumise kohta, mille eest vastutavad müügijuht, ekspordijuht, arendusjuht, tegevjuht, juhatuse liige või muu juhtorgani liige. Eesti juhtimisvaldkonna uuringu tulemused viitavad, et juhtimise kvaliteet mõjutab otseselt ettevõtete tulemuslikkust ja tootlikkust, määrates ligikaudu kolmandiku ettevõtte tootlikkusest ning et just pikaajalise strateegilise tegevuskava olemasolu eristab kõrgema lisandväärtusega ettevõtteid madalama lisandväärtusega ettevõtetest (Vadi *et al.* 2021). Samas osutavad Vadi jt (2021), et rahvusvahelistumine ja eksport ei ole paljude Eesti ettevõtete arendustegevustes kesksel kohal, mis piirab ka immateriaalse vara süsteemset kasutamist tulu teenimiseks ja skaleerimiseks välisturgudel.

Juhtimisvõimekuse kitsaskohad ei ole pelgalt organisatsioonisisene probleem, vaid neid saab käsitleda ka laiemas ajaloolis-institutsionaalses kontekstis: Vitsuri (2024) analüüsi kohaselt kujunes Eesti ettevõtlus- ja juhtimismõtte raamistik suurel määral neoliberaalse maailmapildi domineerimise perioodil, mil rõhuasetus oli mitte-sekkumisel, ühetaolisusel ja turu iseregulatsioonil ning kus süstemaatiline huvi teiste riikide tegelike praktikate ja arengumudelite vastu jäi tagaplaanile. Selline ideoloogiline taust võib osaliselt selgitada, miks juhtimispraktikad, mis oleksid teadlikud ning põhineksid mitmekesisel arendus- ja tootmisportfellil, toetades immateriaalse vara pikaajalist kasutamist tulu teenimiseks välisturgudel, ei ole Eestis laiemalt juurdunud ning võivad kujuneda takistuseks teadmuspõhise majanduse arengule.

2.2. Regulatiivne raamistik ja selle mõju immateriaalse vara väärindamisele

Regulatiivne keskkond kujundab otseselt, kui selgelt ja tulemuslikult on Eestis võimalik immateriaalset vara kasutada ja äriliselt väärindada. Järgnevalt analüüsime õigusraamistikku, mis mõjutab avaliku ja erasektori loodud immateriaalse vara tekkimist, kasutamist ja ärilist väärindamist, keskendudes regulatsioonidele, millel on selles protsessis määrav roll.

Regulatsioonide analüüs näitab, et Eesti õigusraamistik katab peamised immateriaalse vara liigid ning on suures osas kooskõlas Euroopa Liidu õigusega. Samas on regulatsioonid valdavalt üles ehitatud õiguskaitse ja vastutuse loogikale ning sisaldavad vähem suuniseid immateriaalse vara aktiivseks kasutamiseks ja äriliseks väärindamiseks. See ilmneb eriti selgelt riigivara, riigihangete, intellektuaalomandi ning raamatupidamise ja maksuregulatsioonide koosmõjus, mis kujundavad nii õiguste kuuluvust, kasutusvõimalusi kui ka immateriaalse vara majanduslikku tasuvust.

Läbivaks jooneks analüüsis on, et mitmed immateriaalse vara ärilise väärindamise seisukohalt olulised küsimused – näiteks immateriaalse vara arvelevõtmise ja kajastamise praktikad (sh bilansis), õiguste koondamine (nt ühe vastutava osapoole kätte) ja haldamine, väärtuse (nt ärilise potentsiaali) hindamine, litsentsimine ning avaliku ja erasektori koostöös loodud tulemuste kasutamine – ei ole ühtselt reguleeritud ega piisavalt juhendatud. Need küsimused lahendatakse sageli määruste ja muude rakendusaktide, lepingute, asutusesiseste kordade või üksikute ametnike pädevuse tasandil, mis tekitab killustatust, ebaühtlast praktikat ja suurendab tehingukulusid.

Analüüs viitab, et Eesti õigusraamistik katab immateriaalse vara õiguskaitse ja vastutuse aspektid, kuid jätab suure osa vara kasutamise ja ärilise väärindamisega seotud küsimustest poolte kokkulepete kujundada. Selline lähenemine võimaldab paindlikult arvestada erinevate ärimudelitega ja on kooskõlas tehinguvabaduse põhimõttega ega eelda nende küsimuste detailset reguleerimist seaduse tasandil.

Samas eeldab see osapooltelt piisavat võimekust õigussuhteid teadlikult kujundada, mis praktikas on sageli ebaühtlane. Seetõttu ei tulene analüüsist vajadus senise õigusraamistiku ümberkujundamiseks, vaid pigem vajadus seda täiendada ja täpsustada ning toetada selle ühtlasemat rakendamist, näiteks suuniste, tüüplahenduste ja tugimeetmete kaudu.

Selles kontekstis vajavad kõige enam tähelepanu avaliku sektori ning avaliku ja erasektori ühisprojektide raamistikud, sealhulgas riigivara ja riigihangete regulatsioonid, riigiabi raamistik ning nende seosed korruptsioonivastase seadusega. See tuleneb asjaolust, et märkimisväärne osa Eestis loodavast kõrge väärtusega immateriaalsest varast sünnib avalikest vahenditest ning avaliku ja

erasektori koostöö kaudu. Need regulatsioonid määravad, kellele õigused kuuluvad, millistel tingimustel neid võib kasutada ning kas loodud immateriaalne vara üldse jõuab kasutusse või turule. Ebaselgus nende regulatsioonide rakendamises võib muuta avaliku ja erasektori koostöös loodud arendustulemused praktiliselt kasutamatuks ka juhul, kui need on intellektuaalomandi õigusega kaitstud ning piirata nende õiguste praktilist kasutamist ja immateriaalse vara ärilist väärindamist.

Järgmise tähtsusega on intellektuaalomandi regulatsioonid, sealhulgas autoriõiguse ning tööstusomandi õiguste regulatsioonid (nt leiutiste, kaubamärkide ja tööstusdisainilahenduste õiguskaitse). Need määravad intellektuaalomandi õiguste tekke ja kaitse nende immateriaalse vara liikide puhul, millele saab õiguskaitse kehtestada, kuid jätavad suurel määral reguleerimata õiguste koondamise ja kasutamise loogika, mis on ärilise väärindamise seisukohalt keskne. Mitmes olukorras – eriti ühisprojektides ja avaliku sektori osalusel elluviidavates arendustes – on õiguste killustumine seadusest tulenevalt ette nähtud, mitte juhuslik, mis võib muuta õiguste praktilise kasutamise keerukaks. Nende regulatsioonide mõju on niisiis otsene, kuid sageli sõltuv sellest, kas teised raamistikud, nagu riigihangete- ja maksuregulatsioonid, võimaldavad õigusi ka tegelikult kasutada praktikas.

Olulist, kuid pigem toetavat rolli täidavad maksu- ja raamatupidamisregulatsioonid, sealhulgas tulumaksu- ja raamatupidamise seadus. Need mõjutavad otseselt seda, kas ja kuidas immateriaalne vara muutub majanduslikult nähtavaks, näiteks bilansis või maksuarvestuses ning kujundavad investeerimisotsuseid arendustegevuse ja litsentsimise suunal. Ebakindlus vara väärtuse hindamise ja arenduskulude arvestamise osas võib pärssida tehinguid ja suurendada riske, eriti teadmuspõhistes valdkondades. Samas ei takista need regulatsioonid iseenesest immateriaalse vara või sellega seotud õiguste teket, vaid mõjutavad eelkõige nende kasutamise tasuvust ja nendega seotud otsuste ärilist atraktiivsust, mistõttu avaldub nende mõju tugevamalt immateriaalse vara väärindamise hilisemates etappides.

Spetsiifilist, kuid teatud olukordades olulist rolli täidavad ebaausa konkurentsi ja ärisaladuse kaitse ning andmeregulatsioonid, mis on määrava tähtsusega mitme osapoole ühise tegevuse käigus tekkiva praktilise teadmise ja kogemuse ning andmetel põhineva majandusliku väärtuse puhul, eriti enne intellektuaalomandi õiguste tekkimist – nende mõju on sellistes olukordades asendamatu.

Kokkuvõtvalt näitab analüüs, et kõige kriitilisemad muudatusvajadused puudutavad regulatsioone, mis määravad avaliku sektori ning avaliku ja erasektori koostöös loodud immateriaalse vara kasutamise tingimusi. Need regulatsioonid mõjutavad otseselt seda, kas loodud tulemustel on praktiline kasutus ja majanduslik rakendus. Intellektuaalomandi seadused on seejärel keskse tähtsusega õiguste kaitse ja kasutamise tingimuste määratlemisel, samas kui maksu- ja raamatupidamisregulatsioonid mõjutavad, kui tasuv ja riskivaba on immateriaalse vara äriline väärindamine, eriti selle hilisemates etappides.

Lisas 2 esitatud tabel koondab regulatsioonide analüüsi tulemused üksikute õigusaktide kaupa, sealhulgas võimalikud täpsustamis- ja arendamisvajadused, mis toetavad siinses alapeatükis esitatud üldisi järeldusi ja poliitikasoovituste kujundamist.

2.3. Immateriaalse põhivara kajastamine ettevõtete bilansis

Registriandmete analüüs annab kvantitatiivse pildi sellest, kui laialt on immateriaalne vara Eesti ettevõtetes majanduslikult nähtav ehk bilansis kajastatud. Bilansipraktika ei kirjelda kogu

immateriaalset vara, kuid see on oluline indikaator, mis aitab hinnata, millistes sektorites ja ettevõtete tüüpides on immateriaalse vara juhtimine ja kapitaliseerimine tõenäolisem ning kus võib esineda suurem nähtavuse ja juhtimise lünk. Analüüsi eesmärk on hinnata immateriaalse põhivara arvelevõtmise ulatust ja dünaamikat ning seoseid ettevõtte suuruse, vanuse, juriidilise vormi, tegevusala, asukoha ja ekspordistaatusega. Analüüs põhineb Äriregistri ja Maksu- ning Tolliameti andmetel ning hõlmab vähemalt ühe töötajaga käibemaksukohustuslasena registreeritud residentidest äriühinguid. Lõpptulemusena pakub see läbilõiget 2023. aasta seisuga enam kui 68 000 ettevõtte immateriaalse põhivara kasutuse kohta, vaadeldes nii ajalist trendi (2017–2023) kui ka struktuurseid erinevusi ettevõtete profiilide lõikes.

Registripõhine andmeanalüüs näitab, et immateriaalse põhivara bilansiline kajastamine on Eestis küll ajas kasvanud, kuid jääb endiselt väheste ettevõtete praktikaks. See viitab, et suur osa ettevõtetes loodavast immateriaalsest varast ei muutu majanduslikult nähtavaks ega süstemaatiliselt juhitavaks, mis piirab selle kasutamist finantseerimisel, tehingutes ja strateegilises juhtimises.

Immateriaalse põhivara kasutus ja väärtus on koondunud eeskätt kindlate profiilidega ettevõtetesse ja teatud piirkondadesse. Suurem osa koguväärtusest paikneb suuremates, vanemates ja eksportivates ettevõtetes ning geograafiliselt Harjumaal, mis viitab sellele, et immateriaalse vara arvele võtmine on seotud ettevõtete positsiooniga väärtusahelas ja ligipääsuga rahvusvahelistele turgudele, mitte universaalse juhtimispraktikaga.

Bilansis kajastamine on valdavalt piiratud üksikute immateriaalse põhivara liikidega, eeskätt arvutitarkvaraga. Samal ajal jäävad mitmed äriliselt keskse tähtsusega immateriaalse põhivara liigid – sealhulgas arendustulemused, oskusteave ning intellektuaalomandi õigustest tulenev väärtus, nagu patendid, litsentsid ja kaubamärgid – sageli bilansiväliseks, sõltumata nende tegelikust rollist ettevõtte konkurentsivõimes.

Analüüs kinnitab, et immateriaalse põhivara kajastamine ei ole juhuslik, vaid seotud ettevõtte suuruse, juriidilise vormi, ekspordivõimekuse ja tegevusvaldkonnaga. Samas ei kujune nende tunnuste põhjal välja üheselt määratletavat ettevõtete rühma, mille puhul immateriaalse vara süstemaatiline juhtimine oleks läbiv ja valdav, mis osutab laiematele struktuursetele ja institutsionaalsetele takistustele.

Registriandmete analüüsi põhjal on immateriaalne põhivara Eesti majanduses strateegiliselt oluline, kuid praktilises ettevõtluses endiselt alakasutatud ja ebaühtlaselt jaotunud. See loob selge lähtekoha poliitikasoovitustele, mis ei keskendu üksnes immateriaalse vara arvele võtmise suurendamisele, vaid ka sellele, kuidas kujundada stiimuleid ja tugimehhanisme, mis toetavad immateriaalse vara juhtimist, kasutamist ja majanduslikku rakendamist eri tüüpi ettevõtetes.

Lisas 3 on kirjeldatud täpsemalt registriandmete analüüsis kasutatud ettevõtete kogumit ning esitatud ülevaade analüüsi tulemustest: immateriaalsest põhivarast ja selle dünaamikast, ettevõtte karakteristikute rollist immateriaalse põhivara omamisel ning immateriaalset põhivara omava ettevõtte profiilist.

2.4. Eesti innovatsiooni ökosüsteemi osapoolte rollid ja koostöö

Siinne alapeatükk tugineb intervjuudele Eesti innovatsiooni ökosüsteemi osapooltega ning käsitleb immateriaalse vara loomise ja ärilise väärindamisega seotud kogemusi ja kitsaskohti. Fookuses on osapoolte rollid, koostöö ja immateriaalse vara kasutamist mõjutav institutsionaalne kontekst.

Eesti innovatsiooni ökosüsteemi osapoolte rollid ja vastutusalad ning arusaamade selgus

Eesti innovatsiooni ökosüsteem immateriaalse vara loomise ja ärilise väärindamise kontekstis koosneb mitmest omavahel seotud osapoolte grupist, mille rollid on üldjoontes eristatavad, kuid praktikas sageli osaliselt kattuvad. Poliitikakujunduse tasandil loovad raamistiku eeskätt Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (edaspidi *MKM*), HTM, Rahandusministeerium (edaspidi *RaM*), Justiits- ja Digiministeerium (edaspidi *JustDigi*) ning loomemajanduse vaates ka Kultuuriministeerium. Nende vastutus ulatub ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitikast ning teadus- ja arendustegevuse suunamisest kuni õigusraamistiku, riigihangete, maksukeskkonna, andme- ja kultuuripoliitikani, mõjutades seeläbi nii immateriaalse vara teket kui ka selle kasutamise tingimusi.

Rakendustasandil täidavad keskset rolli EIS, ETAG ja Patendiamet. EIS kujundab ja vahendab ettevõtetele suunatud arendus-, innovatsiooni- ja eksporditoetusi ja -teenuseid, ETAG mõjutab teadus- ja arendustegevuse suunda ja koostöövalmidust rahastuse ning hindamiskriteeriumide kaudu, Patendiamet tagab intellektuaalomandi õiguskaitse, sealhulgas registrite toimimise ja õiguskaitsega seotud menetlused (nt vaidluste lahendamine). Teadus- ja arendusasutuste põhifunktsioon on uue teadmise ja intellektuaalomandi loomine ning selle edasiandmine, ettevõtete roll on see teadmus turul väärtuseks pöörata. Teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete vahel toimivad mitmesugused sidustavad struktuurid – teadmussiirdeüksused, ettevõtlusinkubaatorid, teaduspargid, erialaliidud ja investorid – mis toetavad ühisprojekte ning teadmuse liikumist ja turuleviimist.

Intervjuude analüüsi põhjal ei ole peamine kitsaskoht osapoolte olemasolus, vaid rollide ja vastutusalade selguses ning nendevahelises koostoimes. Selgemini on määratletud formaalsed ja institutsionaalsed rollid, näiteks õiguskaitse või toetusmeetmete pakkumine, kuid märksa ebaselgem on immateriaalse vara tuvastamist, haldamist ja ärilist kasutamist toetava esmatasandi nõustamise vastutus – EIS-i, Patendiameti ja erasektori nõustajate rollid osaliselt kattuvad ning ettevõtte jaoks ei kujune ühtset ja arusaadavat teenusloogikat. Samuti on ebaühtlane vahendavate organisatsioonide roll – mõnes sektoris täidavad erialaliidud ja ettevõtlusinkubaatorid aktiivset suunavat rolli, teistes on nende panus piiratum.

Koostöö teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete vahel sõltub intervjuude põhjal suurel määral projektipõhistest lahendustest, isiklikest kontaktidest ja vahendavate struktuuride võimekusest. Erinevused osapoolte ajahorisondis, eesmärkides ja arusaamades teadus- ja arendustegevuse sisust raskendavad ühise väärtuse loomist, sealhulgas immateriaalse vara strateegilist kasutamist. Kokkuvõttes iseloomustab ökosüsteemi küll institutsionaalne mitmekesisus ja olemasolevad tugimehhanismid, kuid selle toimimist piiravad rollihägusus, ebaühtlane võimekus ja ebapiisav koordineeritus immateriaalse vara kui ärilise instrumendi käsitlemisel.

Detailsem ülevaade osapooltest ning nende rollidest ja vastutusaladest on esitatud Lisades 4 ja 5.

Eesti innovatsiooni ökosüsteemi mudeli (eelkõige koordinatsiooni ja koostöö) tugevused ja nõrkused

Intervjuud ja arutelud viitavad sellele, et Eesti innovatsiooni ökosüsteemi struktuur on mitmekesine ja paindlik, kuid koordinatsiooni ja vastutusalade selguse osas esineb kitsaskohti. Kuigi rollid on formaalselt määratletud, ei joonistu välja ühtset koordineerivat keskust ja mitme tugistruktuuri vastutusalad osaliselt kattuvad, mis võib ettevõtete jaoks tekitada rollihägusust. Ökosüsteemi mudeli nõrkused avalduvad eelkõige õiguste jaotuses, rahastusloogikas, ajastuses ja koostööpraktikates, mida alljärgnevalt eristame.

Õiguste jaotus ja hankemudelid

Avaliku sektori tellimustes ja koostööprojektides ei ole intellektuaalomandi õiguste jaotus alati proportsionaalne ega piisavalt paindlik. Kuigi üldpõhimõte on, et riik peaks võtma õigused vastavalt vajadusele, võib praktikas lepingupõhjade jäikus piirata lahenduste laiemat ärilist kasutust. Eriti väiksemate ettevõtete jaoks on keeruline vaielda etteantud lepingutingimuste üle või esitada täpsustavaid küsimusi, kuna see eeldab sageli spetsiifilist õigus- ja äripädevust ning võib teatud juhtudel kaasa tuua tundliku informatsiooni avaldamise riski. Sellest tulenevalt jäävad potentsiaalselt probleemsed sätted sageli vaidlustamata. Lisaks ei pruugi projektide alguses olla võimalik täpselt piiritleda, millises ulatuses kasutatakse kummagi poole eelnevat intellektuaalomandit, mis suurendab hilisemate vaidluste ja õigusselguse probleemide riski.

Teaduse ja ettevõtluse ajaperspektiivi erinevus

Teadus- ja arendusasutustes – eriti ülikoolides – on oluline teadustulemuste publitseerimine ja akadeemilise karjääri edenemine, samas kui ettevõtte jaoks on keskne turule jõudmine ja õiguste kaitse. Kui avalikustamise ja kaitsmise ajastus ei ole projekti alguses läbi räägitud, võib see vähendada lahenduse hilisemat kommertsialiseerimisvõimalust. Lisaks on teadlaste liikumine ettevõtlusse piiratud atesteerimis- ja kvalifikatsiooninõuetega, mis ei toeta teadmuse siiret praktikasse.

Arendus- ja rahastusmeetmete ajastus ja jäikus

Arendus- ja rahastusmeetmed ei arvesta piisavalt arenduse iteratiivset ja mittelineaarset iseloomu. Innovatsiooniprotsess – eriti info- ja kommunikatsiooni- ning süvatehnoloogia valdkonnas – ei kulge äriplaanipõhiselt, kuid rahastusmeetmed eeldavad sageli fikseeritud tegevus- ja tulemuskava. Varase faasi arendusgrantide maht on piiratud või nende sihtgrupp on kitsas ning intellektuaalomandi kaitse laiendamiseks teistesse riikidesse puuduvad sihitud mehhanismid. Samuti on projektide ettevalmistus- ja menetlusperioodid pikad, mis ei sobitu kiire arengutsükliga ettevõtetega.

Halduskoormus ja professionaalne võimekus

Rahvusvaheliste konsortsiumiprojektidega on ülikoolid harjunud, kuid ettevõtetele on see sageli uus ja riskantne koostöötegevus. Kaasnev halduskoormus ja projektijuhtimise kulud ei ole alati abikõlblikud, mis piirab osalemist. Lisaks on erasektori teadus- ja arendusasutustes teadmussiirdestruktuurid küll olemas, kuid intellektuaalomandi väärindamine on sageli juhtumipõhine ja sõltub ärimudelist – konsultatsioonipõhises mudelis loovutatakse õigused tellijale, mistõttu asutusele ei teki strateegilist intellektuaalomandi portfelli, mida süsteemselt edasi arendada või litsentsida.

Informatsiooni kättesaadavus ja spetsialiseerumine

Aruteludes tõstatus vajadus koondada info patendivolinike ja teiste nõustajate spetsiifiliste tugevuste kohta ühte kättesaadavasse kohta. Praegune info on üldine ega võimalda ettevõttel kiiresti leida valdkonnaspetsiifilist ekspertiisi. Samuti toodi esile vajadus eristada lähenemist suurettevõtjatele ja kasvupotentsiaaliga alustavatele ettevõtetele, et ressursid oleksid suunatud sinna, kus mõju majandusele on suurim.

Humanitaar-, kultuuri- ja sotsiaalvaldkonna eripära

Humanitaarteaduslik, kultuuriline ja sotsiaalne immateriaalne vara (andmekogud, metoodikad, digilahendused, autoriõigused jm) ei sobitu tehnoloogia- või tööstusinnovatsiooni loogikasse. Praegused rahastusmeetmed on suunatud eeskätt patenteeritavatele lahendustele ja tehnoloogia valmidusastme (ingl *Technology Readiness Level*, TRL) mõõdikule[8], mistõttu puudub sobiv lahendus kultuurilise mõju ja sotsiaalse innovatsiooni varase arendusetapi toetamiseks. See loob olukorra, kus osa immateriaalsest varast ei leia ärilist ega ühiskondlikku rakendust, mitte potentsiaali, vaid sobiva mehhanismi puudumise tõttu. See ei tähenda, et vastav potentsiaal puuduks, vaid et olemasolevad hindamisraamistikud ei pruugi seda adekvaatselt peegeldada.

Mõju hindamise piiratus

Aruteludes tõstatus küsimus, milline on olemasolevate arendus- ja rahastusmeetmete pikaajaline mõju ettevõtete kasvule ja immateriaalse vara tegelikule ärilisele kasutusele. Süsteemne mõjuanalüüs, mis seoks toetused ettevõtte hilisema kasvu, ekspordi või litsentsituludega, ei ole alati kättesaadav, mistõttu on keeruline hinnata, kas kitsaskohad tulenevad meetmete puudumisest või nende kasutusloogikast.

Väljakutsed ja võimalused avalikest vahenditest loodud immateriaalse vara ärilisel väärindamisel, sh avaliku ja erasektori koostöös

Intervjuude põhjal on avalikest vahenditest loodud immateriaalse vara ärilisel kasutamisel keskseks väljakutseks õiguste jaotus nii riigihangetes kui ka teadus- ja arendusasutustega tehtavas koostöös. Osapoolte hinnangul on praktika ebaühtlane ning sõltub suurel määral konkreetsetest lepingutest ja osapoolte läbirääkimisvõimekusest.

Riigihangete puhul toodi esile, et kuigi üldpõhimõttena peetakse õiguste kuuluvust seotuks rahastusega, võib liiga jäik lähenemine piirata loodud lahenduste edasist kasutust ja ärilist väärindamist. Samas rõhutati vajadust tagada avaliku raha eest loodud lahenduste laiem kasutatavus. Teadus- ja arendusasutustega koostöös on keskseteks küsimusteks õiguste jaotus, tulemuste avalikustamise ajastus ning erinevad ootused teadus- ja äriloogika vahel. Üldiselt leiti, et seadusemuudatuste asemel oleks enam abi selgematest juhistest, tüüplahendustest ja

[8] TRL-mõõdik on 9-tasemeline skaala, mis kirjeldab arendusprotsessi kulgu alates alusuuringust ja kontseptsiooni tõestamisest kuni turul rakendatava ja sertifitseeritud lahenduseni. Mõõdik on algselt loodud inseneeria- ja tehnoloogialahenduste küpsuse hindamiseks ning sobib küll digilahenduste puhul (sh muuseumirakendus) ja interdistsiplinaarsetes projektides või juhul, kui kui humanitaarprojekt sisaldab tehnoloogilist komponenti, kuid ei kirjelda hästi kultuurilist mõju ja sotsiaalset innovatsiooni.

läbirääkimispraktikate ühtlustamisest. Detailsemad näited ja intervjuudes esitatud seisukohad on esitatud Lisas 6.

Vajadus käitumuslike ja protseduuriliste kohanduste ning struktuursete muudatuste järele

Intervjuud ja analüüs viitavad sellele, et ökosüsteemi toimimist ei piira niivõrd üksikute osapoolte tegevusetus, kuivõrd koostöö- ja rahastustingimused, ajastus, teadlikkus ja stiimulite ülesehitus. Niisiis ei seisne lahendused üksnes uute meetmete loomises, vaid olemasolevate praktikate paremas koordineerimises ja kohandamises ning rollide ja vastutuse selgemas määratlemises. Muutusi on võimalik ellu viia kahel tasandil: esiteks käitumuslike ja protseduuriliste kohandustena ning teiseks laiemate struktuursete muudatustena.

Käitumuslikud ja protseduurilised kohandused

Mitmed kitsaskohad on seotud õiguste, vastutuse ja ajastuse ebaselgusega.

Esiteks on vajalik suurendada immateriaalse vara kasutusõiguste ja õiguste jaotuse põhimõtete läbipaistvust ning prognoositavust avalikes hangetes ja koostööprojektides. Eriti väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete jaoks peaks olema selge, millistel tingimustel säilib neil võimalus loodud või edasi arendatud immateriaalset vara äriliselt kasutada.

Teiseks vajab täiendavat tähelepanu arenduse ja õiguste kaitsmise ajastuse kooskõla. Nagu eelnevalt kirjeldatud, tuleneb see muu hulgas teadus- ja ettevõtlussektori erinevast ajaperspektiivist. Tulemuste avalikustamise ning turule jõudmise ja õiguste kaitse ajastuse läbimõtlemine juba koostöö alguses aitaks vähendada hilisemaid konflikte ja kasutamata jäänud ärivõimalusi.

Kolmandaks eeldab ökosüsteemi parem toimimine sihitud, mitte üksnes üldise teadlikkuse tõstmisele suunatud lähenemist. Immateriaalse vara äriline kasutamine on ettevõtete seas väga erineva tähendusega ning näiteks universaalsete koolituslahenduste asemel võib suurema mõjuga olla diferentseeritud lähenemine vastavalt ettevõtte arengufaasile ja sektorile.

Struktuursed muudatused

Lisaks käitumuslikele ja protseduurilistele kohandustele viitavad intervjuud vajadusele hinnata, kas olemasolevad rahastus- ja hindamisraamistikud arvestavad piisavalt arendustegevuse tegelikku, sageli iteratiivset ja mittelineaarset loogikat.

Innovatsiooniprotsess on sageli iteratiivne ja mittelineaarne, samas kui toetusmehhanismid eeldavad etteantud tegevus- ja tulemuskava. See võib piirata eelkõige varases arengufaasis olevate lahenduste paindlikku katsetamist ja valideerimist.

Samuti vajavad suuremat arvestamist erinevate valdkondade eripärad. Tehnoloogia valmidusastme mõõdik on sobiv tehnoloogiliste lahenduste küpsuse hindamiseks, kuid ei pruugi adekvaatselt kirjeldada humanitaar-, kultuuri- ja sotsiaalvaldkonna innovatsiooni arengut. Niisiis võib osa immateriaalsest varast jääda alarakendatuks mitte potentsiaali puudumise, vaid hindamisraamistiku sobimatuse tõttu.

Rahvusvahelise koostöö puhul osutus piiravaks teguriks halduskoormus ja ettevalmistuskulu, mis võivad ettevõtete jaoks osalemise ebaproportsionaalselt kulukaks muuta. Struktuursed kohandused

peaksid arvestama ettevõtete võimekuse erinevust ning vähendama sisenemisbarjääre olukordades, kus potentsiaalne majanduslik mõju on suur.

Põhimõtted edasisteks muudatusteks

Intervjuudest ja aruteludelt joonistub välja, et edasised kohandused peaksid lähtuma kolmest põhimõttest, mis loovad aluse sihipäraste poliitikasoovituste kujundamiseks:

- Proportsionaalsus – õiguste ja kohustuste jaotuse vastavus osapoolte panuse ja riskiga;
- Rolliselgus – selgus selles, milline institutsioon millises etapis vastutab;
- Valdkondlik sobivus – hindamis- ja rahastusloogika kooskõla innovatsiooni eri vormidega.

Eesti ettevõtete peamised takistused immateriaalse vara ärilisel kasutamisel

Intervjuudest eri sektorite esindusorganisatsioonidega ilmnes, et immateriaalse vara küsimused ei ole nende töös enamasti esmatähtsana esile kerkinud, vaid moodustanud pigem osa arendustegevusest, mida aidatakse ettevõtetel vaadelda tervikuna. Intervjuudele tuginedes on paljudel ettevõtetel piiratud arendusvõimekus ning vähene teadlikkus sellest, milline nende tegevuse käigus loodav immateriaalne vara on strateegiliselt oluline ning kuidas seda hallata, kaitsta ja äriliselt väärindada. Masina-, puidu-, elektroonika- ja toiduainetööstuse esindajad osutasid takistusele, et ettevõtte tegevuse kavandamisel ei vaadata sageli kaugele ette ning arendustegevuse ja immateriaalse varaga seotud küsimuste tähtsust ei tajuta enne, kui need igapäevatöös otseselt esile kerkivad. Rõhk on pigem ettevõtte käigushoidmisel. Seejuures on arendusvõimelisi ettevõtteid vähemus – elektroonikatööstuse esindaja hinnangul vaid ligikaudu kolmandik nende valdkonna ettevõtetest. Piiratud arendusvõimekus ja pika plaani puudumine näivad erinevates sektorites iseloomustavat eelkõige väiksemaid ettevõtteid. Seda kinnitavad Tööandjate Keskliidu kogutud andmed, mille kohaselt peavad Eesti ettevõtted, kellest enamus on mikro- ja väikesed ettevõtted, keskmiselt oma innovatsioonivõimekuse taset madalaks (Innotrepi raamistikus tase 2).

Väikeste ettevõtete piiratud arendusvõimekuse põhjuseid on erialaliitude hinnangul mitu. Üks peamisi on arendusvõimeliste töötajate puudus. Samuti mõjutab väikeettevõtteid ressursinappus – ühe erasektori teadus- ja arendusasutuse esindaja hinnangul napib väiksematel ettevõtetel raha ka teadus- ja arendustegevuse omafinantseeringuks ning valdav osa nende klientidest ostab teadus- ja arendusteenust avalike vahendite eest. Lisaks võtavad ettevõtete tähelepanu pikaajaliselt innovatsioonilt ära eksistentsiaalsed probleemid, nagu energiahinnad, tellimuste ja tööjõu puudus maapiirkonnas, suur maksukoormus, ebakindlus valdkondlikus poliitikas ning toorme kättesaadavuses.

Erialaliitude esindajad tõdesid, et väärtusahelas kõrgemale liikumine on keeruline, sest selleks tuleb leida turul oma nišš. Näiteks eeldab juba naaberturgudele jõudmine toiduvaldkonnas täiesti uuenduslikku toodet, mis tuleb viia ka sealse tarbija teadvusesse. Samas ei toeta väljaõpe intervjueeritute arvates arendusvõimekust piisavalt – näiteks ei õpetata toidutehnoloogidele kaubastamist ega käsitleta ettevõtlusõppes toidutööstust uuendusliku sektorina. Arendusvõimekust mõjutab muu hulgas hirm riskide ees – ettevõtetel on keeruline rahastada projekte, mille õnnestumises ei olda kindlad.

Intervjuudes ilmnes, et vähene arendusvõimekus iseloomustab tervikuna klassikalist majandust, mis ei tugine innovatsioonile samal määral kui iduettevõtlus. Esines hinnangut, et klassikalises ettevõtluses ning väikestes ja keskmise suurusega ettevõtetes ei seostata tegevust sageli teadus- ja

arendustegevusega, kuna toodetakse lihtsamaid tooteid või tehakse allhanget. Takistuseks võib saada ka see, kui suuremate ettevõtete arendustegevus on koondunud peakontorisse välismaal ja Eestis tegeletakse üksnes piiratud määral tootmisprotsesside uuendamisega, nt digitaliseerimise kaudu. Pigem konservatiivses toiduvaldkonnas võivad takistuseks saada ka ettevõtete ja tarbijate hoiakud uuenduste suhtes.

Intervjuudes kõlas arvamus, et immateriaalse vara loomise ja kasutamise mahtu mõjutab ettevõtluse üldine arengutase ning et pärast taasiseseisvumist on Eestis alles viimastel aastatel hakanud suurenema ettevõtete huvi intellektuaalomandi kaitse vastu ja vastav võimekus seda teha. Samuti toodi välja, et Eesti ettevõtted on suures osas väikesed ning nende hinnangul on ligipääs arenduskoostööle, rahastusele ja rahvusvahelistele turgudele piiratud, mis võib peegeldada nii tegelikke piiranguid kui ka ettevõtete võimekust olemasolevaid võimalusi kasutada. Teadmusmahuka ettevõtluse arendamiseks peeti oluliseks inimkapitali, ideede ja rahastuse olemasolu ning ligipääsu sihtturgudele. Tööstussektori esindajad rõhutasid, et kõik töötajad ei saa olla intellektuaalomandi loojad ja tööstuses jääb ka edaspidi oluliseks roll madalama kvalifikatsiooniga töökohtadele. Seetõttu ei peeta kõigis sektorites asjakohaseks riiklikke suunised, mis rõhutavad vajadust vältida madalama kasumlikkusega tegevusi, nagu alltöövõtt, kuna need võivad olla osa ettevõtte liikumisest kõrgema lisandväärtusega tegevuseni. Kuigi väikeettevõtetes puudub sageli eraldiseisev arendustegevus, selgus intervjuudest, et tootmisprotsesside uuendamisega siiski tegeletakse, sealhulgas digitaliseerimise ja automatiseerimise kaudu. Näiteks masinatööstuses toodi esile, et lisaks ettevõtetele, kes arendustegevusega ei tegele, on neidki, kellel on arendusideed, kuid kes vajavad tuge järgmiste arendusetappide elluviimisel.

Intervjuudes tõdeti, et vähene teadmusmahukus mõjutab eelkõige leiutiste ja patentide arvu. Sellest tulenevalt võiks nõustajate hinnangul vajadus intellektuaalomandi strateegia järele puudutada ettevõtet pigem viie kuni kümne tegutsemisaasta järel, kui teenuse või toote arendusse on piisavalt panustatud. Samas kerkis küsimus, kuivõrd on ka neil ettevõtetel, mis teadus- ja arendustegevusesele veel üldse fookust ei sea, siiski potentsiaalselt väärtuslikku immateriaalset vara, mida tuleks juba varases etapis paremini määratleda ning hallata.

Lisaks piiratud arendusvõimekusele mõjutab ettevõtteid arendustegevuses ning immateriaalse vara haldamisel ja kasutamisel ka teadlikkuse puudumine. Kommunikatsioonis tekitavad segadust baasmõisted, nagu innovatsioon ning teadus- ja arendustegevus, mida teadlased ja ettevõtjad tõlgendavad ettevõtjate esindajate hinnangul sageli erinevalt. Ettevõtjad mõistavad innovatsiooni näiteks avaramas tähenduses OECD ja Eurostati Oslo käsiraamatu järgi, mille kohaselt võib innovatsioon hõlmata digitaliseerimist, automatiseerimist ja insenertehnilisi lahendusi, mis ei pruugi olla maailmas ainukordsed, kuid on ettevõtte jaoks uued (OECD & Eurostat 2018). Erinev tõlgendus mõjutab ettevõtteid mitmel moel, muu hulgas teadus-ja arendustegevuse aruandluses, mille nõuetest ettevõtjad sageli aru ei saa. Kui mõne erialaliidu hinnangul ei raporteeri ettevõtted enamasti teadus- ja arendustegevuse tulemusi, siis on täheldatud ka seda, et teadus- ja arendustegevuse töötaja palgatoetuse tulemusena on teadus- ja arendustegevuse kajastus eelarves muutunud järjest täpsemaks. Samuti on hakanud kujunema arusaam, et teadus- ja arendustegevust saab teha ettevõtte sees ega pea seda tingimata siduma ülikoolidega tehtava koostööga.

See muutus näib intervjuude põhjal puudutavat eelkõige keskmisi ja suuremaid ettevõtteid, kus on piisavalt ressursse arendustegevusse panustamiseks ning strateegiliste, pikemaajaliste tegevuste

väärtustamiseks. Mõnes tööstussektoris toodi esile, et osa keskmise suurusega ettevõtteid on liikunud kõrgema lisandväärtusega toodete ja lahenduste suunas ning muutunud avatumaks teadus- ja arendustegevuse mõistele. Samuti on neis ettevõtetes enam tähelepanu pööratud immateriaalse vara haldamisele ja õigusküsimustele, mistõttu vajadus välise toe järele on väiksem kui väiksemates ettevõtetes.

Selgema kommunikatsiooni eesmärgil on mõnede erialaliitude arendusnõunikud – kelle roll on vahendada liikmetele teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooniga seotud infot ning koguda sektoripõhist tagasisidet – kasutanud liikmetelt andmeid kogudes üksnes mõistet „arendustegevus". Selline sõnakasutus on olnud teadlik valik, et vältida terminoloogilist segadust ja vähendada ettevõtjate tõrget sõna „teadus" suhtes. Samas toonitati intervjuudes, et ka arendustegevusest rääkides tuleb ettevõtetele selgelt näidata selle praktilisi väljundeid, nagu müük, turundus ja õiguslikud küsimused, sealhulgas intellektuaalomandiga seonduv.

Innovatsioonile ning teadus- ja arendustegevusele sarnaselt näib ka immateriaalse vara mõiste mitme ökosüsteemi osapoole hinnangul ettevõtete juhtidele ja spetsialistidele kauge ja keerulisena. Seejuures taandub see sageli intellektuaalomandi küsimustele, mida seostatakse eelkõige patenteerimisega, mida omakorda tajutakse kuluka ja ajamahuka protsessina. Õigusvaldkonna ja Patendiameti esindajate hinnangul on teadlikkuse puudumise tõttu alakasutatud mitmed muud võimalused, näiteks frantsiis ja kasulik mudel, millest viimast saab registreerida ka arendustegevuse varasemates etappides. Samuti tõstatati küsimus, kas piisavalt kasutatakse tööstusdisainilahenduste kaitse võimalusi. Erialaliitude ja ettevõtete esindajad ei toonud nende immateriaalse vara liikide alakasutust siiski otsesõnu esile. Küll aga viidati intervjuudes näiteks elektroonikatööstuses vähesele teadlikkusele kaubamärgi taotlemise suhteliselt lihtsast protsessist. Samuti avaldati arvamust, et ettevõtted ei mõtle immateriaalse vara mõistet kuuldes kogu selle võimalikule ulatusele – näiteks ei seostata seda brändi kujundamisega, kuigi just see võiks pakkuda traditsioonilisemale tööstusele lisandväärtust. Vähene teadlikkus puudutab lisaks tööstusele ka loomevaldkonda, kus ei teadvustata alati disaini kuuluvuse küsimusi ega näiteks vajadust domeeninime registreerida.

Kuigi nimetati konkreetseid immateriaalse vara liike, mis on alakasutatud, puudub avaliku sektori asutuste esindajate hinnangul eriti väikestes ja keskmise suurusega ettevõtetes sageli arusaam sellest, et loodu võib kujutada endast vara ning olla kaitstav. Teadmatus on laiem, kuna immateriaalse vara haldust ei käsitleta piisavalt kõrghariduses tervikuna, sealhulgas äri- ja majanduserialadel bakalaureuse- ja magistritasemel ning ka doktoriõppes, kus vastav teadlikkus peaks hiljemalt kujunema. Intervjuudes leiti, et nõrgim lüli on sageli alguspunkt – ettevõttel puudub teadmine, millisel hetkel pöörduda näiteks Patendiameti või EIS-i poole ning millist vara tuleks üldse kaardistada ja kaitsta. Esmase nõustamise rolli nähti seejuures tervikliku arusaama kujundamises. Samas toodi välja, et mõnes sektoris on teadlikkus viimastel aastatel suurenenud. Näiteks toidutehnoloogia valdkonnas on intellektuaalomand muutunud teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete lepingute tavapäraseks osaks ning osapooltel on kujunenud baasarusaam intellektuaalsest varast kui omandist. Sektori esindaja hinnangul on see muutus toimunud ligikaudu viimase viie aasta jooksul ning teadlikkuse kasvu on seostatud ka EIS-i intellektuaalomandi teemaliste koolituste ja nõustamistegevusega.

Intervjuudest selgus, et lisaks ettevõtte suurusele ja arendusvõimekuse astmele sõltuvad takistused immateriaalse vara väärindamisel ka konkreetsest sektorist. Mitme erialaliidu esindajad tõdesid seejuures, et täpselt ei ole kõik ettevõtete takistused neile veel teada. Keskseks kujunes aga küsimus,

kas ja millised immateriaalse vara liigid ning nende äriline väärindamine on erinevate sektorite arengu seisukohalt tegelikult olulised ning kuivõrd saab näiteks patentide arvu pidada ettevõtluse arengu või kasvu usaldusväärseks mõõdikuks.

Mõne intervjueeritu hinnangul on teadmuse kodifitseerimine ja formaalne kaitse eriti oluline süvatehnoloogia ning riistvaraliste lahenduste puhul, kus kaitstakse pika arenguprotsessi tulemusena valminud tehnoloogiat. Seevastu tarkvarasektoris ja iduettevõtluses peeti tulu teenimisel sageli määravamaks ideed, seda arendava meeskonna spetsiifilisi valdkonnateadmisi ja usaldusväärsust investorite seas ning arendustöö kiirust kiiresti muutuvas keskkonnas. Väärtuslikud ideed levivad ka inimeste liikumise kaudu teadus- ja arendusasutuste, avaliku ja erasektori vahel, kus teadmust edasi kantakse. Sellisel juhul võiks näiteks teadlaskonna esindaja hinnangul pidada oluliseks immateriaalse vara väärindamise vahendiks personalipoliitikat ehk võimekust õigeid inimesi leida ja meeskonnas hoida. Sellisel moel toimuvat vara väärindamist – näiteks võrgustike teket ja teadmussiiret – esineb Eestis palju, kuid selle mõju ei kajastu patenditaotluste arvus ega vara arvelevõtmises, vaid eeldab sellest tulenevalt teistsuguseid mõõdikuid.

Intervjuudes viidati ka immateriaalse vara arvelevõtmise ja väärtuse hindamise keerukusele. Ettevõtete ebakindlus seisneb selles, millal ja kuidas intellektuaalomand bilansis kajastada ning millisel viisil selle väärtust hinnata, mis eeldab sageli piisavat finants- ja raamatupidamisalast kompetentsi. See võib mõjutada nii investeeringute kaasamist kui ka ettevõtte strateegilist planeerimist, eriti olukorras, kus vara väärtus ei avaldu otseselt finantsnäitajates.

Elektroonika- ja masinatööstuse esindajate hinnangul on nende sektorites sageli keskseks immateriaalse vara liigiks teenusprotsess, mida kaitstakse ärisaladusena, samas kui omatooteid esineb vähem. Mitmes intervjuus väljendati arusaama, et mittepatenteerimine võib teatud juhtudel olla teadlik kaitsevalik, kuna patendi avalikustamise järel kardetakse tehnoloogia jäljendamist madalama kulutasemega turgudel. Seetõttu ei nähta neis valdkondades patente tingimata ettevõtluse kasvu tagajana. Toidutööstuse esindajate hinnangul on nende sektoris enim levinud immateriaalse vara liigiks oskusteave, sealhulgas ärisaladusena kaitstud retseptid ja tehnoloogilised skeemid ning mõnel juhul ka tarnijasuhted. Õigustega kaitstavat intellektuaalomandit seostatakse seejuures eelkõige unikaalse ja konkreetsele ettevõttele omase tehnoloogiaga, mida toidusektoris intervjueeritute hinnangul harvemini esineb. Intervjuudest joonistus välja ka tendents samastada intellektuaalomand eelkõige patenteeritava tehnoloogiaga.

Innovatsiooni ökosüsteemi osapoolte seas võivad teadlikkus ja arusaam erinevate immateriaalse vara liikide tähtsusest konkreetsele sektorile suuresti erineda. Näiteks esines arvamust, et toidusektoris on patendid tähtsal kohal, samas kui toidutehnoloogia valdkonna esindaja hinnangul on investorite seas patentide olulisus ülehinnatud, seda eelkõige teadmatuse tõttu toidusektori ärimudeli eripärast. Viimases on marginaalid sageli madalad ja patentide kaudu märkimisväärse litsentsitulu teenimine ei ole tavapärane. Intervjueeritu hinnangul ei ole leitud veenvaid näiteid sellest, kuidas toidusektoris tagada kõrgeid litsentsitasusid ja seeläbi patentide tulusust. Samuti toodi välja, et patentide arv iseenesest ei taga ettevõtte jätkusuutlikkust, kui ei suudeta mõista tarbijate eelistusi ega positsioneerida toodet turul. Hinnang patenteerimise vajalikkusele ei olnud siiski ka toidutehnoloogia sektori esindajate seas ühetaoline. Leiti, et kuigi retseptidele tuginevas tööstuses võib patendi ja seeläbi avalikustamisega kaduda ettevõtte konkurentsieelis, seisneb patentide väärtus ennetavas kaitses ning ka turunduslikus mõjus – näiteks ettevõtte nähtavuse ja usaldusväärsuse suurendamises

partnerite, investorite ja klientide silmis. Turundust toetab seejuures mõne toidutööstuse ettevõtte kogemuses ka kaubamärgi registreerimine. Lisaks sellele, et konkurentidele jäljendamist mingil määral raskendada, aitab see ettevõttel kujundada sihtturule kohandatud sõnumit ning tugevdada oma positsiooni nii lõpptarbijate kui ka äriklientide ja koostööpartnerite seas, sealhulgas eksporditurgudel.

Infotehnoloogia ja telekommunikatsiooni (edaspidi *IKT*) sektoris ei ole patenteeritav või muul viisil registreeritav intellektuaalomand intervjuude põhjal ettevõtte kasvu seisukohast enamasti esmatähtis, kuid see hinnang põhineb piiratud hulgal intervjuudel ja võib sektoriti erineda. Erandina toodi intervjuudes välja plokiahela tehnoloogiad, mille puhul nähakse ka patenteerimise vajadust, eelkõige seoses protokollide ja tehniliste lahenduste standardiseerimise ning kaitsega rahvusvahelises konkurentsis. Kuigi sarnaselt toidutehnoloogiale võivad tugevat intellektuaalomandi portfelli eelistada investorid, ei ole õigusvaldkonna esindaja hinnangul intellektuaalomand siiski rahastuse saamisel IKT-sektoris määrav takistus. Sektorile asjakohaseim õigustega kaetava immateriaalse vara liik on autoriõigus, millest eriti väiksed ja keskmised ettevõtted võiksid intervjueeritute arvates olla teadlikumad. Seejuures ei ole alati selge, millist osa tarkvaraarendusest autoriõigus katab. Erinevalt teistest sektoritest on IKT valdkonnas intervjuude põhjal esile kerkinud konkreetne takistus, mis mõjutab intellektuaalomandi haldust – autoriõigusseadus. Mitme intervjueeritu hinnangul on seadus ajale jalgu jäänud ning segadust tekitab eelkõige isiklike õiguste määratlus, mis võib anda autorile, näiteks töötajale, õiguse otsustada tarkvara muutmise üle ning seeläbi piirata selle edasist arendamist. Arvestades, et muutmisõiguse üleandmine ei pruugi olla kõigile erialadele, näiteks arhitektidele, vastuvõetav, võiks mõne õigusvaldkonna esindaja sõnul vajadusel muutmisõigust varalise õigusena täpsemini määratleda, näiteks anda üle osaline muutmisõigus.

Lisaks üldisele arendusvõimekuse ja teadlikkuse puudusele võivad ka need ettevõtted, kes on otsustanud oma immateriaalset vara hallata ja kaitsta, seista silmitsi vara liigist sõltuvate spetsiifiliste takistustega. Süvatehnoloogia ettevõtjate innovatsiooninõustajate hinnangul taotletakse patente mõnel juhul liiga varajases staadiumis, kui toode või teenus ei ole veel piisavalt välja arendatud ning eelnev ärianalüüs on olnud puudulik. Selle tulemusena võib patenditaotluse avalikustamisega muutuda väärtuslik teave kättesaadavaks ka konkurentidele, ilma et ettevõte oleks saavutanud soovitud kaitset, kuigi patendi taotlemise ajastamine eeldab alati tasakaalu varase kaitse ja arenduse küpsuse vahel. Biotehnoloogia valdkonnas toodi intervjuudes esile mure, et mõnes riigis, eelkõige Hiina ökosüsteemis, on võimalik kliinilisi katseid läbi viia kiiremini ning kombineerida avalikest allikatest, sealhulgas patenditaotlustest, saadud teavet praktiliste arendustulemustega. Nii võidakse jõuda investorite jaoks atraktiivsema intellektuaalse varani lühema ajaga kui Euroopa teadus- ja arenduskeskkonnas. Samuti rõhutati, et patendi taotlemise eel puudub ettevõtetel sageli kindlus oma rahalises võimekuses tagada kaitse eri turgudel, mis muudab strateegilise otsustamise keerukaks.

Infokorje nii patenditaotluste kui ka teadusartiklite pinnalt avaldab seejuures mõju mitmele sektorile. Näiteks on tehisintellekti abil väga lihtne saada seadme ja metoodika kirjelduse järgi kätte mitmeaastase arenduse tulemusena loodud tarkvara. Seega on mitmed ettevõtted otsustanud, et patenditaotlusi nad enam sisse ei anna.

Lisaks kuludele peeti oluliseks takistuseks rahvusvahelise õiguskaitse praktilist jõustamist. Intervjueeritute hinnangul ei pruugi väikestel ja keskmise suurusega ettevõtetel olla realistlikku võimalust pidada kulukaid kohtuvaidlusi välisriikides või tagada tõhusat õiguskaitset suurematel turgudel. Niisiis võib formaalne kaitse jääda sisuliselt jõustamata, mis omakorda mõjutab ettevõtte

valmisolekut patenteerimisse investeerida. Samuti võib kohtuvaidlusi põhjustada see, kui info lekib välisriiki üle viidud tootmisprotsessi kaudu. Seejuures tõi mõni ettevõte esile, et vajaks ekspordil ning sihtriigis tootmist üles seades riigi tuge kohalike regulatsioonidega arvestamisel.

Esmatähtsaks peeti nõustajate hinnangul patentitaotluse eel põhjaliku ärianalüüsi tegemist ning selget arusaama sellest, milleks patenti vajatakse – kas tehnoloogia litsentsimiseks, investorite veenmiseks tehnoloogia kvaliteedis või konkurentsipositsiooni kindlustamiseks. Oluline on varakult otsustada, millistel turgudel intellektuaalomandi kaitset taotleda – kas piirduda Euroopaga või laieneda ka Põhja-Ameerikasse ja Aasiasse – ning arvestada eri turgudel kehtivate õiguslike ja praktiliste eripäradega. Samuti rõhutati vajadust hinnata regulaarselt patendiportfelli tulemuslikkust ning vajadusel loobuda patendiperekondadest, mis ei ole toonud oodatud majanduslikku kasu, teadvustades samal ajal sellise otsuse võimalikke riske. Keeruline on ka otsustada, millistel turgudel patenti taotleda, kuna turu suurust ja tehnoloogia tulevast nõudlust on sageli raske ette näha.

Patendi taotlemise ja ülalpidamise protsess on kulukas ning võib nõuda spetsiifilist valdkondlikku kompetentsi, mida Eestis alati ei leidu. Näiteks süvatehnoloogiate kaitsmisel peeti oluliseks kaasata patendibüroosid, kes suudavad aidata sõnastada tehnilise lahenduse õiguskaitseks sobivasse vormi ning koostada taotluse, mis on vaidluse korral jõustatav. Intervjueeritud süvatehnoloogia ettevõtted on Eestist väljaminevate patenditaotluste koostamisel kasutanud üha enam väliseksperte.

Intervjuudes toodi täiendavalt esile, et patendi taotlemise kulustruktuur ja toetusskeemide ülesehitus ei pruugi alati toetada ettevõtte pikaajalist strateegiat. Märgiti, et kuigi esmataotluse esitamine võib olla toetatud, kaasnevad natsionaliseerimise, tõlkimise ning mitmel turul kaitse jätkamisega märkimisväärsed lisakulud, mis ei pruugi olla toetusmeetmete raames kaetud. Arvestades, et ideest patendi jõustumiseni võib kuluda kolm kuni viis aastat, võib toetuse ajaraam ja abikõlblikkuse loogika osutuda ebapiisavaks, eriti kui sama lahenduse edasiarendamise kulud ei kvalifitseeru enam järgnevates etappides toetuseks. See muudab patendistrateegia kavandamise väiksematele ettevõtetele keerukaks.

Toetusmeetme, näiteks innovatsiooniosaku, suurusest ei piisa mõne ettevõtte kogemuses ka juhul, kui patenditaotlus osutub oodatust mahukamaks ja samas on patendibürool surve ettenähtud tunnihinna sees püsida. Rohkem ressursse ei pruugi taotlemiseks jaguda ka hargettevõtetel, kuigi vajalikud intellektuaalomandi eksperdid on ülikoolis olemas – nende tunnihind võib olla selleks liiga kõrge, mistõttu ei pruugi ülikoolil olla võimalik hargettevõttega ühise patenditaotluse kirjutamiseks eelarvet leida.

Ilmnes ka, et teadmusmahukatel ettevõtetel tuleb vaatamata intellektuaalomandi strateegia olemasolule patentide halduses ette mitmeid keerukaid ja lõpuni lahendamata küsimusi. Koostöösuhetes teiste ettevõtetega võib olla keeruline jõuda kokkuleppele patenteerimise kulude jaotuses ning hilisemate litsentsitulude jagamises; selleks on mõni intervjueeritud ettevõte töötanud välja tüüplepingu. Samuti võib keeruline olla litsentsitasu õiglase suuruse määramine, kuigi tõdeti, et selle taha ei ole arendusprojektid seni takerdunud. Mitmekesise intellektuaalomandi portfelliga teadmusmahukate ettevõtete hinnangul on üks suuremaid väljakutseid tagada, et teadustöötajad eelnevat teadmust süsteemselt defineeriksid ja vajadusel patendina vormistaksid. Seejuures kerkivad küsimused, millisel hetkel on teadmus piisavalt küps patenteerimiseks, kuidas selles töötajatega kokkuleppele jõuda ning millises ulatuses arendustööd dokumenteerida. Oluliseks peeti ka töökeskkonna kujundamist viisil, mis aitab hoida võtmetöötajaid ettevõttes, ning teadus- ja

arendustegevuse protsessi juhtimist tervikuna. Täiendava riskina toodi välja olukorrad, kus litsentsivõtja ei ole tehnoloogia toimivusega rahul ning nõuab tasutud litsentsitasu tagastamist.

Nii loome- kui ka toidutehnoloogia valdkonna esindajad tõid esile, et isegi juhul, kui intellektuaalomandi registreerimiseks leitakse vahendid, on selle hilisem jõustamine ja kuritarvitamise tõkestamine kulukas ja keeruline. Sellise võimekuse loomine võib osutuda keeruliseks ka keskmise suurusega ettevõtetele, rääkimata väga piiratud eelarvega loomeettevõtjatest. Väljendati seisukohta, et toetusmeetmed võiksid hõlmata ka kaubamärgi registreerimise kulude katmist. Arvestades, et intellektuaalomandi kaitsmise kulud ei sõltu otseselt ettevõtte suurusest, peeti intellektuaalomandi kaitset toetavaid osakuid asjakohaseks meetmeks. Samas leiti, et nõuded ja taotlusprotsess on ettevõtete jaoks keerukad ning osa intervjueerituid avaldas arvamust, et toetust võiksid saada ka ettevõtted, kelle tegevus ei kuulu TAIE fookusvaldkondadesse.

Hinnangud erinevate immateriaalse vara liikidega seotud takistustele lahknesid valdkonna esindajate seas. Näiteks tõid mõned toidutööstuse ettevõtted esile, et ärisaladuse formaalne defineerimine ei pruugi olla otstarbekas, kuna see võib tuua tundlikule teabele liigset tähelepanu. Teiste valdkonna esindajate hinnangul peaksid ettevõtted seevastu oma ärisaladusi selgemini määratlema ja töötajatele kaitse põhimõtteid süsteemselt selgitama. Viimased leidsid, et ärisaladuste kaitse võib sektoris olla ebapiisav, sealhulgas suuremates ettevõtetes. Õigusvaldkonna esindajate kogemuse põhjal tekivad vaidlused näiteks ettevõtte müügi, osanike lahkhelide või töötajate lahkumise korral sageli olukordades, kus eelnev immateriaalne vara on jäänud määratlemata, sealhulgas kliendiandmed või domeeninimed.

Tehisintellekti kiire areng toob takistusi nii väiksematele kui ka suurematele ning teadmusmahukatele ettevõtetele. Mõnes süvatehnoloogia ettevõttes on tehisintellekti kasutus kaardistatud ning töötajaid vastavatel teemadel koolitatud, et vähendada riski, et tehisintellekti tööriistade kasutamisel lekib väärtuslik teave või avalikustatakse potentsiaalselt kaitstavad lahendused. Intervjueeritute hinnangul on tegemist pidevat tähelepanu nõudva küsimusega. Loomevaldkonna esindaja sõnul on keeruline hinnata autoriõiguste kuuluvust olukorras, kus inimese ja tehisintellekti loodud sisu on omavahel põimunud. Intervjueeritud õiguseksperdi hinnangul tuleks selgemini reguleerida autoriõigusega kaitstud treeningandmete kasutamist, tuues näiteks Saksamaal käivad arutelud vastava regulatsiooni täpsustamise üle.

Ühe takistusena kerkis intervjuudest esile ka Eesti patenditaotluse protsess. Mitme intervjueeritu hinnangul võiks see olla kasutajasõbralikum ning võimaldada taotluste esitamist ka inglise keeles, arvestades, et näiteks iduettevõtluses ei pruugi asutajate seas olla eesti keele kõnelejaid. Samuti toodi esile kaubamärgi registreerimisega seotud praktilisi takistusi, sealhulgas menetluse keerukust ja rahvusvahelise kaitse taotlemisega kaasnevaid kulusid, mida osa intervjueeritutest pidas väiksemate ettevõtete jaoks ebaproportsionaalselt suureks.

Lisaks spetsiifilistele teadmistele immateriaalse vara kaitse ja halduse kohta rõhutasid innovatsiooni ökosüsteemi osapooled vajadust arendada ettevõtete juhtimisvõimekust tervikuna, millest intellektuaalomand võib moodustada ühe osa. Need hinnangud lähtusid ka arusaamast, et kõigis sektorites ei ole registreeritav intellektuaalomand keskne konkurentsieelise allikas ja selle käsitlemine võib mõnes ettevõttes taanduda pigem tehniliseks või juriidiliseks küsimuseks, mida saab vajadusel sisse osta. See viitab, et immateriaalse vara ärilise kasutamise edendamisel ei piisa üksnes

intellektuaalomandi kaitse ja haldamisega seotud tegevustest, vaid keskne roll on ettevõtete üldisel juhtimis- ja arendusvõimekusel.

Tarkvarasektorit silmas pidades leiti, et juhil on esmatähtis mõista, millised tegurid ettevõtte edu määravad ning millisel moel ollakse sõltuvuses teistest ettevõtetest, näiteks kriitilise tehnoloogia või platvormi kaudu. Tööstussektori esindajad rõhutasid seevastu vajadust aidata ettevõtetel näha arendustegevust tervikuna ning mõista, millised tegevused loovad lisandväärtust. Praktikas võib see tähendada valikut, kas investeerida täiendavatesse inseneridesse või arendada finants- ja juhtimisoskusi. Kõlas seisukoht, et vaja on süsteemsemat tugistruktuuri, mis aitaks ettevõttel mõtestada, millistele aspektidele arendustegevuses tähelepanu pöörata.

Mõne sektori kohta märgiti, et valdkond tervikuna võib olla konservatiivne ning ettevõtetes jääb puudu ambitsioonist uusi lahendusi välja töötada. Seda seostati näiteks asjaoluga, et ka suurettevõtetes ei kaasata alati doktorikraadiga spetsialiste. Nii masina-, elektroonika- kui ka toidutööstuse esindajad rõhutasid vajadust arendada oskust teadmusmahukaid tooteid ja teenuseid turundada ning müüa. Näiteks toiduainetööstuses võib uue toote arendus piirduda selle müügiga laatadel ja festivalidel, ilma et kaalutaks laiemat turuleviimise strateegiat.

Juhtimisvõimekuse osana toodi esile ka vajadus paremini kasutada sotsiaalmeediat ja tehisintellekti tööriistu. Loomevaldkonnas märgiti omakorda, et sageli jääb puudu oskusest oma toodet õiglaselt hinnastada ning kujundada looming kliendi vajadustest lähtuvaks tooteks või teenuseks. Strateegilist juhtimisvõimekust eeldab ka otsus, millal on ressursipiirangute tingimustes õige hetk intellektuaalomandit kaitsta, eriti ettevõtte varases arengufaasis, kus raha ja tähelepanu kuluvad muudele esmatähtsatele tegevustele.

2.5. Peamised järeldused immateriaalse vara kontekstis

Siinne alapeatükk võtab kokku eelnevates alapeatükkides esitatud analüüsi peamised järeldused.

Intervjuude analüüsimisel lähtusime eeldusest, et innovatsiooni ökosüsteem peaks toetama iga üksikut osalejat teadmuse tekkimisel ja väärindamisel, kuid analüüsi põhjal kujuneb sellest mitmekesine, ent osaliselt killustunud tervik, kus peamised osapooled – ministeeriumid, rakendusasutused, teadus- ja arendusasutused, ettevõtted ning tugistruktuurid – täidavad küll erinevaid rolle immateriaalse vara loomisel ja kasutamisel, kuid nende rollijaotus ei ole alati üheselt mõistetav.

Esmatasandi teavituse ja nõustamise puhul tõusetub keskse küsimusena ettevõtja jaoks selge sisenemispunkti puudumine. Kuigi mitmed osapooled – eeskätt EIS, Patendiamet, ettevõtlusinkubaatorid ja erialaliidud – pakuvad immateriaalse varaga seotud tuge, ei ole nende vastutusvaldkonnad selgelt piiritletud. Selle tulemusena võib ettevõtjatel olla keeruline orienteeruda olemasolevates teenustes ning mõista, kust alustada ja millal kaasata professionaalne nõustaja.

Teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete koostöös loodava immateriaalse vara puhul ilmneb, et teadmussiire ei toimi veel piisavalt süsteemselt. Erinevused osapoolte eesmärkides ja tegutsemisloogikas (sh ajahorisondis ja tulemusootustes), samuti ebaselgus õiguste kuuluvuse ja vastutuse osas, piiravad koostöö ulatust ja mõju. Samas näitavad intervjuud, et toimivaid koostöövorme on mitmeid, kuid nende nähtavus ja kättesaadavus osapoolte jaoks on ebaühtlane.

Avaliku sektori roll innovatsiooni algatajana ning immateriaalse vara kasutajana on pigem alakasutatud. Kuigi olemas on sobivad instrumendid, näiteks innovatsioonihanked ja koostööprojektid, ei ole nende kasutamine laialt levinud ning organisatsioonisisene võimekus innovatsiooni tellimiseks ja juhtimiseks on ebaühtlane. Sarnaselt on piirkondlikul tasandil koostöövõrgustike potentsiaal teadmussiirde toetamisel jäänud osaliselt realiseerimata.

Läbivaks teemaks on vajadus selgema ja koordineerituma lähenemise järele avalikest vahenditest loodud immateriaalse vara haldamisel ja kasutamisel. Praegu sõltub õiguste jaotus ning vara edasine kasutus sageli konkreetsetest kokkulepetest ja osapoolte läbirääkimisvõimekusest, mis suurendab ebakindlust ja tehingukulusid. Samuti ei ole immateriaalse vara käsitlus alati piisavalt seotud ettevõtete ärimudelite ja väärtusahela loogikaga, mis piirab selle strateegilist kasutamist.

Kokkuvõttes viitavad intervjuud sellele, et Eesti innovatsiooni ökosüsteemi peamised väljakutsed ei seisne niivõrd üksikute osapoolte puudumises, vaid nende rollide selguses, koostöö sidususes ning immateriaalse vara käsitluse integreerimises ettevõtluse ning teadus- ja arendustegevuse praktikatesse.

3. RAHVUSVAHELINE KOGEMUS VALITUD RIIKIDE NÄITEL

Rahvusvahelise kogemuse kaardistamiseks analüüsisime Rootsi ja Sloveenia innovatsioonipoliitika dokumente ning viisime läbi intervjuud nende riikide ekspertidega. Siinses uuringus on Rootsi ja Sloveenia võrdlusriikideks, kuna mõlemad on väikese või keskmise suurusega avatud majandusega Euroopa riigid, kus immateriaalse vara juhtimine on lõimitud innovatsioonipoliitikasse, kuid mille institutsionaalsed lahendused ja poliitikainstrumendid erinevad Eesti omast. Seetõttu pakuvad need riigid asjakohaseid näiteid erinevatest lähenemisviisidest, mida on võimalik Eesti kontekstis arvesse võtta.

3.1. Rootsi

Rootsis on immateriaalne vara riigi innovatsioonipoliitikas kesksel kohal, seda käsitletakse konkurentsivõime ja väärtusloome ühe eeldusena. Ettevõtete võimekuse arendamisel rakendatakse pehmeid poliitikainstrumente, nagu koolitused, nõustamine ja koostöövõrgustikud. Seejuures aitavad tugiorganisatsioonid ettevõtetel siduda immateriaalse vara oma ärimudeli ja kasvustrateegiatega. Tähtsaim roll selles on Rootsi Intellektuaalomandi Ametil (rts *Patent- och registreringsverket*, PRV) ja Vinnoval (valitsusasutus, mis koordineerib innovatsiooni ökosüsteemi ja suurendab selle võimekust).

Rootsi süsteemis pööratakse tähelepanu teadmiste ja oskuste ühtlasele levikule kogu innovatsiooni ökosüsteemis. Selle üks näiteid on ülikoolide innovatsioonikeskuste võrgustik SNITTS, mille liikmeks on ka PRV ning mis pakub innovatsioonikeskuste töötajatele regulaarselt koolitusi ja üritusi, sealhulgas ettevõtlusinkubaatorite ja teadusparkide võrgustiku osalusel. Samuti teeb PRV koostööd riigiettevõttega ALMI Företagspartner AB, ühendades õigusalase teadmise, ärinõustamise ja finantseerimise.

Ühe põhilise ülesandena on PRV-l ja Vinnoval lähiaastail kavas ellu viia aktiivset teavitustööd immateriaalse vara tähtusest ja väärindamise võimalustest. Nimelt on sarnaselt Eestiga ka Rootsis varasemad analüüsid osutanud innovatsiooni ökosüsteemi kõigi osaliste vähesele teadlikkusele nendes küsimustes. Senistest teadlikkuse suurendamise meetmetest väärib märkimist näiteks see, et lisaks immateriaalse vara tuvastamise testile ja kokkuvõtlikele juhendmaterjalidele PRV veebilehel suunab immateriaalsele varale mõtlema ka keskne ettevõtjaportaal.

Rootsi ekspertide hinnangul on teadlikkuse suurendamisel seni mõjusaks osutunud innovatsiooniosakud, mille toel saavad ettevõtted koostada immateriaalse vara strateegia. Seejuures on Rootsis üks põhiküsimusi pädevate nõustajate olemasolu – muu hulgas peavad innovatsiooniosaku teenuse vahendajad olema läbinud koolituse, mis selgitab immateriaalse vara seost ärimudeliga.

Rootsi innovatsiooni ökosüsteemi üks põhilisi tugevusi on Vinnova rahastatud pikaajalised temaatilised programmid, mis ühendavad teaduse, ettevõtluse ja neutraalse osapoolena ka hästi arendatud testimiskeskkonnad. Seejuures toimib Vinnova programmide ja koostööalgatuste kaudu ühendava lülina erinevate poliitikavaldkondade, asutuste ja organisatsioonide vahel. Vinnova vahendusel muutuvad immateriaalse vara küsimused loomulikuks osaks innovatsiooniprojektidest, kuna neid käsitletakse rahastustaotlustes, hindamiskriteeriumides ja projektide seires.

Õiguslik raamistik on Rootsis hästi arenenud ja stabiilne, hõlmates kõiki peamisi intellektuaalomandi vorme ja toimides tugeva alusena innovatsioonipoliitikale. PRV vastutab keskse organisatsioonina õiguste registreerimise ja teavitustöö eest, samas kui vaidlusi lahendavad spetsialiseeritud kohtud.

Sarnaselt Eestiga ei ole ka Rootsis üht juhendmaterjali, mis sätestaks avalikest vahenditest rahastatud immateriaalse vara kasutuse põhimõtted. Küll aga on nii ettevõtjate liit, ülikoolide liit kui ka intellektuaalomandi amet koostanud ülevaatlikud juhendmaterjalid, mis ühe peamise üldpõhimõttena rõhutavad vajadust omandi- ja kasutusõiguse jaotus projekti eel selgelt kokku leppida, seades eesmärgiks tulemuse rakendatavuse. Samuti astutakse teadlikke samme tõhusama hankeinnovatsiooni suunas – sealhulgas arendatakse hanke-eelsete läbirääkimiste formaati ja sellega seonduvaid õiguste jaotuste suuniseid.

Rootsi kogemuse detailsem ülevaade on esitatud Lisas 7.

3.2. Sloveenia

Sloveenia innovatsiooni ökosüsteemi struktuuris on viimastel aastatel leidnud aset ulatuslikud ümberkorraldused, mille eesmärk on olnud ühendada teadus- ja ettevõtluspoliitikat ning toetada teadustulemuste sujuvamat rakendust äris. Selleks on loodud riiklik teadus- ja innovatsiooniagentuur ARIS, mis muu hulgas rahastab teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete konsortsiume kõrgemal tehnoloogia valmidusastmel lahenduste väljatöötamiseks. Niisiis ei toetata teadmussiiret üksnes projektipõhiste algatustena, vaid püütakse arendada pikaajalist teadus- ja arenduskoostööd. Samuti on loodud strateegilise arengu ja innovatsiooni partnerlusvõrgustikud (SRIP), mille roll avaliku ja erasektori ning teaduse ja kogukonna ühendajana ei ole veel juurdunud. Seni on nende peamisteks väljunditeks olnud koostööüritused teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete vahel, mis soodustavad valdkonnaspetsiifilise teadmuse levikut. Sloveenia innovatsiooni ökosüsteemi juhtimismudeli analüüsid näitavad, et pelgalt institutsionaalne ümberkorraldus ei pruugi sidusust tagada – teaduse ja innovatsiooni rahastuse ühe asutuse alla toomisel on mõju vaid siis, kui ka meetmed ja programmid on omavahel koordineeritud ning tagatud on piisav analüütiline tugi.

Immateriaalne vara ja selle äriline väärindamine on Sloveenias osa innovatsioonipoliitikast ning selle edendamiseks on riikliku immateriaalse vara strateegia kaudu seatud selged eesmärgid, tegevused ja mõõdikud. Sarnaselt Rootsiga lasub strateegia järgi Sloveenia Intellektuaalomandi Ametil (SIPO) põhivastutus teha aktiivset teavitustööd kõigi innovatsiooni ökosüsteemis osalejate seas, sealhulgas võrgustikuüritustel osaledes. Tähtis on, et immateriaalset vara käsitletakse süsteemselt – mitte üksnes õiguskaitse küsimusena, vaid osana teadmusloome, ettevõtluse ja rahastuse tervikust. Nii on strateegia üks eesmärke tugevdada kõigi immateriaalse vara tugiasutuste koostööd ning kaasata teadmussiirdeüksusi ja SIPO-t ärinõustamisse. Samuti on Sloveenias püütud luua ettevõtetele meetmetes ja tugistruktuuris orienteerumiseks võimalikult selge lähtepunkt keskse virtuaalse teeninduspunkti kaudu (SPOT-süsteem). Rahastusmeetmetest on aga analüüsid tõhusana esile toonid intellektuaalomandi osaku, mida on kavas laiendada, nii et see võimaldaks ettevõttel lisaks ekspertnõu saamisele koostada immateriaalse vara strateegia.

Mitmed Sloveenia intervjuudes olulisena esile tõstetud uuendused on Eestis juba aset leidnud, näiteks võimalus investeerida hargettevõttesse teadus- ja arendusasutusele kuuluva immateriaalse vara kaudu. Lisaks aga on teadus- ja arendusasutuste teadlikkust ning pädevust immateriaalset vara küsimustes toetanud riigi rahastatud teadmussiirdeüksuste võrgustikuüritused koos SIPO aktiivse

osaluse ja koolitustega. Märkimisväärne uuendus Sloveenias on Vesna Deep Tech fond, mis toetab teadus- ja arendusasutustes loodud tehnoloogiate jõudmist ettevõtlusesse ning investeerib *proof-of-concept*-etapis olevatesse süvatehnoloogia projektidesse ja ettevõtetesse. Fondi portfelliettevõtted saavad lisaks kapitalile ligipääsu valdkonnapartnerite ja ekspertide võrgustikule.

Sloveenias pööratakse tähelepanu sellele, et avalikest vahenditest rahastatud intellektuaalomandi õiguste jaotuse põhimõtted oleksid selgemad. Konsortsiumide lepingute põhitingimused on riigi poolt ette määratletud ja välistavad intellektuaalomandi tasuta üleandmise ettevõtetele, samuti sätestavad turuhinnal põhinevate litsentsilepingute kasutuse. Riikliku immateriaalse vara strateegia järgi on kavas edendada ka intellektuaalomandi sätete lisamist hankedokumentidesse, arutades võimalust, kus õigused jäävad töö tulemuse rakenduslikkuse eesmärgil töö teostajale.

Mitmed märkimisväärsed muudatused immateriaalse vara väärindamise edendamiseks on Sloveenias siinse uuringu tegemise ajal kavandamise või katsetamise etapis. Näiteks hakkab peagi riigile kuuluv Sloveenia ekspordi- ja arengupank (SID) kasutama pilootprojekti raames immateriaalset vara laenutagatisena, samas kui SIPO on pidanud läbirääkimisi nii kohaliku kui ka rahvusvahelise audiitorite kogukonnaga, eesmärgiga töötada välja immateriaalse vara hindamise tööriistad.

Sloveenia kogemuse detailsem käsitlus on esitatud aruande Lisas 8.

4. EESTI VALIKUVÕIMALUSED RAHVUSVAHELISELE KOGEMUSELE TUGINEDES

Rahvusvaheline kogemuse analüüs Rootsi ja Sloveenia näitel toob esile, et immateriaalse vara edukas äriline kasutamine ei sõltu üksikutest meetmetest, vaid koordineeritud tegevusest ja kokkulepetest, mis tagavad innovatsiooni ökosüsteemi tervikliku toimimise: poliitikaraamistikust, rollide jaotusest, õiguste käsitlusest, arendus- ja rahastusmudelist, pädevuste arendamisest ja stiimulite omavahelistest suhetest. Eesti jaoks ei tähenda see teiste riikide mudelite ülevõtmist, vaid teadlikke valikuid, mis arvestavad Eesti innovatsiooni ökosüsteemi struktuuri, väiksust ja ressursipiiranguid. Keskne küsimus on, milliste põhimõtete ja prioriteetide alusel immateriaalse vara osa ökosüsteemis edasi kujundada. Alljärgnevalt esitame peamised teljed, millel rahvusvahelisele kogemusele tuginedes valikuid teha.

Projektipõhiselt käsitluselt süsteemipõhisele

Eesti innovatsiooni ökosüsteemi arendus- ja rahastusmudel põhineb valdavalt projektipõhistel meetmetel, kuid erinevad sekkumised ei ole alati omavahel piisavalt seotud ega moodusta ettevõtte jaoks terviklikku arenguteekonda. Selline mudel võimaldab paindlikkust, kuid ei pruugi tagada immateriaalse vara järjepidevat juhtimist kogu innovatsioonitsükli vältel.

Võrdlusriikide kogemus näitab, et suund sellele, kus seadusandlik ja institutsionaalne raamistik seob teadus- ja arendustegevuse ning lahenduse turuletoomise üheks tervikuks, ei tähenda alati uute rakendus- või tugistruktuuride loomist, vaid võimaldab arendus- ja rahastuspõhimõtete ning vastutuse ümbermõtestamist. Oluline on käsitleda immateriaalset vara lõimitult, tehes otsuseid eri valdkondades läbi tervikliku lähenemise, lähtuvalt riigi huvidest ühiskonna ja innovatsiooni edendamisel.

Laiem immateriaalse vara käsitlus

Rahvusvaheline kogemus näitab, et edukad süsteemid ei taandu patenteerimisele ega üksikutele õiguskaitsevahenditele. Intellektuaalomand on vaid üks osa laiemast immateriaalsest varast. Võrdlusriikides on hakatud asutustes ja organisatsioonides loodavat väärtust märkama, mõtestama ja hindama immateriaalse varana ning on loodud mehhanisme selle arvestamiseks raamatupidamises. See annab väärtuse loomisele laiema tähenduse ning toetab teaduse ja ettevõtluse koostööd.

Eestil on võimalus suunata immateriaalse vara käsitlus selgemalt organisatsioonide juhtimis- ja finantsotsustesse, sealhulgas arendades juhiseid selle tuvastamiseks ja hindamiseks ning sidudes selle tugevamalt koostöö- ja rahastuspraktikatega. Sellise lähenemisega jõuab rohkem strateegiliselt olulist immateriaalset vara ärilisse kasutusse ning paraneb teaduse ja ettevõtluse koostöö.

Immateriaalse vara käsitlemine poliitikas

Rootsi kogemus näitab, et immateriaalset vara käsitletakse ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika lahutamatu osana ning strateegilise ressursina väärtusloomes, mitte üksnes õiguskaitse objektina. See käsitlus on integreeritud innovatsioonirahastusse ning ettevõtteid suunatakse juba arendusprotsessi varases etapis mõtlema loodud väärtuse kaitsmisele ja ärilisele kasutamisele.

Eesti valikuvõimalus on liikuda suunas, kus immateriaalse vara käsitlus on süsteemselt seotud teadus- ja arendustegevuse rahastamise tingimuste ja meetmetega ning riigihangete raamistikuga. See eeldab, et immateriaalset vara käsitletakse süsteemselt kogu innovatsioonitsükli vältel – ideest ja arendusest kuni turuleviimise ja skaleerimiseni –, mitte üksnes registreerimise või õiguskaitse etapis.

Selge institutsionaalne raamistik ja juhtroll

Sloveenia kogemus näitab, et riiklik immateriaalse vara strateegia koos tegevuskavaga aitab tugevdada institutsionaalset tugivõrgustikku ning määratleda keskse vastutaja rolli. Samal ajal toodi intervjuudes esile, et valdkondadeülene koordineerimine jääb kriitiliseks teguriks. Rahvusvaheline võrdlus kinnitab, et otsustav ei ole institutsioonide arv, vaid nendevaheline koordineeritud koosmõju.

Eestis on probleemiks rollide ja vastutusalade killustatus ning koordinatsioonimehhanismide ebaselgus. Niisiis on Eesti jaoks oluline määratleda selge poliitiline eestvedaja immateriaalse vara ärilise väärindamise edendamiseks, kujundada valitsusülene poliitikaraamistik ning tagada, et institutsionaalne rollijaotus oleks ettevõtjale arusaadav ja teenusvoog loogiline.

Õiguste selgus riigihangetes ja koostööprojektides

Rahvusvaheline kogemus rõhutab, et koostööprojektides on õiguste jaotus ette määratletud ja läbipaistev. Eestis on avaliku ja erasektori koostöös loodud immateriaalse vara õiguste jaotamine sageli jäetud lepinguliste kokkulepete tasandile ning puuduvad juhised loodava vara edasiseks kasutamiseks. Avalik sektor võib aga võtta aktiivse rolli lepingutingimuste kujundamisel, et vältida immateriaalse vara ebaselget üleandmist.

Eestil on võimalus määratleda õiguste jaotus ja loodava vara edasine kasutus juba hankedokumentides ning koostada õiguste jaotuse aluspõhimõtted ja praktilised lepingumallid teaduse ja ettevõtluse koostööks. See aitab arvestada immateriaalse vara pikaajalist väärtust, soodustada tõhusat koostööd ja teadmussiiret ning suurendada avaliku rahastuse majanduslikku mõju.

Immateriaalse vara väärtuse hindamine ja finantsinstrumentide arendamine

Sloveenia strateegia üheks keskseks eesmärgiks on immateriaalse vara hindamistööriistade arendamine ja selle kasutamine finantsinstrumentides, sealhulgas laenutagatisena. Selleks kaasatakse audiitoreid, ärinõustajaid ja rahvusvahelist ekspertiisi.

Eestis on immateriaalse vara rahalise väärtuse määratlemise pädevus piiratud ja selle kasutamine finantsotsustes ebaühtlane. Sellest tulenevalt võiks Eesti kaaluda immateriaalse vara hindamisjuhiste arendamist koostöös audiitorite ja finantssektoriga, pilootlahendusi, kus immateriaalset vara võetakse arvesse laenuotsustes ning riigi osalusel toimivaid riskijagamise lahendusi, mis arvestavad immateriaalse vara ärilist potentsiaali realistlikult ja põhjendatult. Seejuures on oluline vältida nii immateriaalse vara alahindamist kui ka põhjendamatut ülehindamist ning siduda hindamine ettevõtte ärimudeli ja tulupotentsiaaliga.

Teadlikkuse ja pädevuste süsteemne arendamine

Nii Rootsi kui ka Sloveenia kogemus rõhutavad pädevuste arendamise tähtsust – mitte üksnes ettevõtetes, vaid ka avalikus sektoris. Sloveenia strateegias on teadlikkuse tõstmine ja immateriaalse vara integreerimine haridussüsteemi üks keskseid eesmärke.

Eestis on immateriaalse vara äriline kasutamine sageli *ad hoc* ning sõltub ettevõtte juhtimisvõimekusest. Seetõttu võiks Eesti lõimida immateriaalse vara käsitluse tugevamalt ettevõtlus- ja juhtimiskoolitusse, arendada praktilisi tööriistu ettevõtete enesehindamiseks ja strateegiliste valikute toetamiseks ning kujundada esmatasandi tugistruktuuride käsitlus immateriaalsest varast terviklikuks (sh kommertsialiseerimine, litsentseerimine, investeeritavus ja rahvusvaheline mõõde). Seejuures on oluline, et õigus- ja ärinõustamine toimuks turupõhiselt, kuid riik looks selleks motiveeriva keskkonna.

Horisontaalne ja strateegiline lähenemine

Rahvusvaheline kogemus kinnitab, et immateriaalne vara ei muutu majanduslikuks väärtuseks iseenesest, vaid eeldab teadlikku edendamist, selgeid vastutusi ja sobivaid stiimuleid. Eesti innovatsiooni ökosüsteem on mitmekesine ja võimekas, kuid immateriaalse vara loomise, haldamise ja ärilise kasutamise toetamine ei moodusta alati koordineeritud tervikut.

Eesti jaoks tähendab see vajadust siduda olemasolevad regulatiivsed, institutsionaalsed ja rahastusmehhanismid terviklikuks süsteemiks, mis toetab immateriaalse vara loomist, kaitset, kommertsialiseerimist ja kapitali kaasamist.

Kokkuvõttes ei seisne Eesti valikuvõimalus üksikutes uutes instrumentides, vaid olemasolevate regulatiivsete, institutsionaalsete ja finantsmehhanismide sidusamaks muutmises. Rootsi ja Sloveenia kogemus näitab, et määravaks saab poliitikameetmete koordineeritud koosmõju ning tasakaalupunkti leidmine avaliku huvi ja ettevõtjate ärihuvi vahel.

5. POLIITIKASOOVITUSED

Siinsed põhimõttelised lähtekohad ja poliitikasoovitused koondavad aruande eri analüüside põhjal kujundatud regulatiivse, institutsionaalse ja ettevõtete suutlikkust toetava vaate ühtseks tervikuks. Soovitused on kujundatud viisil, mis arvestab Eesti innovatsiooni ökosüsteemi struktuuri, avaliku ja erasektori rollijaotust ning rahvusvahelist kogemust ning on suunatud eelkõige rakendatavatele poliitikasuundadele ja lahendustele, mis aitavad vähendada tuvastatud kitsaskohti.

5.1. Põhimõttelised lähtekohad

Siinses uuringus käsitleme immateriaalset vara kui ettevõtte või organisatsiooni mittemateriaalset ressurssi, millel on majanduslik väärtus ja mis aitab luua tulevast väärtust. Lähtudes aruande sissejuhatuses esitatud määratlustest hõlmab see nii intellektuaalomandit kui ka muid väärtust loovaid mittemateriaalseid varasid, mis ei pruugi olla registreeritud intellektuaalomandina, kuid on ettevõtte või organisatsiooni kontrolli all ja majanduslikult olulised (nt brändi maine, kliendisuhted, andmed, andmebaasid, tarkvara, ärinimi, äri- ja tootmissaladus, tootmis- ja turundusoskused ning -kogemused, ettevõtte ja organisatsiooni kultuur ja protsessid). Kuigi käsitleme uuringus immateriaalset vara laias tähenduses, ei tähenda see, et kõik nimetatud varaliigid oleksid poliitikasekkumise objektiks samas mahus või samade instrumentidega.

Siinses uuringus lähtume arusaamast, et immateriaalse vara väärindamine on ettevõtja jaoks oluline kahel peamisel eesmärgil. Esiteks ettevõtte ärimudeli strateegiliseks toetamiseks, võimaldades immateriaalse vara abil tugevdada konkurentsieelist, parandada väärtuspakkumist, kaitsta ja arendada turupositsiooni ning tekitada uusi tuluallikaid. Teiseks ettevõtte väärtuse ja finantsvõimekuse suurendamiseks, võimaldades immateriaalse vara paremat tuvastamist, hindamist ja arvesse võtmist investeerimis- ja finantseerimisotsustes.

Immateriaalse vara äriline väärindamine ei ole üksnes mahajäämuse küsimus võrreldes teiste arenenud majandustega, vaid strateegiline võimalus Eesti-sugusel väikesel ja avatud majandusel tugevdada ettevõtete rahvusvahelist konkurentsivõimet. Immateriaalse vara ja intellektuaalomandi kasutamise piiratud võimekus väikestes ja keskmise suurusega ettevõtetes on laiem üle-Euroopaline probleem (Euroopa Komisjon 2021b). Seetõttu võib asjakohaste võimekuste arendamine anda Eesti ettevõtetele märgatava konkurentsieelise. See eeldab eelkõige ettevõtete juhtimisotsuseid, kus immateriaalne vara on teadlikult integreeritud ärimudelite arendamisse ja strateegilisse planeerimisse.

Samas näitavad analüüsis käsitletud Rootsi ja Sloveenia näited, et immateriaalse vara äriline väärtus kujuneb laiemas innovatsiooni- ja ärikultuuri kontekstis. Kõrge lisandväärtusega ettevõtete puhul on üldjuhul olemas nii kõrge kommertsialiseeritava innovatsiooni tase kui ka arusaam sellega seotud immateriaalse vara ärilisest väärtusest. Kui ettevõtete juhtimisvõimekus ja innovatsiooni absorbeerimisvõime ei ole piisavad (Vadi *et al.* 2021), ei piisa üksnes teadus- ja arendustegevuse toetamisest. Immateriaalne vara ei ole pelgalt juriidiline objekt, vaid äriline instrument, mille teadlik kasutamine on kriitiline innovaatiliste ja süvatehnoloogiliste ettevõtete arenguks. Seetõttu eeldab teadmusmahuka majanduse areng kultuurimuutust nii ettevõtetes kui ka avalikus sektoris, mis toetab immateriaalse vara teadlikku käsitlemist ja kasutamist.

Raamistavad põhimõtted, millele poliitikasoovitused tuginevad:

1. Avaliku sektori – eeskätt poliitikakujundajate ja rakendusasutuste – roll on luua raamistik immateriaalse vara mõtestamiseks ja teadlikuks kasutamiseks ning stiimulid ja tugi, mis seda võimaldavad. See roll ei piirdu avaliku sektori enda tegevusega ega laiene ühtviisi kõigile avaliku sektori asutustele. Immateriaalset vara loovad ja selle loomist ettevõtete poolt toetavad, haldavad ja väärindavad eri tüüpi asutused ja organisatsioonid, samas kui selle kasutamine tulu teenimiseks sõltub eeskätt ettevõtete juhtimisotsustest ja võimekusest.
2. Avalik sektor peab tellija, partneri ja toetaja rollis soodustama immateriaalse vara kommertsialiseerimist ning vähendama põhjendamatuid takistusi ja ebaproportsionaalset halduskoormust avaliku sektori asutuste, ettevõtete ning teadus- ja arendusasutuste või teiste osapoolte vahelises koostöös. See eeldab, et avaliku sektori tellimustes ja koostööprojektides on immateriaalse vara õigused ja kasutus lepinguliselt kavandatud nii, et lahendused oleksid korduvalt kasutatavad ning kommertsialiseerimine oleks pigem võimalik kui takistatud. Seejuures tuleb tagada konkurentsineutraalsus ja erasektori professionaalse nõustamise rolli mitte kahjustamine.
3. Immateriaalne vara võib, kuid ei pruugi tekkida teadus- ja arendustegevuse tulemusena. Paljude ettevõtete puhul kujuneb väärtuslik immateriaalne vara ka äritegevuse ja turuarenduse käigus. See tähendab, et immateriaalse vara kasutamine tulu teenimiseks vajab tähelepanu strateegilise juhtimise osana, et loodav väärtus oleks äriliselt mõtestatud ja ettevõtte arengut toetav. Samas ei vaja kõik immateriaalse vara liigid intellektuaalomandi õiguskaitset ega võrdselt strateegilist käsitlust – lähenemine peab olema proportsionaalne ning ettevõtte tegevusvaldkonnast ja arengueesmärkidest lähtuv. Eriti kriitiline on strateegiline käsitlus ettevõtetes, millel on kasvupotentsiaal või rahvusvaheline ambitsioon.
4. Immateriaalne vara tekib ja areneb ettevõttes pidevalt ning on lahutamatu osa ettevõtte ärimudelist, toodete ja teenuste arendamisest ning turuleviimise valikutest. Seetõttu eeldab strateegiline juhtimine mitte üksnes immateriaalse vara järjepidevat kaardistamist, vaid ka selle ärilise väärtuse hindamist kogu arendustegevuse vältel ja teadlikku integreerimist ärimudelisse.
5. Immateriaalse vara liigid ei ole poliitikakujunduse seisukohast võrdsed – sekkumised ja toetused peavad lähtuma varaliigist, ettevõtte ambitsioonist ja arenguetapist.
6. Eesti innovatsiooni ökosüsteemi üks keskseid kitsaskohti on nii ettevõtete (eriti väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete) kui ka teadlaste ning teadus- ja arendusasutuste äriarenduse ja väärtuspõhise mõtestamise oskused ja finantsvõimekus. See hõlmab võimekust immateriaalset vara ja loodud teadmuspõhist väärtust märgata, hinnata, investeerimis- ja koostööotsustes arvestada, rahastamisel kasutada ning selle ärilist potentsiaali teadlikult realiseerida.
7. Immateriaalse vara arvestamisel investeerimis- ja laenuotsustes tuleb lähtuda selle ärilisest kasutatavusest ja võimest luua ettevõttele tulu. Immateriaalne vara ei asenda tavapärast tagatisvara, kuid võib koos selge äriplaani ja riskijuhtimisega toetada ettevõtte ligipääsu kapitalile.
8. Avaliku sektori roll oskuste arendamisel ja võimekuse suurendamisel tuleb piiritleda esmatasandi info andmise ja edasi suunamisega, tagades ausa konkurentsi ning vältides turupõhise nõustamise asendamist riiklike teenustega.

5.2. Poliitikasuunad ja lahendused

Lähtudes eeltoodud põhimõtetest esitame poliitikasoovitused neljas temaatilises plokis, mis kajastavad immateriaalse vara ärilise kasutamise toetamiseks vajalikke muutusi innovatsiooni ökosüsteemi toimimises, koostööpraktikates, kapitalile ligipääsus ning pikaajalise võimekuse kujundamises. Poliitikasuundade rühmitamine ei tähenda, et lahendused toimiksid iseseisvalt – vastupidi, mitmed neist täiendavad teineteist ning on mõeldud rakendamiseks koostoimes.

INNOVATSIOONI ÖKOSÜSTEEMI TOIMIMINE

SOOVITUS 1. IMMATERIAALSE VARA RIIKLIKULT KOORDINEERITUD KÄSITLUS

Probleem: Immateriaalset vara seostatakse Eesti innovatsiooni ökosüsteemi eri tasanditel sageli kitsalt patentimise ja õiguskaitsega, samas kui selle roll ettevõtte ärimudeli, kasvu ja investeeritavuse kujundamisel jääb õigeaegse tähelepanuta. See peegeldub ka institutsionaalses rollijaotuses, kus intellektuaalomandi valdkonna keskse asutuse roll on kujunenud eelkõige õiguskaitsele suunatuks ning selle seos ettevõtluse ja majandusarengu toetamisega on jäänud tagasihoidlikumaks. Immateriaalse vara kasutamine organisatsiooni strateegiliste eesmärkide saavutamiseks on paljude sektorite ja tasandite juhtide seas piiratud ja vastavad kogemused vähesed. Ka esmatasandi tugistruktuuridel ei ole piisavat pädevust ega selgelt määratletud rolli, et aidata ettevõtete juhtidel tuvastada erinevate immateriaalse vara liikide strateegilist olulisust ärimudelis ning suunata neid õigel ajal sobiva professionaalse toe juurde. Immateriaalse vara käsitluse kujundamisel on seetõttu oluline vältida liigset keskendumist bilansilisele kajastamisele ning lähtuda eeskätt turupotentsiaalist, ärimudelitest ja väärtuse loomise loogikast.

Poliitikasuunad ja lahendused:

- Kujundada immateriaalse vara terviklik käsitlus riigi tööstus- ja ettevõtluspoliitika osana (nt strateegia või tegevuskava tasandil), eesmärgiga suurendada Eesti ettevõtete rahvusvahelist konkurentsi- ja kasvuvõimet ning arvestada erinevate sektorite[9] vajadusi.
- Määratleda strateegia eesmärkide mõõtmiseks selged näitajad ja metoodika, mis kajastaksid immateriaalse vara tegelikku majanduslikku kasutust ja väärtuse loomist, mitte bilansilist mahtu. Vajadusel täiendada selleks TAIE arengukava mõõdikuid, sealhulgas kaaluda immateriaalse vara litsentseerimisest ja võõrandamisest saadud tulu kasutamist ühe tulemusnäitajana, eeldusel et andmekogumine on usaldusväärselt tagatud.
    - Lähtuda mõõdikute kujundamisel valdkondade eripärast: näiteks kaaluda infotehnoloogia ja loomemajanduse puhul ettevõtte profiili, arenguvõimaluste- ja takistuste seiret, kasutades selleks muu hulgas teadus- ja arendustöötajate tulumaksu, IO-osakute ning MTA litsentsitulu andmeid.
- Määratleda strateegia raames selge institutsionaalne vastutus immateriaalse vara valdkonna eest, sealhulgas määrata keskne koordineeriv osapool, kes vastutab tegevuste sidususe ja ettevõtjale suunatud teenusvoo toimimise eest.
- Täpsustada Patendiameti roll immateriaalse vara kompetentsikeskusena ja ettevõtete esmase kontaktpunktina, sealhulgas suunates ettevõtteid edasi teiste tugistruktuuride ja professionaalse toe juurde laiemates ärimudeli ja turustrateegia küsimustes.

[9] Sealhulgas loomemajandus, kultuuriettevõtlus.

- Kaaluda intellektuaalomandi valdkonna institutsionaalse paiknemise ja rollijaotuse ümberkorraldamist, et tugevdada selle seost ettevõtluse ja majandusarengu toetamisega.
- Määratleda ja kommunikeerida innovatsiooni ning teadus- ja arendustegevuse tugistruktuuride rollid immateriaalse vara valdkonnas (sh EIS, ETAG, teadmussiirdeüksused, erialaliidud, ettevõtlusinkubaatorid, kiirendiprogrammid ja teaduspargid), et tagada ettevõtjale selge ja loogiline teenusvoog.
- Leppida kokku koostöö põhimõtted immateriaalse vara küsimustes riigi peamiste asjaomaste asutuste (nt MKM, JustDigi, Patendiamet, EIS) vahel, et tagada ettevõtete õigeaegne jõudmine sobiva toe ja partneriteni ning vältida tegevuste dubleerimist, vajadusel keskse koordineeriva osapool eestvedamisel.
- Määratleda selged kontaktpunktid erinevates valdkondades, kaasates erialaliite ning õigus- ja ärinõustajaid, et ettevõtjal oleks arusaadav, kelle poole eri küsimustes pöörduda.

Eeldatav mõju ettevõtetele: keskmine kuni suur (eriti ettevõtete puhul, kellel puudub varasem kogemus immateriaalse vara strateegilisel kasutamisel).

Peamised vastutajad: MKM (poliitikasuundade kujundamine ja koordinatsioon koostöös JustDigi-ga; tugistruktuuride rollijaotuse koordineerimine), JustDigi (Patendiameti strateegiline raam ja õiguslikud küsimused), Patendiamet (esmatasandi teavitus ja suunamine; immateriaalse vara valdkonna tegevuste koordineerimine kompetentsikeskusena; vajadusel võrgustikupõhise koostöö eestvedamine), EIS (immateriaalse vara käsitluse sidumine ettevõtete arendus- ja kasvuteenustega, teenusvoo toimimise tagamine).

Vastutajad ja koostööpartnerid asjakohastes valdkondades: ETAG (rahvusvahelised koostöömeetmed ja teaduskoostöö), teadmussiirdeüksused (ettevõtluskoostöö ja nõustamine), erialaliidud (ettevõtete suunamine ja vajaduste vahendamine), õigus- ja ärinõustajad (ettevõtete nõustamine), ettevõtlusinkubaatorid, kiirendiprogrammidd ja teaduspargid (ettevõtete nõustamine).

SOOVITUS 2: SELGE TEEKOND IMMATERIAALSE VARA TUNDMAÕPPIMISEST SELLE ÄRILISE VÄÄRINDAMISENI

Probleem: Ettevõtete ja teiste innovatsiooni ökosüsteemi osapoolte seas puudub sageli selge arusaam, kuidas immateriaalne vara on seotud strateegilise äriarenduse, turupositsiooni ja finantsvõimekusega. Immateriaalse vara, sealhulgas intellektuaalomandiga seonduvad küsimused ei ole süsteemselt integreeritud ärinõustamisse ning vastutuse jaotus ökosüsteemis ei ole selles osas piisavalt selge. Ilma ettevõttesisese pädevuse ja tervikliku välise toeta on keeruline kujundada arusaadavat teekonda immateriaalse vara määratlemisest kuni sellelt tulu teenimiseni.

Poliitikasuunad ja lahendused:

- Toetada immateriaalse vara hindamise ja ärimudelitega seotud kompetentsi kujunemist ja kasutamist Eesti ärikonsultatsiooni-, patendi-, audiitor- ja raamatupidamisbüroodes ning ettevõtlusinkubaatorites ja kiirendiprogrammides, et muuta vara määratlemine, arvelevõtmine, turundamine ja kasutamine erinevates ärimudelites Eesti ettevõtetele kättesaadavamaks ja usaldusväärsemaks, sh:
    - Luua koostöös rahvusvaheliste organisatsioonidega (nt WIPO, EPO, Licensing Executives Society International) täienduskoolitusprogrammid ärikonsultantidele, patendivolinikele,

raamatupidamis- ja audiitorbüroodele ning ettevõtlusinkubaatoritele ja kiirendiprogrammidele, et tutvustada immateriaalsel varal põhinevaid ärimudeleid ja tagada ettevõtetele kvaliteetne nõustamisteenus.

- Kujundada ettevõtjale arusaadav ja sektoritundlik immateriaalse vara teekond, mis:
  - Kirjeldab selgelt sammud immateriaalse vara määratlemisest kuni selle ärilise väärindamiseni, arvestades ettevõtte suurust, arenguetappi ja immateriaalse vara liiki;
  - Hõlmab erinevaid immateriaalse vara liike ja arvestab nii tehnoloogia- kui ka loovettevõtluse eripära;
  - On esitatud ettevõtjale arusaadaval kujul (nt visuaalse raamistikuna, juhendmaterjali või digitaalse tööriistana), mille täpne vorm kujundatakse rakendusetapis vastavalt sihtrühma vajadustele.
- Luua ühtne sisenemispunkt (nt maandumisleht), mis koondab asjakohase info, tööriistad ja kontaktid ning suunab ettevõtte edasi sobivate teenuste ja professionaalse toe juurde.
- Arendada edasi ja laiendada praktilisi tööriistu ettevõtetele, tuginedes EIS-i intellektuaalomandi tööriistakasti[10] kogemusele, et võimaldada nende kasutamist nii iseseisvalt kui ka professionaalse toe (mentori, õigus- ja ärinõustaja) abil ning toetada:
  - Immateriaalse vara rolli hindamist ettevõtte ärimudelis;
  - Immateriaalse vara kaitse ja ärilise väärindamise peamiste valikukohtade tuvastamist;
  - Immateriaalse vara sidumist ettevõtte tulu teenimise loogikaga.

Eeldatav mõju ettevõtetele: suur (avaldub eeskätt väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete strateegiliste otsuste kvaliteedis varases arengufaasis).

Peamised vastutajad: MKM (teekonna raamistik, rollijaotus, koordinatsioon), Patendiamet (kompetentsikeskus ja rakendustugi), EIS (võimalik ettevõtete sisenemispunkt ja teenuste kättesaadavuse toetamine), JustDigi (digilahenduste põhimõtted, õigusraamistiku selgus) erialaliidud ja ettevõtjate esindusorganisatsioonid (tööriistade kaasloome, sisend sektoripõhises teekonnas).

SOOVITUS 3: SELGE RAAMISTIK AVALIKU SEKTORI VAHENDITEST LOODUD IMMATERIAALSE VARA ÕIGUSTE JA KASUTAMISE KOHTA

Probleem: Avaliku sektori vahenditest loodud (nt riigihangete või toetusmeetmete kaudu) immateriaalse vara väärindamine – sealhulgas selle kasutuselevõtt innovaatilistes lahendustes või täiendav kommertsialiseerimine – on sageli takistatud, kuna selliseid võimalusi ei arvestata piisavalt sekkumiste kavandamisel ning puudub osapooli toetav raamistik ja praktilised abivahendid. Avaliku sektori sekkumistes võivad lepingutingimused olla ebaproportsionaalsed, st õiguste jaotus ei arvesta piisavalt projekti sisu, osapoolte panust ega edasise kasutuse eesmärki. See võib pikendada läbirääkimisi, suurendada tehingukulusid ja vaidluste riski ning vähendada ettevõtete motivatsiooni innovaatilisi lahendusi pakkuda või neid edasi arendada. Teadus- ja arendusasutustega seotud arendustegevustes võib tekkida vastuolu teadustulemuste avaldamise ja akadeemilise kasutuse, asutuste enda huvi vahel tulemusi edasi arendada ja kommertsialiseerida ning immateriaalse vara õiguste ja kommertsialiseerimise vahel. Praktikad erinevad asutuste, sektorite ja sekkumiste lõikes ning sõltuvad sageli konkreetsetest lepingutingimustest ja osapoolte kogemusest. Seetõttu puudub

[10] Vt: https://eis.ee/teenused/intellektuaalomandi-tooriistakast.

piisavalt selge ja ühtselt mõistetav lähenemine, mis aitaks osapooltel õigusi ja kasutusvõimalusi juba sekkumise kavandamise etapis läbimõeldult kujundada.

Poliitikasuunad ja lahendused:

- Töötada välja ja leppida kokku ühtsed põhimõtted avaliku sektori vahenditest loodud immateriaalse vara õiguste ja kasutamise kohta, arvestades erinevate sekkumiste (nt riigihanked, rahastusmeetmed) eripära, sh riigiabi reegleid ning võimaldades valdkondlikku täpsustamist, sh:
  - Määratleda soovitatavad õiguste jaotuse mudelid (nt litsents, ühine omand, varaliste õiguste üleandmine) ning nende kasutamise tüüpolukorrad.
  - Arvestada õiguste kujundamisel avalikku huvi, ettevõtete ärilisi eesmärke ning teadus- ja arendusasutuste rolli teadmussiirdes, samuti vajadust kasutada tulemusi teadus- ja arendustegevuses ja õppetöös ning neid avaldada.
- Täiendada riigihangete ja rahastusmeetmete juhendmaterjale ja lepingupõhju immateriaalse vara käsitluse osas, eristades selgelt erinevate instrumentide loogikat ning vältides põhjendamatult jäika või ühepoolset õiguste jaotust, sh:
  - Riigihangetes tagada, et õiguste jaotus ei loo põhjendamatut tarnijasõltuvust ega takista lahenduste edasist kasutamist ja arendamist.
  - Rahastusmeetmetes arvestada teadustulemuste levitamise, akadeemilise kasutuse ja kommertsialiseerimise tasakaalu.
  - Lähtudes valikuarhitektuuri (sh „nügimise") põhimõtetest, kujundada tööriistad selliselt, et suuremat väärtust loovad valikud oleksid eelistatud vaikimisi lahendustena.
- Koostada praktiline otsustusraamistik (nt otsustuspuu) ja täiendavad tööriistad, mis aitavad osapooltel koostöö alguses:
  - Arvestada riigiabi reeglitega;
  - Eristada eelnevat ja loodavat immateriaalset vara;
  - Hinnata loodava vara võimalikku kasutust ja ärilist potentsiaali;
  - Valida sobiv õiguste jaotuse mudel, arvestades projekti eesmärki ja osapoolte rolle.
- Tagada põhimõtete ja tööriistade rakendamise tugi avalikule sektorile, kujundades selleks sobiva kompetentsi (nt olemasoleva asutuse või koostöövõrgustiku baasil), kes aitab juhendmaterjale arendada, tõlgendada ja ajakohasena hoida.
- Kujundada püsiv ja koostööpõhine koordineerimismehhanism, mis kaasab asjakohaseid osapooli (nt ministeeriumid, rakendusasutused, teadus- ja arendusasutused ja praktikud) ning toetab põhimõtete ajakohastamist, praktikate ühtlustamist ja kogemuste vahetamist.

Eeldatav mõju ettevõtetele: suur (mitmekihiline; avaldub koostööprojektide läbirääkimisprotsesside lühenemises ja kommertsialiseerimisvõimaluste paranemises, aga ka uutes ärivõimalustes).

Peamised vastutajad: MKM (innovatsioonipoliitika ja hankimisega seotud praktikate arendamine), JustDigi (õigusraamistiku selgus, sh intellektuaalomandi ja autoriõiguse küsimused), RaM (riigihangete poliitika ja raamtingimused, riigiabi), Patendiamet (kompetentsikeskus ja rakendustugi).

Vastutajad ja koostööpartnerid asjakohastes valdkondades: Riigi Tugiteenuste Keskus (tüüplepingute ajakohastamine ja praktika ühtlustamine), HTM (immateriaalse vara käsitluse sidumine teadus- ja arendusrahastuse tingimustega, sh õiguste jaotuse ja kasutamise põhimõtted), ülikoolid ja

rakenduskõrgkoolid ning teised teadus- ja arendusasutused (rakendamine praktikas), erialaliidud ja kutseühendused (sisend ja tagasiside).

KOOSTÖÖ- JA ARENDUSPRAKTIKAD

SOOVITUS 4: PAINDLIKUMAD, RISKIVÕTMIST SOODUSTAVAD JA ETTEVÕTETE ARENGULOOGIKAT ARVESTAVAD ARENDUS- JA RAHASTUSMEETMED

Probleem: Eestis on olemas ettevõtete varajast arendustegevust toetavad instrumendid, kuid nende ülesehitus on sageli projektipõhine ning eeldab tegevuste ja tulemuste eelnevat määratlemist. See võib piirata innovatsiooniprotsessi paindlikkust olukorras, kus arendustegevus on oma olemuselt iteratiivne ning sõltub turu tagasisidest ja katsetamise tulemustest. Lisaks ei ole ettevõtete arendustegevuses koostöö teadus- ja arendusasutustega sageli piisavalt varajane ega strateegiline. Kui teadus- ja arendusasutusi kaasatakse peamiselt teenuse- või taristu pakkujana, jääb koostöö pigem projektipõhiseks ning ei toeta uue teadmuse süsteemset loomist ega selle pikaajalist väärindamist. Samas on mitmeid toimivaid meetmeid ja algatusi, mis arvestavad innovatsiooniprotsessi paindlikkusega ning toetavad ettevõtete ning teadus- ja arendusasutuste koostööd. Väljakutse seisneb nende lähenemise järjepidevuses, sidususes ja laiemas rakendamises. See viitab vajadusele kujundada paindlikumaid ja ettevõtete arenguloogikat paremini arvestavaid arendus- ja rahastusinstrumente.

Poliitikasuunad ja lahendused:

- Kujundada arendusmeetmed viisil, mis arvestab innovatsiooniprotsessi iteratiivsust ning toetab äriliselt väärtusliku immateriaalse vara loomist ja väärindamist, sh:
  - Nõuda suuremahulistes arendustoetustes immateriaalse vara strateegia kaalumist.
  - Võimaldada projektide käigus tegevuste täpsustamist ja muutmist, lähtudes arendustöö tulemustest ja turu tagasisidest.
  - Kasutada suuremal määral vahe-eesmärkidel ja tulemuspõhisel hindamisel põhinevaid lähenemisi.
  - Tagada kooskõla riigiabi reeglitega, võimaldades paindlikkust eeskätt rakendamise tasandil.
- Lõimida immateriaalse vara käsitlus süsteemselt arendusrahastuse tingimustesse ja tugiteenustesse, sh:
  - Toetada ettevõtete immateriaalse vara strateegia kujundamist ja elluviimist, et suurendada ettevõtete rahvusvahelist konkurentsivõimet, kestlikku kasvu ja uue väärtuse loomist.
  - Kaasata ärikonsultandid, patendivolinikud, raamatupidamis- ja audiitorbürood ettevõtete „müksamismeetmete" väljatöötamisse ja rakendamisse. Luua intellektuaalomandi nõustamisvautšerite süsteem reaalse ja pideva tagasiside saamiseks (näiteks kuni 10 000 eurot, omaosalus 20%).
- Luua selgus riigiabi regulatsiooni tõlgenduspraktikas, et võimaldada teadus- ja arendusasutuste loodud intellektuaalomandi kommertsialiseerimist läbipaistvatel ja konkurentsi mitte moonutavatel tingimustel. Selleks töötada välja ühtsed juhised, mis käsitlevad:
  - Teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete koostööd ja tulemuste kasutusõiguste jaotust;
  - Turupõhiste tingimuste rakendamist intellektuaalomandi võõrandamisel ja litsentseerimisel;

    - Avalike vahenditega rajatud teadustaristu kasutamise põhimõtteid, tagades ettevõtetele mittediskrimineeriva ja läbipaistva juurdepääsu turutingimustel;
    - Teadustaristu raames loodud immateriaalse vara käsitlemist eraldiseisva varana, lähtudes tegevuse sisust ja eesmärgist ning arvestades teadmussiirde praktikaid (sh asjakohast Euroopa Kohtu praktikat).
- Kujundada koostöö- ja rahastustingimused viisil, mis arvestab nii ettevõtete kommertsialiseerimise eesmärke kui ka ka teadus- ja arendusasutuste rolli teadmuse loomisel ja levitamisel. Tagada, et toetusmeetmed moodustavad ettevõtte jaoks selge ja sidusa arendusraja (seostatuna Soovituses 2 kirjeldatud immateriaalse vara teekonnaga), vältides killustatust ning toetades liikumist ideest turule.

Eeldatav mõju ettevõtetele: keskmine kuni suur (otsene; mõjutab arendustegevuse paindlikkust, koostöövõimalusi ja kommertsialiseerimise potentsiaali).

Peamised vastutajad: Peamised vastutajad: MKM (ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika, toetusmeetmete põhimõtted), EIS (toetusmeetmete elluviimine, tugi taotlejatele), HTM (teadus- ja arenduspoliitika, koostööraamistiku kujundamine), teised asjakohased ministeeriumid ja rakendusasutused (valdkondlike meetmete kujundamine ja rakendamine).

Vastutajad ja koostööpartnerid asjakohastes valdkondades: Teadus- ja arendusasutused, sh ülikoolid ja rakenduskõrgkoolid (koostöö ettevõtetega ja teadmussiire), teadmussiirdeüksused (kommertsialiseerimine, litsentseerimine, tugi hargettevõtetele), erialaliidud ja klastrid (ettevõtete vajaduste vahendamine), ettevõtlusinkubaatorid ja kiirendiprogrammid (ärimudeli arendamine ja turule sisenemine), finantseerijad, sh riskikapitalifondid ja äriinglid (varajase faasi rahastamine ja ärilise potentsiaali hindamine).

SOOVITUS 5. IMMATERIAALSE VARA ÕIGUSTE SELGUS TEADUSE JA ETTEVÕTLUSE KOOSTÖÖS

Probleem: Ebakindlus immateriaalse vara õiguste kuuluvuse ja kasutusvõimaluste osas võib takistada nii ettevõtete kui ka teadus- ja arendusasutuste valmisolekut koostöösse siseneda. Ettevõtete jaoks on sageli ebaselge, millistel tingimustel on võimalik koostöös loodud tulemusi kasutada ja äriliselt väärindada. Teadus- ja arendusasutuste jaoks on samal ajal oluline tagada teadustulemuste avalikustamise võimalus, akadeemiline vabadus ning teadmuse edasine arendamine ja kasutamine, vältides samas õiguslikke riske (nt riigiabi ja konkurentsiõigus). Nende huvide tasakaal ei ole alati piisavalt selgelt sõnastatud ega osapooltele arusaadav. Lisaks erinevad teadus- ja arendusasutuste põhimõtted, praktikad ja lepingulahendused, mis muudab koostöö alustamise aeganõudvaks ja ressursimahukaks, eriti ettevõtete jaoks, kellel puudub varasem kogemus.

Poliitikasuunad ja lahendused:

- Julgustada teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete esindusorganisatsioonide sisulist koostööd immateriaalse vara käsitlemispõhimõtete ühtlustamisel, sh:
    - Leppida kokku peamistes põhimõtetes õiguste jaotamisel ja kasutamisel, arvestades nii ettevõtete kui ka teadus- ja arendusasutuste huve.
    - Sõnastada tüüpolukorrad ja nende võimalikud lahendused (nt litsents, ühine omand, kasutusõigused), seadmata seejuures siduvaid nõudeid.

- Suurendada teadus- ja arendusasutuste põhimõtete ja lepingutingimuste läbipaistvust, tehes need enne läbirääkimiste alustamist avalikult kättesaadavaks ning kasutades selget ja ühtselt mõistetavat terminoloogiat.

Eeldatav mõju ettevõtetele: keskmine (kaudne; avaldub koostöö alustamise lihtsustumises, õigusselguse paranemises ning teadus- ja arendusasutustega koostöökogemusega ettevõtete hulga suurenemises).

Peamised vastutajad: HTM (teadus- ja arenduspoliitika ning koostööraamistiku kujundamine), MKM (ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika), Patendiamet (kompetentsikeskus ja rakendustugi).

Vastutajad ja koostööpartnerid asjakohastes valdkondades: Teadus- ja arendusasutused, sh ülikoolid ja rakenduskõrgkoolid (põhimõtete kujundamine ja rakendamine), teadmussiirdeüksused (praktikate kujundamine ja vahendamine), EIS (ettevõtete teadlikkuse tõstmine ja toetamine), erialaliidud (tagasiside ja vajaduste vahendamine).

SOOVITUS 6: IMMATERIAALSE VARA ALANE VÕIMEKUS RAHVUSVAHELISES KOOSTÖÖS

Probleem: Uutele tehnoloogiamahukatele turgudele laienemine ja rahvusvahelistes teadus- ja arendusprojektides osalemine eeldab osapooltelt võimekust teadlikult läbi rääkida immateriaalse vara õiguste, kasutusvõimaluste ja riskide üle. Nende küsimuste varajane läbimõtlemine on kriitilise tähtsusega, kuid ettevõtetel ning ka teadus- ja arendusasutustel puudub selleks sageli piisav kogemus. Selle tulemusena võivad osapooled võtta koostöös kas liigselt ettevaatliku või vastupidi ebasoodsa positsiooni, mis mõjutab nii uutele turgudele sisenemist, koostööprojektides osalemise otsuseid kui ka loodava immateriaalse vara hilisemat kasutamist.

Poliitikasuunad ja lahendused:

- Tugevdada ettevõtete ning teadus- ja arendusasutuste võimekust hinnata ja läbi rääkida immateriaalse vara küsimusi rahvusvahelises koostöös, sh:
  - Pakkuda praktilisi juhendmaterjale ja näiteid intellektuaalomandi kokkulepete kohta rahvusvahelistes projektides.
  - Toetada ligipääsu asjakohasele õigus- ja ärinõustamisele (nt vautšeripõhiselt).
  - Arvestada ettevalmistustoes ka vajadusega hinnata koostöötingimusi, sh immateriaalse vara õigusi.

Eeldatav mõju ettevõtetele: väike kuni keskmine (avaldub eeskätt rahvusvahelises koostöös immateriaalse vara küsimuste paremas läbimõtlemises, riskide vähendamises ning koostöötingimuste suuremas selguses).

Peamised vastutajad: MKM (ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika ning ettevõtete rahvusvahelise koostöö toetamise raam), HTM (teadus- ja arenduspoliitika ning teadus- ja arendusasutuste rahvusvahelise koostöö raam), Patendiamet (kompetentsikeskus ja rakendustugi), EIS (ettevõtete suunamine), ETAG (rahvusvaheliste teadusprogrammide info ja teadus- ja arendusasutuste tugi).

Vastutajad ja koostööpartnerid asjakohastes valdkondades: Teadus- ja arendusasutused, sh ülikoolid ja rakenduskõrgkoolid (rahvusvaheliste konsortsiumide partnerid ja koostöötingimuste kujundajad), Patendivolinike Koda ja Eesti Advokatuur (sisend juhendmaterjalidesse ja praktilisse nõustamisse),

ettevõtlusorganisatsioonid ja erialaliidud (teavitamine ja tagasiside), teadmussiirdeüksused (tugi intellektuaalomandi küsimuste varajases läbimõtlemises).

IMMATERIAALSE VARA STRATEEGILINE KASUTAMINE

SOOVITUS 7: IMMATERIAALSE VARA JA ÄRIMUDELITE STRATEEGILINE VÕIMEKUS

Probleem: Eestis ei ole immateriaalse vara loomise, kaitse ja ärilise väärindamise põhimõtted piisavalt lõimitud haridusse, teadus- ja arendusasutuste igapäevasesse tegevusse ega ettevõtete strateegilisse juhtimisse. Immateriaalset vara käsitletakse sageli tehnilise või juriidilise teemana, mitte väärtuse loomise, ärimudeli ja rahvusvahelise konkurentsivõime osana. Selle tulemusel ei kujune selle strateegiline kasutamine süsteemseks praktikaks ning märkimisväärne osa ettevõtetest ning teadus- ja arendusasutustest jätab selle ärilise potentsiaali realiseerimata.

Poliitikasuunad ja lahendused:

- Toetada immateriaalse vara strateegilise kasutamisega seotud juhtimis- ja äriarenduskompetentsi kujunemist, sealhulgas läbi rahvusvahelise kogemuse omandamise ja talentide sihipärase arendamise.
- Lõimida immateriaalse vara loomise, kaitse ja ärilise väärindamise põhimõtted ettevõtlus- ja innovatsioonialasesse õppesse haridussüsteemi eri tasanditel, sh:
  - Siduda immateriaalse vara käsitlus ettevõtlusõppe, äriarenduse ja disainmõtlemise õpiväljunditega kutse- ja kõrghariduses ning täienduskoolituses.
  - Kujundada õpetajate ja õppejõudude täienduskoolituse sisu viisil, mis käsitleb immateriaalset vara ettevõtte väärtuspakkumise ja rahvusvahelise kasvustrateegia osana.
- Toetada immateriaalse vara ja ärimudelite alase kompetentsi kujunemist rahvusvahelise kogemuse kaudu, sh kaaluda stipendiumi- ja praktikavõimaluste loomist koostöös ettevõtetega, et võimaldada (üli)õpilastel täiendada end äriarenduse, tehnoloogia ja intellektuaalomandi valdkonnas ning soodustada nende sidumist Eesti ettevõtluskeskkonnaga.
- Kujundada teadus- ja arendusasutuste hindamis- ja rahastusraamistikud viisil, mis väärtustab ettevõtluskoostööd ja teadmussiiret, sh:
  - Arvestada koostöö- ja kommertsialiseerimistegevusi teadustöö mõjukuse hindamisel.
  - Võimaldada ettevõtluskoostöö ja immateriaalse vara loomise arvestamist akadeemilise karjääri kujundamisel.

Eeldatav mõju ettevõtetele: pikaajaliselt suur (avaldub haridus- ja teadmussiirdepraktikate ühtlustumise kaudu).

Peamised vastutajad: HTM (haridus- ja teaduspoliitika ning teadusrahastuse alused), teadus- ja arendusasutused, sh ülikoolid (rakendamine ja sisemised protsessid), ETAG (hindamiskriteeriumide kujundamine ja rakendamine).

Vastutajad ja koostööpartnerid asjakohastes valdkondades: Kõrgkoolid ja kutseõppeasutused (õppekavade arendamine ja täienduskoolitus), erialaliidud (tööturu vajaduste vahendamine ja sisend õppekavadesse), teadus- ja arendusasutused (teadmussiirdeteenuste kujundamine ning karjäärimudelite ja atesteerimise praktikad), Rektorite Nõukogu (asutusteülene praktikate kooskõlastamine), MKM (ettevõtlus- ja innovatsiooniteenuste sidumine immateriaalse vara

käsitlusega), EIS (immateriaalse vara käsitluse lõimimine äriarendus- ja innovatsiooniteenustesse), Patendiamet (immateriaalse vara alane teadlikkuse tõstmine).

VIITED

Adner, R. (2006). Match your innovation strategy to your innovation ecosystem. *Harvard Business Review*, 84 (4), 98–107. Kättesaadav: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16579417/ (vaadatud 08.01.2026).

Almi. (2025a) Business development with a focus on future enterprises. Kättesaadav: https://www.almi.se/en/business-development/ (vaadatud 18.08.2025).

Almi. (2025b) Organisation. Kättesaadav: https://www.almi.se/en/om-almi/organisation/ (vaadatud 18.08.2025).

Arnold, E. & Thuriaux, B. (1997) Developing Firms' Technological Capabilities. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/357406214_Developing_Firms'_Technological_Capabilities (vaadatud 24.07.2025).

Åström, T. & Arnold, E. (2023) Meta-evaluation of the Swedish Strategic Innovation Programmes: As policy instruments for industrial competitiveness and systems innovation – Extended summary. *Vinnova Report*, VR 2023:17. Faugert & Co Utvärdering/Technopolis Sweden. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/globalassets/publikationer/2024/meta-evaluation-of-sip---long-summary.pdf (vaadatud 21.08.2025).

Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, pp. 241–258. New York, NY: Greenwood Press.

Bonvillian, W. (2022) Industrial Innovation Policy in the United States. *Annals of Science and Technology Policy*, 6 (4): 315–411. DOI: 10.1561/110.00000026, 08.01.2026.

Brassell, M. & Boschmans, K. (2019) Fostering the use of intangibles to strengthen SME access to finance. *OECD SME and Entrepreneurship Papers*. Paris: OECD Publishing. Kättesaadav: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/01/fostering-the-use-of-intangibles-to-strengthen-sme-access-to-finance_72203e1c/729bf864-en.pdf (vaadatud 16.03.2026).

Brent, T. & Zubașcu, F. (2023) Slovenia plans new agency to bring research and innovation under one roof. *Science Business,* 2. Mar. Kättesaadav: https://sciencebusiness.net/widening/news/Technology-transfer/slovenia-plans-new-agency-bring-research-and-innovation-under-one-roof (vaadatud 22.09.2025).

Bui, T. T., Nguyen, H. T., Pham, T. T. & Nguyen, Q. T. (2025) National innovation systems and corporate intangible investment as a driver of sustainable development. *Sustainable Development*, 33 (6), 7915–9487. DOI: 10.1002/sd.70154, 16.03.2026.

Digital Futures. (2025) Partnership. Kättesaadav: https://www.digitalfutures.kth.se/partnership/ (vaadatud 15.09.2025).

The Compare Foundation. (2024) The Demand Acceleration Practitioner's Handbook. Karlstad: The Compare Foundation. Kättesaadav: https://www.digitalwellarena.se/wp-content/uploads/2025/06/the_demand_acceleration_practitioner_s_handbook.pdf (vaadatud 20.03.2026).

Euroopa Komisjon. (2021a) Komisjoni teatis: Innovatsioonihangete suunised. *Euroopa Liidu Teataja*, 06.07.2021, C 267, 1-72. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021XC0706(03) (vaadatud 05.09.2025).

Euroopa Liidu Nõukogu. (2002) Nõukogu määrus (EÜ) nr 6/2002, 12. Detsember 2001, ühenduse disainilahenduse kohta. *Euroopa Liidu Teataja*, 05.01.2002, L 003. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:32002R0006 (vaadatud 05.09.2025).

Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu. (2002) Euroopa Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1606/2002, 19. juuli 2002, rahvusvaheliste raamatupidamisstandardite kohaldamise kohta. *Euroopa Liidu Teataja*, L 243, 11.09.2002, 1–4. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32002R1606 (vaadatud 05.09.2025).

Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu. (2012) Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1257/2012, 17. detsember 2012, tõhustatud koostöö rakendamise kohta ühtse patendikaitse loomise valdkonnas. *Euroopa Liidu Teataja*, 31.12.2012, L 361, 1–8. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012R1257 (vaadatud 05.09.2025).

Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu. (2014a) Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/23/EL kontsessioonilepingute sõlmimise kohta. *Euroopa Liidu Teataja*, 28.03.2014, L 94, 1–64. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014L0023 (vaadatud 05.09.2025).

Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu. (2014b) Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/24/EL riigihangete kohta ja direktiivi 2004/18/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta. *Euroopa Liidu Teataja*, 28.03.2014, L 94, 65–242. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0024 (vaadatud 05.09.2025).

Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu. (2014c) Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/25/EL, milles käsitletakse vee-, energeetika-, transpordi- ja postiteenuste sektoris tegutsevate üksuste riigihankeid ja millega tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2004/17/EÜ. *Euroopa Liidu Teataja*, 28.03.2014, L 94, 243–374. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014L0025 (vaadatud 05.09.2025).

Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu. (2015) Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/2436, 16. detsember 2015, kaubamärke käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta. *Euroopa Liidu Teataja*, 23.12.2015, L 336, 1–26. Kätteaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L2436 (vaadatud 05.09.2025).

Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu. (2016a) Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, 27. aprill 2016, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). *Euroopa Liidu Teataja*, 04.05.2016, L 119, 1–88. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679 (vaadatud 05.09.2025).

Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu. (2016b) Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/680, 27. aprill 2016, mis käsitleb füüsiliste isikute kaitset seoses pädevates asutustes isikuandmete töötlemisega süütegude tõkestamise, uurimise, avastamise ja nende eest vastutusele

võtmise või kriminaalkaristuste täitmisele pööramise eesmärgil ning selliste andmete vaba liikumist ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu raamotsus 2008/977/JSK. *Euroopa Liidu Teataja*, 04.05.2016, L 119, 89–131. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32016L0680 (vaadatud 05.09.2025).

Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu. (2017) Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2017/1001, 14. juuni 2017, Euroopa Liidu kaubamärgi kohta. *Euroopa Liidu Teataja*, 16.06.2017, L 154, 1–99. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R1001 (vaadatud 05.09.2025).

Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu. (2023) Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2023/2411, 18. oktoober 2023, milles käsitletakse käsitööndusliike ja tööstustoodete geograafiliste tähiste kaitset ning millega muudetakse määrusi (EL) 2017/1001 ja (EL) 2019/1753. *Euroopa Liidu Teataja*, 27.10.2023, Seeria L. Kättesaadav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/Et/TXT/?uri=CELEX%3A32023R2411 (vaadatud 12.06.2025).

European Commission (Euroopa Komisjon). (2019a) Final Report – Peer Review of the Estonian R & I System. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Kättesaadav: https://hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/pr_estonia_-_final_report_.pdf (vaadatud 04.07.2025).

European Commission (Euroopa Komisjon). (2021b) Building stronger Intellectual Property strategy capabilities: Supporting SMEs to succeed with Open Innovation. Luxembourg: European Union. Kättesaadav: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3e42e795-353a-11ec-bd8e-01aa75ed71a1/language-en (vaadatud 02.07.2025).

European Commission (Euroopa Komisjon). (2025) European Innovation Scoreboard 2025 – Country Profile Estonia. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/assets/rtd/eis/2025/ec_rtd_eis-country-profile-ee.pdf (vaadatud 22.07.2025).

European Patent Office (EPO). (2025) Statistics and indicators: European patent applications – Country profiles. Kättesaadav: https://www.epo.org/en/about-us/statistics/statistics-centre#/countrydashboards (vaadatud 22.07.2025).

Finantsinspektsioon. (2005) Hea ühingujuhtimise tava. Kättesaadav: https://www.fi.ee/sites/default/files/2019-02/20050922HYT.pdf (vaadatud 08.01.2026).

Gereffi, G., Humphrey, J. & Sturgeon, T. (2005) The governance of global value chains. *Review of International Political Economy*, 12 (1), 78–104. DOI: 10.1080/09692290500049805, 08.01.2026.

Guimón, J. (2009) MERITUM and Danish Guidelines for Reporting on Intangibles: A Comparative Study. *The IUP Journal of Accounting Research and Audit Practices*, VIII, 2, 17–29.

Hoffecker, E. (2019) Understanding Innovation Ecosystems: A Framework for Joint Analysis and Action. Cambridge: MIT D-Lab. Kättesaadav: https://d-lab.mit.edu/sites/default/files/inline-files/Understanding_Innovation_Ecosystems_FINAL_JULY2019.pdf (vaadatud 07.08.2025).

Holgersson, M. (2016) Management av immateriella tillgångar: En litteraturstudie och inriktning för framtida forskning. Göteborg: Stiftelsen IMIT.

IPSASB. (2025) 2025 Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements. Kättesaadav: https://www.ipsasb.org/publications/2025-handbook-international-public-sector-accounting-pronouncements (vaadatud 05.09.2025.

Kangro, K. & Lepik, K.-L. (2023) An Ecosystem for Social Innovation in Estonia: Overview Report. Tallinn University. Kättesaadav: https://www.tlu.ee/sites/default/files/An-Ecosystem-for-Social-Innovation-in-Estonia-Overview-Report.pdf (vaadatud 23.07.2025).

Kantar Emor. (2024) Eesti väikese ja keskmise suurusega ettevõtete loomevarauuring. Kättesaadav: https://www.epa.ee/sites/default/files/documents/2024-11/Loomevara_aruanne_2024_final.pdf (vaadatud 04.07.2025).

Karo, E., Kattel R., Lember V., Ukrainski, K., Kanep, H. & Varblane, U. (2014) Nutika spetsialiseerumise võimalused ja väljakutsed Eestis teadus-, arendus- ja innovatsioonipoliitika kujundamisel ja juhtimisel 2014-2020: TIPS poliitikaanalüüs. Kättesaadav: https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/8df00f60-da5c-42a2-9b24-80e3152d63a3/content (vaadatud 07.08.2025).

Kelli, A., Mets, T. & Rebane, R. (2018) Tööstusomandi kaitse ja kasutamine Eestis: majanduslik ja õiguslik perspektiiv (RITA TO). Tartu: Tartu Ülikool. Kättesaadav: https://etag.ee/wp-content/uploads/2019/01/T%C3%B6%C3%B6stusomandi-aruanne-l%C3%B5plik-11-1-2019-1.pdf (vaadatud 02.07.2025).

Kinnas, S. (2019) Eesti innovatsiooni ökosüsteem: Kaart. Kättesaadav: https://kumu.io/siimkinnas/estonian-innovation-system (vaadatud 04.07.2025).

Kinnas, S. (2025b) Õpime ajudest kulda kaevandama! *Postimees Arvamus*, 28.04.2025. Kättesaadav: https://arvamus.postimees.ee/8238828/siim-kinnas-opime-ajudest-kulda-kaevandama (vaadatud 03.07.2025).

Koppel, K., Kuusik, A., Arrak, K., Raik, J., Niidu, A., Koks, K. & Lahtvee, P. (2023) Süvatehnoloogiate alternatiivsed arengutrajektoorid ja nende tähendus Eestile. Civitta Eesti AS. Kättesaadav https://arenguseire.ee/wp-content/uploads/2023/09/2023_suvatehnoloogiate-arengutrajektoorid-ja-nende-tahendus-eestile_uuring_1.pdf (vaadatud 25.07.2025).

Lake Star, Walden Catalyst & Dealroom. (2023) The 2023 European Deep Tech Report. Kättesaadav: The-European-Deep-Tech-Report-2023.pdf (vaadatud 25.07.2025).

Lall, S. & Zeng, L. (2020) Intangible Investment and Low Inflation: A Framework and Some Evidence. IMF Working Paper No. 20/190. International Monetary Fund. DOI: 10.5089/9781513557335.001, 08.01.2026.

Lappi, E., Norbäck, J. & Persson, L. (2024) Produktivitet och produktivitetsutveckling i Sverige: Internationell jämförelse och reformmöjligheter [Tootlikkus ja tootlikkuse areng Rootsis: rahvusvaheline võrdlus ja reformivõimalused]. Kättesaadav: https://www.sou.gov.se/contentassets/945da4932abe4182be0009989ce2cb19/produktivitet-och-produktivitetsutveckling-i-sverige.pdf (vaadatud 14.08.2025).

Leppenen, K. (2014) Immateriaalne põhivara: Raamatupidamislik käsitlus. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool. Kättesaadav: https://digikogu.taltech.ee/et/item/c1c10990-dd58-4776-8499-72c833501322 (vaadatud 02.07.2025).

Lev, B. (2001) Intangibles: Management, Measurement, and Reporting. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Lunds Universitet. (2021) Guidelines for the management of intellectual property rights, etc. and general recommendations on Lund University's right to use patents, designs and topographies [Intellektuaalomandi õiguste haldamise juhised ja üldised soovitused Lund Ülikooli õiguse kohta kasutada patente, disainilahendusi ja topograafilisi teoseid]. *STYR* 2019/908. Kättesaadav: https://www.staff.lu.se/sites/staff.lu.se/files/2024-09/Guidelines-intellectual-property-rights.pdf (vaadatud 14.08. 2025).

Mikheim, V., Kõue, I. & Peeterson, E. (2023) Teadus- ja tehnoloogiamahuka iduettevõtluse ökosüsteemi arendamise tegevuskava. Tallinn: Startup Estonia. Kättesaadav: https://startupestonia.ee//wp-content/uploads/2023/11/DeepTech-tegevuskava-2023-2027.pdf (vaadatud 03.07.2025).

Mudambi, R. (2008) Location, control and innovation in knowledge-intensive industries. *Journal of Economic Geography*, 8 (5), 699–725. DOI:10.1093/jeg/lbn024, 08.01.2026.

Männasoo, K., Rungi, M., Hein, H., Hazak, A. & Tasane, H. (2018) Kas ettevõtete investeeringud jõuavad tootlikkuseni. Tallinna Tehnikaülikool. Kättesaadav: https://arenguseire.ee/raportid/kas-ettevotete-investeeringud-jouavad-tootlikkuseni/ (vaadatud 25.07.2025).

PRV (Patent- och registreringsverket). (2025) Innovation i upphandling [Hankeinnovatsioon]. Kättesaadav: https://www.prv.se/sv/kunskap-och-stod/innovationsupphandling/ (vaadatud 20.03.2026).

Produktivitetskommission. (2024) Goda möjligheter till ökat välstånd [Head võimalused heaolu suurendamiseks]. *Statens Offentliga Utredningar*, SOU 2024:29. Kättesaadav: https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2024/04/sou-202429/ (vaadatud 14.08.2025).

Ocean Tomo. (2021) Ocean Tomo Releases Intangible Asset Market Value Study Interim Results for 2020. Kättesaadav: https://oceantomo.com/media-center-item/ocean-tomo-releases-intangible-asset-market-value-study-interim-results-for-2020/ (vaadatud 16.03.2026).

Ocean Tomo. (2026) Intangible Asset Market Value Study. Kättesaadav: https://oceantomo.com/intangible-asset-market-value-study/ (vaadatud 16.03.2026).

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2015) Enquiries into Intellectual Property's Economic Impact: Chapter 1. Synthesis Report. DSTI/ICCP(2014)17/CHAP1/FINAL. Kättesaadav: https://one.oecd.org/document/DSTI/ICCP%282014%2917/CHAP1/FINAL/En/pdf (vaadatud 07.08.2025).

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) & Eurostat. (2018) Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation (4th Edition). *The*

Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities. Paris: OECD Publishing, Luxembourg: Eurostat. DOI: 10.1787/9789264304604-en, 16.03.2026.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021) Mind the financing gap: Enhancing the contribution of intangible assets to productivity. Kättesaadav: https://www.oecd.org/en/publications/mind-the-financing-gap-enhancing-the-contribution-of-intangible-assets-to-productivity_7aefd0d9-en.html (vaadatud 23.07.2025).

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2024) *Improving the governance model of the research and innovation system in Slovenia: Synthesis*. European Commission, DG REFORM. Kättesaadav: https://reform-support.ec.europa.eu/document/download/7165f778-234f-4a26-8afd-ff744db7ec64_en?filename=TSI%20Slovenia%20-%20Final%20Synthesis%20FINAL.pdf (vaadatud 22.09.2025).

Parr, R. L. (2018) Intellectual Property Valuation, Infringement, and Joint Venture Strategies. New York, NY: John Wiley & Sons.

Porter, M. E. (1985) Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York, NY: Free Press.

Rahandusministeerium. (2019) Riigihangete valdkonna 2018. aasta ülevaade. Kättesaadav: https://www.fin.ee/sites/default/files/documents/2020-10/Riigihangete%20valdkonna%202018.%20a%20%C3%BClevaade.pdf (vaadatud 05.09.2025).

Rahandusminister. (2017) RTJ 5 Materiaalsed ja immateriaalsed põhivarad. Kättesaadav: https://www.fin.ee/sites/default/files/documents/2020-10/RTJ%205%20MATERIAALSED%20JA%20IMMATERIAALSED%20P%C3%95HIVARAD.pdf (vaadatud 05.09.2025).

Rahvahääletusel vastu võetud. (1992) Eesti Vabariigi põhiseadus. *RT* 1992, 26, 349. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Regerinskansliet. (2023) Strategi för Sveriges utrikeshandel, investeringar och globala konkurrenskraft [Rootsi väliskaubanduse, investeeringute ja globaalse konkurentsivõime strateegia]. Kättesaadav: https://www.regeringen.se/rapporter/2023/12/strategi-for-sveriges-utrikeshandel-investeringar-och-globala-konkurrenskraft/ (vaadatud 14.08.2025).

Regeringskansliet. (2025) Skatteincitament för forskning och utveckling – En översyn av FoU-avdraget och expertskattereglerna [Teadus- ja arendustegevuse maksusoodustused – Ülevaade teadus- ja arendustegevuse maksusoodustusest ja eksperdi maksustamise reeglitest]. *Statens offentliga utredningar*, SOU 2025:3. Kättesaadav: https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2025/01/sou-20253/ (vaadatud 14.08.2025).

Regeringskansliet. (2026) Uppdrag att genomföra kunskapshöjande insatser om immateriella tillgångar och rättigheter [Ülesanne suurendada teadlikkust immateriaalse vara kaitse ja strateegilise kasutuse kohta]. Kättesaadav: https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2026/03/uppdrag-att-genomfora-kunskapshojande-insatser-om-immateriella-tillgangar-och-rattigheter/ (vaadatud 20.03.2026).

Rell, M. (2018) Tootlikkuse arengustsenaariumid 2035. Arenguseire Keskus. Kättesaadav: https://arenguseire.ee/wp-content/uploads/2021/03/tootlikkuse_arengustsenaariumid_2035_a4_veeb.pdf (vaadatud 31.07.2025).

Republic of Slovenia. (2022) Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti [Scientific Research and Innovation Activities Act]. PiRS – Pravno-informacijski sistem Republike Slovenije. Kättesaadav: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7733 (vaadatud 22.09.2025).

Republic of Slovenia: Ministry of Economic Development and Technology & Spirit Slovenia. (2021) Strengthening the innovation ecosystem in Slovenia: State of play report (Activity 2). European Commission, Structural Reform Support Programme. Kättesaadav: https://www.podjetniski-portal.si/uploads/gradiva/krepitev_inovacijskega_ekosistema/srss161_slovenia_ecosystem_d2_state_of_play_report.pdf (vaadatud 22.09.2025).

Riigikogu. (1992) Autoriõiguse seadus. *RT* I 1992, 49, 615. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/128122011005?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (1994a) Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon. Mitteametlik tõlge. *RT* II 1994, 16, 49. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/13101723 (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (1994b) Kasuliku mudeli seadus. *RT* I 1994, 25, 407. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/13315847?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (1994c) Patendikoostööleping. Mitteametlik tõlge. *RT* II 1994, 6, 21. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/13089602 (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (1994d) Patendiseadus. *RT* I 1994, 25, 406. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/130032023008?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (1994e) Tööstusomandi kaitse Pariisi konventsioon. Mitteametlik tõlge. *RT* II 1994, 4, 19. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/13088459 (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (1995a) Vabariigi Valitsuse seadus. *RT* I, 28.06.2016, 4. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/111062013007?leiaKehtiv (vaadatud 12.09.2025).

Riigikogu. (1995b) Äriseadustik. *RT* I 1995, 26, 355. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/131122010019?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (1996) Mikroorganismide patendiekspertiisiks deponeerimise rahvusvahelise tunnustamise Budapesti leping ja juhend. Mitteametlik tõlge. *RT* II 1996, 14, 49. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/13075682 (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (1997) Tööstusdisaini kaitse seadus. *RT* I 1997, 87, 1466. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014147?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (1999a) Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping. *RT* II 1999, 22, 123. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/79299 (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (1999b) Teose esitaja, fonogrammitootja ja ringhäälinguorganisatsiooni kaitse rahvusvaheline konventsioon. *RT* II 1999, 27, 165. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/79383 (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (1999c) Tulumaksuseadus. *RT* I 1999, 101, 903. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/119112010007?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (2002a) Euroopa patentide väljaandmise konventsiooni ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1257/2012 kohaldamise seadus. *RT* I 2002, 38, 233. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/104072017128?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (2002b) Euroopa patentide väljaandmise konventsioon (Euroopa patendikonventsioon). *RT* II 2002, 10, 40. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/94691 (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (2002c) Kaubamärgiseadus. *RT* I 2002, 49, 308. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/106012023028?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (2002d) Raamatupidamise seadus. *RT* I 2002, 102, 600. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/125052012016?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (2003) Käibemaksuseadus. *RT* I 2003, 82, 554. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/125102012017?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (2005) Patendiõiguse leping. *RT* II 2003, 6, 22. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/262131 (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (2009) Riigivaraseadus. *RT* I 2009, 57, 381. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/130122024016?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (2012) Korruptsioonivastane seadus. *RT* I, 29.06.2012, 1. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/114032025012?leiaKehtiv (vaadatud 10.11.2025).

Riigikogu. (2018) Ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seadus. *RT* I, 07.12.2018, 2. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/107122018002 (vaadatud 10.11.2025).

Riigikogu. (2016) Arenguseire seadus. *RT* I, 28.06.2016, 4. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/128062016004?leiaKehtiv (vaadatud 12.09.2025).

Riigikogu. (2017) Riigihangete seadus. *RT* I, 01.07.2017, 1. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/101072017001?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (2019) Isikuandmete kaitse seadus. *RT* I, 04.01.2019, 11, Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/104012019011?leiaKehtiv (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (2021a) Autoriõiguse seaduse muutmise seadus (autoriõiguse direktiivide ülevõtmine). *RT* I, 28.12.2021, 1. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/akt/128122021001 (vaadatud 05.09.2025).

Riigikogu. (2021b) Strateegia "Eesti 2035". Kättesaadav: https://www.valitsus.ee/sites/default/files/documents/2021-06/Eesti%202035_PUHTAND%20%C3%9CLDOSA_210512_1.pdf (vaadatud 02.07.2025).

Roolaht, T., Lilles, A, Lukason, O., Seppo, M. & Varblane, U. (2015). Uuringu "Ettevõtete ja kõrgkoolide koostöökogemuse seire" raport. Tartu Ülikool. Kättesaadav: https://majandus.ut.ee/sites/default/files/2023-10/tips_uuringu_4.1_loppraport.pdf (vaadatud 23.07.2025).

Sandberg, B., Fängström, T. & Wrangsten Rohner, C. (2024) Nioårsutvärdering av strategiska innovationsprogram: Slutsatser från sex utvärderingar 2024 [Strateegiliste innovatsiooniprogrammide üheksa-aastane hindamine: kuue hindamise järeldused 2024]. *Vinnova Rapport*, VR 2024: 23. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/globalassets/publikationer/2024/sip-utvarderingar/nioarsutvardering-av-strategiska-innovationsprogram---2024-final.pdf (vaadatud 21.08.2025).

Sarada, J. (2021) Intangibles in the Public Sector: Policy Considerations. Presentation. Horizon 2020 Framework, WP7. Kättesaadav: https://globalinto.eu/wp-content/uploads/2021/06/BiannualZoomMeeting2021_05_25SaradaJakobPolicyPublic-Sector-and-Intangibles-1.pdf (vaadatud 07.08.2025).

Social innovation EcosystEm Development (SEED). (2021) Task 1.3 – Ecosystem framework. Country report for Slovenia. Kättesaadav: https://www.center-noordung.si/wp-content/uploads/2022/03/Slovenia-T1.3-FINAL.pdf (vaadatud 22.09.2025).

Slovenian Intellectual Property Office (SIPO). (2024) National Intellectual Property Strategy 2030. Government of the Republic of Slovenia. Kättesaadav: https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/URSIL/Dokumenti/NACIONALNA-STRATEGIJA_IL_EN_ebook.pdf (vaadatud 22.09.2025).

SNITTS. (2023) Verksamhetsberättelse och Årsbokslut 2023 [Aastaaruanne ja raamatupidamisaruanne 2023]. Kättesaadav: https://assets.v3.snowfirehub.com/files/120829/62_rsbokslut-snitts-2023-signed.pdf (vaadatud 19.03.2026).

SNITTS. (2025) Om SNITTS – nätverket för akademins innovationsfrämjare [SNITTS-ist – akadeemiliste innovatsiooniedendajate võrgustikust]. Kättesaadav: https://www.snitts.se/om-snitts (vaadatud 14.08.2025).

SNITTS. (s.a.) Bli medlem i SNITTS [Liitu SNITTS-iga]. Kättesaadav: https://www.snitts.se/om-snitts/bli-medlem (vaadatud 19.03.2026).

Statistikaamet (2018). Eesti ettevõtete immateriaalse vara osakaal. Kättesaadav: https://www.stat.ee/et/uudised/pressiteade-2018-041 (vaadatud 12.09.2025).

Statistikaamet (2020). Eesti ettevõtetest ligi kolmveerand on innovaatilised. Kättesaadav: https://www.stat.ee/et/uudised/2020/05/25/eesti-ettevotetest-ligi-kolmveerand-on-innovaatilised (vaadatud 12.09.2025).

Statistikaamet. (2023) Eesti ettevõtete innovaatilisus väheneb. Kättesaadav: https://www.stat.ee/et/uudised/eesti-ettevotete-innovaatilisus-vaheneb (vaadatud 12.09.2025).

SUHF (Sveriges universitets- och högskoleförbund). (2024) *Vägledning för hantering av forskningsavtal* [Teaduslepingute haldamise juhend]. Dnr SU-850-0042-24. Kättesaadav:

https://suhf.se/app/uploads/2024/09/REK-2024-3-Vagledning-for-hantering-av-forskningsavtal.-Stod-till-REK-2016-3-1.pdf (vaadatud 20.03.2026).

Svenskt Näringsliv. (2025) Nationella immaterialrättsstrategier: En jämförelse av strategiska satsningar runt om i världen [Riiklikud immateriaalse vara strateegiad: strateegiliste algatuste võrdlus üle maailma]. Stockholm. Kättesaadav: https://www.svensktnaringsliv.se/bilder_och_dokument/rapporter/vuu5lv_rapport_nationella_immaterialrattsstrategier_webbpdf_1227383.html/Rapport_Nationella_immaterialrattsstrategier_webb.pdf (vaadatud 14.08.2025).

Svenskt Näringsliv. (2021) Upphandling och immaterialrätt [Hanked ja intellektuaalomandi õigused]. Stockholm. Kättesaadav: https://www.svensktnaringsliv.se/bilder_och_dokument/rapporter/vvwwoi_upphandling-och-immaterialrattpdf_1178576.html/Upphandling+och+immaterialr%25C3%25A4tt.pdf (vaadatud 20.03.2026).

Sveriges Regering. (2024) Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta [Tuleviku nimel tehtavad uuringud ja innovatsioon, uudishimu ja kasu]. *Prop.* 2024/25: 60. Kättesaadav: https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2024/12/prop.-20242560 (vaadatud 14.08.2025).

Sveriges Riksdag. (2009) Förordning (2009:1101) med instruktion för Verket för innovationssystem [Määrus (2009:1101) koos juhistega innovatsioonisüsteemide agentuurile]. *Svensk författningssamling*, 2009:1101. Kättesaadav: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20091101-med-instruktion-for-verket_sfs-2009-1101/ (vaadatud 14.08.2025).

Sweden Startup Nation. (2025) Världens bästa startupnation börjar med kunskap: Låt oss introducera Sweden Startup Next. Kättesaadav: https://www.swedenstartupnation.se/en (vaadatud 15.09.2025).

United Nations (ÜRO). (2016) Corporate Guidance for International Public Sector Accounting Standards: Intangible Assets. Kättesaadav: https://www.un.org/ipsas/Corporate%20Guidance/Corporate_Guidance_Intangible_Assets.pdf (vaadatud 31.07.2025).

Vabariigi Valitsus. (2021a) Eesti Teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035 (TAIE). Kättesaadav: https://taie.ee/taie-arengukava-tutvustus (vaadatud 02.07.2025).

Vinnova. (2018a) Guide till Vinnovas villkor om nyttjanderätt [Vinnova kasutusõiguse tingimuste juhis]. Dnr: 2016-05143_14. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/globalassets/huvudsajt/sok-finansiering/regler-och-villkor/dokument/svenska/guide-till-vinnovas-villkor-om-nyttjanderatt2.pdf (vaadatud 26.08.2025).

Vinnova. (2018b) Avtalsguide – en hjälp i avtalsskrivandet [Lepingujuhend – abivahend lepingute koostamisel]. Dnr 2018-05237. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/globalassets/huvudsajt/sok-finansiering/regler-och-villkor/dokument/svenska/avtalsguide-dokumentversion-210205.pdf (vaadatud 20.03.2026).

Vinnova. (2020) Anvisning för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer [Juhised teaduslike publikatsioonide avatud juurdepääsu kohta]. Dnr: 2018-05237_22. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/globalassets/huvudsajt/sok-finansiering/regler-och-villkor/dokument/svenska/anvisning-for-oppen-tillgang-till-vetenskapliga-publikationer.pdf (vaadatud 28.08.2025).

Vinnova. (2023) Särskilda villkor inom utlysningen "Stöd till nystartade företag via excellenta inkubatorer, perioden 1 juli 2025 – 30 juni 2029" [Rahastusvooru „Idufirmade toetamine tipptasemel inkubaatorite kaudu, periood 1. juuli 2025 – 30. juuni 2029" eritingimused"]. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/globalassets/utlysningar/2019-04765/omgangar/bilaga-till-utlysningstexten_instruktion-och-sarskilda-villkor.pdf1307817.pdf?cb=20240319104818 (vaadatud 19.03.2026).

Vinnova. (2024a) Strategic innovation programs: Collaboration for sustainable innovation. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/en/m/strategic-innovation-programmes/ (vaadatud 19.08.2025).

Vinnova. (2024b) What does smart policy development do? Kättesaadav: https://www.vinnova.se/sa-framjar-vi-innovation/systeminnovation-och-metoder-for-innovation/vad-ar-smart-policyutveckling/ (vaadatud 21.08.2025).

Vinnova. (2025a) Our mission. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/en/about-us/our-mission/ (vaadatud 14.08.2025).

Vinnova. (2025b) SISPs nationella konsortium för startups och scaleups [SISPi riiklik konsortsium alustavatele ja laienevatele ettevõtetele]. *Projektdatabas*, 2021-03873. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/p/sisps-nationella-konsortium-for-startups-och-scaleups/ (vaadatud 14.08.2025).

Vinnova. (2025c) Vinnovas allmänna villkor för bidrag – 2025 FLERA PROJEKTPARTER [Vinnova toetuste üldtingimused – 2025 MITME PARTNERIGA PROJEKTID]. Dnr: 2024-04036, 1-8. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/globalassets/huvudsajt/sok-finansiering/regler-och-villkor/dokument/svenska/allmanna-villkor-2025---flera-projektparter.pdf (vaadatud 16.09.2025).

Vinnova. (2025d) We open the way for innovation that makes a difference. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/en/our-activities/we-open-up-for-innovation/ (vaadatud 14.08.2025).

Vinnova. (2025e) Innovativa Startups 2025 [Innovatiivsed idufirmad 2025]. Kättesaadav: https://www.vinnova.se/e/innovativa-startups/innovativa-startups-2025/ (vaadatud 19.03.2026).

World Intellectual Property Organization (WIPO) & Luiss Business School (LBS). (2024) World Intangible Investment Highlights – Better Data for Better Policy. Geneva, 25 June 2024. Kättesaadav: https://www.wipo.int/web-publications/world-intangible-investment-highlights-better-data-for-better-policy/en/world-intangible-investment-highlights.html (vaadatud 23.07.2025).

World Intellectual Property Organization (WIPO). (1979) Convention Establishing the World Intellectual Property Organization. *Treaties*, WIPO Publication No. 250 (E). Kättesaadav: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_250.pdf (vaadatud 13.01.2026).

Uuringus esitatud uurimisküsimused

- Millised on Eesti ettevõtete peamised takistused immateriaalse vara ärilisel kasutamisel (sh sektorite lõikes ja arendusvõimekuse järgi)?
- Millised on Eesti innovatsiooni ökosüsteemi mudeli peamised tugevused ja nõrkused immateriaalse vara ärilise rakendamise osas, eelkõige seoses koordinatsiooni ja koostööga?
- Millised on Eesti innovatsiooni ökosüsteemi osapoolte rollid, vastutusalad ja arusaamad immateriaalse vara loomise, haldamise ja kasutamise kohta?
- Milliseid väljakutseid ja võimalusi esineb avalikest vahenditest loodud immateriaalse vara ärilisel kasutamisel, sh avaliku sektori asutuste (sh teadus- ja arendusasutuste) ning ettevõtete koostöös?
- Milliseid stiimuleid, tugimehhanisme või struktuurseid muudatusi vajavad Eesti innovatsiooni ökosüsteemi osapooled selleks, et immateriaalset vara tõhusamalt äriliselt kasutada?
- Milline on immateriaalse põhivara arvelevõtmise ulatus ja dünaamika Eesti ettevõtetes?
- Milline on immateriaalse põhivara arvele võtmise ajaline trend Eestis aastatel 2017–2023?
- Millised struktuursed erinevused esinevad immateriaalse põhivara arvelevõtmises ettevõtete profiilide lõikes (nt suurus, tegevusala, omandivorm)?

Regulatsioon	Mida reguleerib	Olulisus immateriaalse vara jaoks	Kitsaskoht	Võimalus
1. Riigivara regulatsioonid				
a) Riigivara-seadus (RVS) (Riigikogu 2009)	RVS sätestab riigi vara valdamise, kasutamise ja käsutamise korra ning selle alusel on Vabariigi Valitsus andnud välja hulga määrusi (Riigikogu 2009). RVS ei reguleeri riigi kui omaniku õigusi ja kohustusi suhetes teiste isikutega.	RVS-ile tuginedes on info riigile kuuluva vara ja sellega teostatud tehingute kohta kättesaadav riigivara valitsejatele ja kasutajatele ülevaatlikul ja süstematiseeritud kujul.	RVS on immateriaalse vara käsitlemise alus, kuid selle sätted on liiga üldised ja materiaalse vara kesksed. RVS ei reguleeri nt detailselt patentide, litsentside ega teadustulemuste raamatupidamisliku arvestuse korda ega väärindamise põhimõtteid, vaid vastavad lahendused on jäetud määruste või asutusesiseste praktikate hooleks. Riigi tarkvara erandi tõttu ei pruugi avalikkusele tasuta kasutamiseks antavad digilahendused jõuda raamatupidamislikku arvestusse, mistõttu võib osa riigile kuuluvast väärtuslikust varast jääda "nähtamatuks" ja selle majanduslik potentsiaal realiseerimata. Samuti ei ole selgelt määratletud, milline riigivara valitsejate (nt ministeeriumid) ja kasutajate (nt ülikoolid, teadus- ja arendusasutused) roll immateriaalse vara väärindamisel, mis tekitab killustatuse vastutuses	Täpsustavate määruste kehtestamine omandi- ja kasutusõiguste, arvelevõtmise miinimumnõuete, tarkvara erandi ning rollijaotuse kohta looks selge ja teostatava raami, mis võimaldab avaliku rahaga loodud immateriaalse vara süstemaatilist väärindamist. Ühtsete omandi- ja kasutusõiguste reeglite kehtestamine (sh vaikimisi litsentsimudelid ja tasustamise põhimõtted) vähendaks lepingulist ebakindlust ja kiirendaks avaliku rahaga loodud vara väärindamist. Immateriaalse vara arvelevõtmise miinimumnõuete sätestamine (patendid, litsentsid, teadustulemused) muudaks vara nähtavaks bilansis ning toetaks

			ja riski, et teadmuspõhine vara jääb passiivselt kasutusse.	väärtuse hindamist ja rahastuse kaasamist. Tarkvara erandi ajakohastamine nii, et ka avalikkusele tasuta antud digilahendused võetaks arvele ja nende kasutust/mõju mõõdetaks, vähendaks riski, et need jäävad nähtamatuks ja suurendaks nende kasutusulatust. Riigivara valitsejate ja kasutajate rollide ning vastutuse üheselt fikseerimine (otsustusõigus, aruandlus, õiguste jaotus) vähendaks killustatust ja looks selge vastutusahela immateriaalse vara väärindamisel.
2. Riigihangete regulatsioonid				
a) Riigi-hangete seadus (RHS) (Riigikogu 2017)	RHS kindlustab riigihangeteks kasutatavate rahaliste vahendite ratsionaalse ja säästliku kasutamise (Riigikogu 2017). RHS võtab üle Euroopa Liidu direktiivid[11], mille	Euroopa Liidu riigihankedirektiivi 24/2014/EL (Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu 2014b) kohaselt tuleb riigihankeid kohandada väikese ja keskmise suurusega ettevõtete vajadustele,	Eesti riigihangete raamistik ei sisalda süsteemset lähenemist immateriaalse vara ärilisele väärindamisele. RHS-is on intellektuaalomandi õiguste jaotamine jäetud lepinguliste	Õiguste jaotuse tüüptingimuste kehtestamine (sh selged litsentsimismudelid ja tasustamise põhimõtted) looks ühtse raami

[11] Riigihangete valdkonda käsitlevad direktiivid on: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/23/EL kontsessioonilepingute sõlmimise kohta (Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu 2014a), Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/24/EL riigihangete kohta ja direktiivi 2004/18/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu 2014b),

	reguleerimisalasse kuulub hankemenetluse reeglistik alates rahvusvahelistest piirmääradest, kuid reguleerib ka riigihangete menetluskorda direktiivide kohaldamisalast väljajäävate riigihangete ehk riigihangete osas, mis jäävad alla rahvusvahelise piirmäära (Rahandusministeerium 2019). RHS sätestab teenuste osutamiseks vajalike soetuste tegemise reeglid ja annab võimaluse luua innovatsioonipartnerlus (Riigikogu 2017).	samuti tuleb hankepraktikas silmas pidada innovaatiliste aspektide kasutamisvõimalusi. Euroopa Komisjoni (2021a) suunised käsitlevad riigihankeid poliitikainstrumendina, millega avalik sektor saab suunata innovatsiooni arengut ning toetada uute lahenduste turuletulekut. Innovatsioonihange on strateegiline platvorm immateriaalse vara loomisele ja kasutamisele. Riik saab olla riigihankepoliitika kujundamisega suunanäitajaks sotsiaalsete ja keskkonnaalaste väärtuste edendamisel, aga ka innovaatiliste lahenduste hankimisel. Niisiis on riigihanked riigile vahend sekundaarsete sotsiaalsete, majanduslike ja keskkonnaalaste eesmärkide saavutamiseks ning innovatsioonipoliitika elluviimise toetamiseks (Rahandusministeerium 2019). Eesti riigihangete raamistik pakub	kokkulepete tasandile. Samuti ei kajasta RHS piisavalt immateriaalse vara pikaajalist väärtust pakkumuste hindamise aluspõhimõtetes. Seega sõltub immateriaalse vara väärindamine hankijate teadlikkusest ja osapoolte läbirääkimisvõimekusest. Täiendavalt puudub innovatsioonihangete puhul (§ 48 lg 2, § 57–62) siduv mehhanism, kuidas käsitleda hangete käigus loodavat immateriaalset vara. Lisaks on intellektuaalomandiga seotud teenuste puhul lubatud (§ 156 lg 1 p 3) väljakuulutamata läbirääkimistega menetlus (Riigikogu 2017), kuid ei ole arvestatud, et selle rakendamine nõuab kõrget erialast pädevust. Lisaks esineb ebaselgust õiguste jaotamisel – RHS ei määratle üheselt, kellele kuuluvad teadus- ja arendustegevuse käigus tekkinud teadmus ja õigus intellektuaalomandile, mistõttu need tuleb lepingus kokku leppida. Vastuoluline on ka see, et	immateriaalse vara käsitlemiseks riigihangetes ja vähendaks vaidlusi. Pikaajalise väärtuse kriteeriumide lisamine pakkumuste hindamisse (nt intellektuaalomandi ja andmete edasise kasutuse potentsiaal) aitaks suunata avalikke kulutusi suurema majandusliku ja ühiskondliku mõjuga lahendustesse. Innovatsioonihangete puhul annaks intellektuaalomandi kasutuse reeglite sätestamine (tulemuste kuuluvus, kasutusõigused ja avaliku huvi tingimused) selguse hangete käigus loodud immateriaalse vara edasisele ärilisele kasutusele. Pädevusnõuete ja koolituse nõude kehtestamine hankijatele (intellektuaalomand, andmed, ärisaladus)

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/25/EL, milles käsitletakse vee-, energeetika-, transpordi- ja postiteenuste sektoris tegutsevate üksuste riigihankeid ja millega tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2004/17/EÜ (Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu 2014c).

		võimalusi innovatsiooni[12], uute lahenduste[13] ja ideekavandite[14] loomiseks ning teadus- ja arendusteenuste[15] tellimiseks, luues eeldused immateriaalse vara tekkeks (Riigikogu 2017). Ettevõtetelt innovatsiooni tellimine on riigile seda olulisem, et innovatsiooniuuring, mida viiakse läbi iga kahe aasta järel, on näidanud ettevõtete innovaatilisuse vähenemist (Statistikaamet 2023, 2020, 2018).	RHS kohustab vältima huvide konflikti (§ 3 p 4), kuid ei sisalda mehhanisme hangete kaudu loodud intellektuaalomandi ärilise väärindamise toetamiseks. Täiendavalt rõhutab RHS (§ 3 p 5) hinna ja kvaliteedi suhet (Riigikogu 2017), kuid ei arvesta süsteemselt immateriaalse vara pikaajalist väärtust.	toetaks väljakuulutamata läbirääkimistega menetluse korrektset rakendamist ja tõstaks tehingute kvaliteeti. Teadus- ja arendustegevuse tulemuste kuuluvuse üheselt määratlemine riigihanke tingimustes suurendaks ettevõtete motivatsiooni osaleda ning lihtsustaks tulemuste turuleviimist. Selgete mehhanismide loomine immateriaalse vara ärilise väärindamise toetuseks (jälgimine, aruandlus, kasutamata tulemuste tagasikutsumise võimalus) vähendaks sõltuvust üksikute lepingute kvaliteedist ja ametnike pädevustest.

[12] Innovatsioon on § 4 p 9 defineeritud kui uue või oluliselt täiustatud asja, teenuse või protsessi kasutuselevõtt. Seejuures on innovatsioonipartnerlus § 48 lg 2 sätestatud kui hankemenetlus, mille eesmärk on arendada ja soetada uusi tooteid ja teenuseid koostöös ettevõtjatega. Innovatsioonipartnerlus on § 78 lg 3 kohaselt üks väheseid mehhanisme, mis on otseselt seotud immateriaalse vara tekkega ning võimaldab tõlgendada hankeid mitte üksnes odavaima lahenduse leidmise, vaid ka teadmuspõhise väärtuse loomise vahendina (Riigikogu 2017).

[13] Uute lahenduste või protsesside loomise ning intellektuaalomandi siirde avaliku ja erasektori vahel võivad kaasa tuua kontsessioonilepingud, mis on defineeritud § 4 p 13 (Riigikogu 2017). Kontsessioonide abil korraldatakse hankemenetlusi nt kommunaalvaldkonnas, nt teedevõrgu ehitamiseks või käitamiseks, teenuse (nt bussitranspordi) osutamiseks.

[14] RHS näeb ette ideekonkursid (§ 4 p 8^1), mis võimaldavad hankijal loovates ja teadmusmahukates valdkondades (nt maa- ja linnaplaneeringute, arhitektuuri ja inseneritöö või andmetöötluse valdkonnas) omandada žürii välja valitud kavandi või projekti (Riigikogu 2017).

[15] Teadus- ja arendusteenused kuuluvad RHS-i erandite hulka (§ 11 lg 1) ja neid võib hankida ka väljakuulutamiseta menetlustes (§ 49 lg 3; § 156 lg 1), mis suurendab paindlikkust keerukate ja uudsete lahenduste puhul (Riigikogu 2017).

				Selged mehhanismid intellektuaalomandi ärilise väärindamise toetamiseks võimaldaksid vähendada sõltuvust riigihangetega seotud isikute pädevustest ja lepingute kvaliteedist. Kooskõlastuskorra kehtestamine riigiabi tõlgenduste jaoks innovatsioonihangetes vähendaks praktikas tekkivaid vaidlusi ja kiirendaks hangete läbiviimist. Mudellepingute ja juhendite avaldamine (sh tüüptingimused intellektuaalomandi õiguste ja andmete käsitluseks) ühtlustaks praktikat ja langetaks läbirääkimiskulusid.
b) Korruptsioonivastane seadus (KVS) (Riigikogu 2012)	KVS (§1) kehtestab korruptsiooni ennetamise alused ja vastutuse avaliku ülesande täitmisel – fookus on peaaegu ainult avalikul sektoril (Riigikogu 2012). KVS rakendub erasektoris üksnes siis, kui see on otseselt ette nähtud.	KVS reguleerib huvide konflikti ja siseteabe kasutamise piiranguid avaliku sektori intellektuaalomandiga seotud otsustes (teadus- ja arendustegevus koostöös erasektoriga, litsentsimine, innovatsioonihanked), mõjutades tehingute läbipaistvust ja lubatavust (Riigikogu 2012).	KVS seab (§1) eesmärgiks tagada aus ja erapooletu avaliku ülesande täitmine (Riigikogu 2012), kuid avaliku ja erasektori ühisprojektides jääb käitumisraam sageli sisekorra ja omavaheliste kokkulepete tasandile. Tavapärase viisakusavalduse piiritlemine on KVS-is üldine	Ühtsete juhiste ja tüüptingimuste kehtestamine intellektuaalomandiga seotud otsusteks avaliku ja erasektori projektides (nt litsentsimine hargettevõttele, intellektuaalomandi võõrandamine,

			(Riigikogu 2012) ning jätab kingituste ja soodustuste puhul tõlgendusruumi. Ametist lahkumise järgsed piirangud intellektuaalomandiga seotud tehingute ja innovatsioonihangete kontekstis ei ole KVS-is ühtselt ja selgelt lahendatud.	innovatsioonihangete tulemuste kasutus) muudaks huvide konflikti käsitluse üheselt mõistetavamaks ja vähendaks vajadust igal projektil eraldi riske läbi mõelda. Kinkide ja soodustuste selgemate kriteeriumide (sh lävendite) sätestamine või volitusnormi lisamine nende ühtlustamiseks teeks korruptsiooniriski hindamise üheselt mõistetavamaks ning vähendaks vaidlusi ja ebakindlust, eriti innovatsioonihangete ja koostööprojektide kontekstis. Ametist lahkumise järgselt intellektuaalomandiga seotud otsuste tegemist puudutavate piirangute ja juhiste täpsustamine vähendaks huvide konflikti riski olukordades, kus ametiisik siirdub temaga seotud valdkonda (nt harg- või partnerettevõte) ning loob läbipaistvama raami

				teadmussiirde ja tehingute jaoks.
3. Raamatupidamise regulatsioonid				
a) Raamatupidamise seadus (RPS) (Riigikogu 2002)	RPS reguleerib raamatupidamise korraldamist ja finantsarvestuse nõudeid. See loob raamistiku, mis tagab ettevõtete majandusaasta aruannete usaldusväärsuse ja võimaldab teha äriotsuseid (Riigikogu 2002). RPS defineerib vara kui raamatupidamiskohustuslase valitseva mõju all oleva ressursi, mis on tekkinud minevikusündmustest ja toob eeldatavalt tulevikus majanduslikku kasu (§ 3 p 1). Eraldi immateriaalse vara kategooriat RPS ei ava, kuid see on hõlmatud üldises määratluses (Riigikogu 2002). Detailsem äritegevuse ja investeerimise regulatsioon tuleneb § 17 kohaselt kas (a) Eesti finantsaruandluse standardist[16], mis on lihtsustatud ega hõlma kogu teadmuspõhist vara või (b) ühtsetest rahvusvahelistest	Ettevõte peab RPS-i (§ 21 lg 2 p 10) kohaselt eristama immateriaalset vara ja kirjeldama arvestuspõhimõtteid (Riigikogu 2002). Immateriaalse vara määratus – füüsilise vormita ressurss (nt tarkvara, litsentsid, kaubamärgid, patendid), mis on ettevõttele kasulik vähemalt ühe aasta jooksul – tuleneb Raamatupidamise Toimkonna juhendist 5 (Rahandusminister 2017), mille kohaselt: a) Vara kajastatakse bilansis soetusmaksumuses; b) Arendusväljaminekuid kapitaliseeritakse vaid rangete tingimuste täitmisel; c) Teadustegevust käsitletakse üldjuhul kuluna. Immateriaalset vara, selle osalust väärtusloomes ja mõju ärimudelile peavad RPS-i (§ 24 lg 9 p 1) järgi majandusaasta aruandes käsitlema auditeeritavad ettevõtted (suurettevõtted ja	RPS ei sätesta, kuidas immateriaalse vara väärtust hinnata. Tõlgendamisruum tekitab ebakindlust, eriti teadmusvara ja arendustegevuse osas. Avaliku sektori loodud patentide, tarkvara, andmebaaside jmt arvelevõttu eraldi ei käsitleta – see jääb institutsioonide enda otsustada. Paljud teadmised, oskused ja suhted ei vasta kapitaliseerimise tingimustele ning jäävad bilansist välja, mis moonutab ettevõtte tegelikku väärtust. Lisaks ei kohusta RPS käsitlema immateriaalset vara strateegilise ressursina ega siduma seda konkurentsieelistega, mis näitab juhtimisseose puudumist. Lühendatud raamatupidamise aastaaruande esitamise korral ei pruugi immateriaalne vara olla detailselt avatud ning sellisel juhul ei ole sellega seonduv läbipaistev. Niisiis annab RPS küll immateriaalse vara kajastamiseks	Immateriaalse vara hindamispõhimõtete ja näidismetoodikate kehtestamine – sh juhised teadus- ja arendustegevuse tulemuste (nt patendid, tarkvara, andmebaasid, oskusteave) ning arenduskulude hindamiseks – vähendaks tõlgendamisruumi ning ühtlustaks praktikat. Avaliku sektori loodud immateriaalse vara arvelevõtu miinimumnõuete sätestamine muudaks selle bilansis nähtavaks ja edendaks selle väärindamist. RPS-is täpsustamine, et majandusaasta aruande tegevusaruandes esitatakse kohustuslik ülevaade immateriaalse vara rollist ja

[16] Eesti finantsaruandluse standard on rahvusvaheliselt tunnustatud arvestuse ja aruandluse põhimõtetele tuginev avalikkusele suunatud finantsaruandluse nõuete kogum, mis koosneb Raamatupidamise Toimkonna juhenditest (RTJ), mis on mõeldud eelkõige väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele.

	finantsaruandluse standarditest (ingl *International Financial Reporting Standards*, IFRS), mis annavad täpsemad juhised näiteks patentide, kaubamärkide, tarkvara, litsentside või teadus- ja arenduskulude kajastamiseks (Riigikogu 2002). IFRS on võetud vastu Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 1606/2002 rahvusvaheliste raamatupidamisstandardite kohaldamise kohta[17] (Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu 2002). Nii IFRS kui ka rahvusvahelised avaliku sektori finantsarvestuse standardid (ingl *International Public Sector Accounting Standards*, IPSAS) toovad Eesti praktika kooskõlla Euroopa Liidu ja teiste riikide raamistikuga ning eristavad rangelt teadus- ja arendustegevust, kaubamärke ja litsentse (IPSASB 2025).	keskmise suurusega ettevõtted). Mikro- ja väikeettevõtetel, mis ei ole auditeeritavad, lubab RPS (§ 15 lg 2^1–2^3) esitada lühendatud aruande (Riigikogu 2002).	raamistiku, kuid see on konservatiivne, jättes arvestamata selle ärilise potentsiaali.	strateegilisest kasutusest, seoks aruandluse selgemalt ettevõtte konkurentsieeliste ja juhtimisotsustega ning tõstaks läbipaistvust. Lühendatud aastaaruandele kohustuse kehtestamine avaldada vähemalt põhiinfo immateriaalse vara kohta (nt vara liigid, arvelevõtu/kapitaliseerimise põhimõtted, arenduskulud ja olulisemad litsentsitulud) tõstaks läbipaistvust ka mikro- ja väikeettevõtete puhul. Arenduskulude varana kajastamise ja kuluks kandmise põhimõtete kohustuslik selgesõnaline kirjeldamine vähendaks subjektiivseid tõlgendusi ja parandaks aruannete võrreldavust. Juhendmaterjalide ja näidisvormide (kontoplaan,

[17] Määruse kohaselt peavad kõik Euroopa Liidu börsil noteeritud äriühingud koostama oma konsolideeritud finantsaruanded kooskõlas IFRS-iga (Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu 2002).

				avalikustamisnäited, arvelevõtu põhimõtted) avaldamine lihtsustaks seaduse rakendamist ning vähendaks vigu raamatupidamises ja aruandluses. Kohustuse sätestamine täiendada tegevusaruannet olulise, bilansist välja jääva immateriaalse vara kasutus- ja mõjunäitajatega (nt litsentsitulu, kasutusmahud) suurendaks info kasulikkust otsustajatele. Raamatupidajatele ja audiitoritele suunatud koolitusprogramm immateriaalse vara käsitlemiseks toetaks ühtlast ja kvaliteetset praktikat üle sektori.
4. Intellektuaalomandi regulatsioonid[18]				
a) Kauba-märgi-seadus (KaMS)	KaMS reguleerib: (1) kaubamärgi õiguskaitset, sellega seonduvaid õigusi ja kohustusi Eestis ning (2)	Kaubamärk on üks väheseid immateriaalse vara liike, mida Eesti ettevõtted aktiivselt registreerivad. See on KaMS-i	Kui omanik kaubamärki viis aastat ei kasutata, kaob selle kaitse, mis on barjäär eelkõige avaliku sektori asutustele, mis ei pruugi oma	Kasutuskriteeriumi lisamine avaliku sektori kaubamärkide jaoks (nt lubades kaitset säilitada,

[18] Intellektuaalomandi (patendi, kasuliku mudeli, kaubamärgi, tööstusdisainilahenduse, geograafilise tähise, mikrolülituse topoloogia, autoriõiguse) kaitset ning tööstusomandi õiguskorralduse aluseid ja patendivolinikke puudutavad õigusaktid koondab Patendiamet ja teeb need kättesaadavaks oma veebisaidil rubriigis "Õigusaktid".

(Riigikogu 2002c)	seaduses sätestatud juhtudel ka Euroopa Liidu kaubamärgimääruse alusel registreeritud Euroopa Liidu kaubamärgiga seonduvaid õigusi ja kohustusi. Euroopa Liidu kaubamärgimäärus (Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu 2017) kehtestab kogu Euroopa Liidus kehtivad eeskirjad ja tingimused Euroopa Liidu kaubamärgi andmise kohta. Samas, Euroopa Liidu kaubamärgidirektiiv (Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu 2015) ühtlustab siseriiklikke kaubamärke käsitlevate õigusaktide sisu ja neis ette nähtud menetluskorda.	(Riigikogu 2002c) kohaselt varana litsentseeritav, panditav ja loovutatav (§ 21, § 50[5], § 50[6]), mis seob selle otseselt ettevõtte rahavoogude ja väärtusahelaga.	registreeritud kaubamärke aktiivselt turul kasutada. Menetlus õiguskaitse saamiseks võib olla kulukas ja aeganõudev, samuti puudub seaduses volitusnorm väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele mõeldud soodustuste kehtestamiseks. KaMS (§ 50 lg 1[1]) ütleb, et Patendiamet teatab kehtivusaja lõppemisest, kuid ei vastuta teatamiskohustuse rikkumise eest. See loob normitehnilise lünga: teavitamine on ette nähtud, aga selle ebaõnnestumisel ei kaasne tagajärge; risk on nihutatud täielikult õiguse omajale, amet ei vastuta. Piirang (§ 18 lg 2), mis ei luba riigil ja kohalikul omavalitsusel kaubamärki pärida," võib tekitada küsimuse, kuidas tagada avaliku ülesande või asutuse brändi/identiteedi sujuv üleminek.	kui märk tähistab avalikku teenust/algatust ka ilma klassikalise turukäibeta) vähendaks õiguste kaotamise riski ja aitaks hoida järjepidevust avalikes teenustes ja programmides. Volitusnormi lisamine, mis võimaldaks eristada menetlustasusid ja -nõudeid vastavalt kaubamärgi omaniku liigile, muudaks süsteemi paindlikumaks, õiguskaitse kättesaadavamaks ja vähendaks olukordi, kus õiguste jõustamine jääb ajalise ja rahalise ressursi taha. Teavitussüsteemi sidumine õiguslike tagajärgedega vähendaks õiguste kaotamist formaalsetel põhjustel ja tõstaks registrisüsteemi usaldusväärsust. Erandi või mehhanismi kehtestamine (nt reorganiseerimisel või avaliku ülesande üleminekul) muudaks avaliku sektori

				immateriaalse vara käsitlemise etteaimatavamaks ja hoiaks ära lünki järjepidevuses.
b) Patendi-seadus (PatS) (Riigikogu 1994d); Kasuliku mudeli seadus (KasMS) (Riigikogu 1994b)	PatS reguleerib patentse leiutise õiguskaitset ning sellega seotud õigusi ja kohustusi Eestis. KasMS sätestab lihtsama, ent majanduslikult olulise leiutise õiguskaitse kasuliku mudelina. Patendiseadus ja sellega seotud õigusaktid on kooskõlas Euroopa patendikonventsiooniga (Riigikogu 2002b) ning täienduvad ühtse süsteemi rakendamisel. Euroopa patentide väljaandmise konventsiooni ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1257/2012 kohaldamise seadus (Riigikogu 2002a) sätestab Euroopa patendi ja patenditaotluse õigusliku seisundi Eestis ning reguleerib õigussuhteid, mis tulenevad: (1) Eesti osalusest ühtses patendisüsteemis ja (2) määruse (Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu 2012) kohaldamisest, mis	PatS loob õigusliku aluse nii leiutiste kaitsmiseks kui ka äriliseks kasutamiseks. Patendiga kaitstavad on uued, leiutustasemega ja tööstuslikult kasutatavad tehnilised lahendused, mille õigused kuuluvad esmalt leiutajale, kuid võivad töölepingu alusel kuuluda tööandjale (Riigikogu 1994d). Kasulik mudel, mis on madalama leiutustasemega, on eriti oluline väikestele ja keskmise suurusega ning iduettevõtetele, mille ressursid ei pruugi olla piisavad patendi taotlemiseks.	PatS (§ 12 lg 2) kohaselt sõltub lepinguliste kohustuste või tööülesannete täitmisel loodud leiutise puhul patendi taotlemise või omanikuks saamise õigus lepingust või töölepingust ning (§ 13 lg 8) autoril on õigus saada õiglast tulu (Riigikogu 1994d). Samas ei anna PatS metoodikat õiglase tulu arvestamiseks – § 43 lg 1 nõuab küll kokkuleppes või lepingus sätteid, mis tagavad õiglase tulu kogu patendi kehtivuse ajal, kuid jätab nende sisustamise poolte hooleks. PatS (§ 13^1 lg 1) näeb ette, et patendikaitse alaseid toiminguid Patendiametis ja apellatsioonikomisjonis teeb isik ise või patendivoliniku kaudu; välisriigi isikul on PatS § 13^1 lg 2 kohaselt mitmel juhul patendivoliniku kohustus; lisaks näeb § 48 jj vaidluste lahendamiseks ette apellatsioonikomisjoni menetluse ja sellele järgneva kohtumenetluse – õiguskaitse ja	Õiglase tulu arvutamise miinimumraamistiku ja tüüpmudeli kehtestamine (nt parameetrid, mida kokkulepe või leping peab sisaldama) looks õigusliku selguse, vähendaks vaidlusriski ning teeks avalikest vahenditest loodud leiutiste kommertsialiseerimise lepingud lihtsamaks. Selge volitusnorm väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele suunatud soodustuste või lihtmenetluste loomiseks (nt standardiseeritud toimingud, vähendatud riigilõivud, lihtsustatud ja ajaliselt lühem menetlus teatud vaidluste puhul) muudaks patendiõiguse jõustamise kättesaadavamaks ja vähendaks olukordi, kus kaitse jääb reaalselt

	tõhustab liikmesriikide koostööd ühtse patendikaitse loomise vallas ning mille eesmärk on muuta patendikaitse taotlemine Euroopa Liidus lihtsamaks ja soodsamaks. Euroopa patentide väljaandmise konventsiooni ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1257/2012 kohaldamise seadus reguleerib ka Euroopa patenditaotluse muutmist siseriiklikuks patenditaotluseks ja kasuliku mudeli registreerimise taotluseks ning annab volitusnormi kehtestada valdkonna eest vastutava ministri määrusega muutmise kord (Riigikogu 2002a). Lisaks põhineb leiutiste õiguskaitse Maailma Intellektuaalomandi Organisatsioonis (ingl *World Intellectual Property Organization*, WIPO) eeskätt 19. juunil 1970. aastal Washingtonis sõlmitud patendikoostöölepingul (Riigikogu 1994c) ja tööstusomandi kaitse Pariisi konventsioonil (Riigikogu 1994e), aga ka muudel		menetlused on ressursimahukad (esindusnõuded, vaidluste lahendamise kord). KasMS (§ 21) loetleb, mida Patendiamet menetluses kontrollib (riigilõiv, dokumentide olemasolu, teatud vastavused jms) ning § 21[1] kohustab tegema tehnika taseme otsingu, kuid otsinguaruandel on § 21[1] lg 6 kohaselt informatiivne tähendus. See tähendab, et kaitse on küll kiirem, kuid otsuse õiguskindlus piiratum. KasMS-is ei ole reguleeritud kasuliku mudeli arvelevõtmine või strateegiline juhtimine, mis osutab tühimikule poliitikas ja ettevõtluspraktikas.	kasutamata ajalise ja rahalise kulu tõttu. Kasuliku mudeli puhul võimaluse loomine taotleja soovil ja lisatasu eest saada sisulisem, ametlikuma kaaluga hinnang leiutise kaitstavusele parandaks info kvaliteeti registris ja vähendaks õiguse kehtivusega seotud ebakindlust, mis omakorda lihtsustaks investeerimisotsuste tegemist ja litsentseerimist ning toetaks kasuliku mudeli strateegilisemat kasutamist ettevõtetes.

	kokkelepetel, nagu Budapesti leping (Riigikogu 1996), TRIPS-leping (Riigikogu 1999a) ja patendiõiguse leping (Riigikogu 2005).			
c) Tööstus-disaini kaitse seadus (TDKS) (Riigikogu 1997)	TDKS reguleerib tööstusdisainilahenduste õiguskaitset ja sellega seonduvaid õigusi ja kohustusi Eestis ning seaduses sätestatud juhtudel ühenduse disainilahenduste määruses ettenähtud õigusi ja kohustusi Euroopa Liidus (Euroopa Liidu Nõukogu 2002).	TDKS on vormiliselt kooskõlas Euroopa Liidu õigusruumiga, kuid tööstusdisainilahenduste praktiline äriline väärindamine Eestis on sellele vaatamata tagasihoidlik.	TDKS (§ 13 lg 3) sätestab, et autoril varaline õigus õiglasele osale tööstusdisainilahendusest saadavast tulust ning (§ 14 lg 2) kohaselt võib töö- või tellimussuhetes omanikuks saada tööandja või tellija. Seadus ei täpsusta, kuidas õiglane osa kujuneb või millised miinimumtingimused peavad kokkuleppes olema. TDKS (§ 4 lg 6) ütleb, et komplekti käsitatakse ühe tööstusdisainilahendusena ning § 5 lg 4 kohaselt saab komplekt õiguskaitse tervikuna, kuid selle osad eraldi iseseisvat õiguskaitset ei saa.	Õiglase osa arvestamise miinimumraamistiku või tüüptingimuste kehtestamine looks õigusselguse töö- ja tellimussuhetes ning vähendaks vaidlusriski, muutes tööstusdisainilahenduste litsentsimise ja üleandmise lihtsamaks. Sätete täpsustamine nii, et taotleja saaks valida elementide eraldi kaitse, kui need on iseseisvalt kommertsialiseeritavad, looks paindlikuma raami osaliseks litsentsimiseks, võõrandamiseks ja intellektuaalomandi portfelli juhtimiseks.
d) Autori-õiguse seadus (AutÕS) (Riigikogu 1992)	AutÕS kaitseb autorite õigusi nende loomingule, reguleerides autorite juriidilisi suhteid ning autorsusega kaasnevaid varalisi ja mittevaralisi suhteid. Kaitse laieneb kirjandus-, kunsti- ja	AutÕS-i kohaselt on autoril isiklikud õigused (autorsus, teose puutumatus) ja varalised õigused (reprodutseerimine, levitamine, töötlus, litsentsimine) (Riigikogu 1992). Viimased võimaldavad loomingut rahaliselt väärindada.	AutÕS (§ 11 lg 2, § 32 lg 1) kohaselt on autori isiklikud õigused isikust lahutamatud ja mitteülekantavad ning tööandjale või tellijale lähevad automaatselt üle üksnes varalised õigused (Riigikogu 1992). Isiklike õiguste kasutamine	Isiklike õiguste kasutuse selgem sätestamine töö- ja tellimussuhetes looks õigusselguse teoste muutmise ja edasiarendamise osas ning

	teadusteostele, sh tarkvarale ja andmebaasidele, mis on innovatsiooni ökosüsteemis võtmetähtsusega. Autori õigustel on põhiseaduslik alus[19] ning nende kaitsmiseks on sõlmitud liitumislepinguid rahvusvaheliste konventsioonidega (Riigikogu 1994; Riigikogu 1999b). Eesti õigusesse on üle võetud autoriõiguse direktiivid (Riigikogu 2021a) ning AutÕS kohaldamisel järgitakse isikuandmete töötlemise korda, mis tuleneb Euroopa Parlamendi ja Euroopa Liidu Nõukogu (2016) isikuandmete kaitse üldmäärusest.	Samas sisaldab seadus piiranguid, nagu looming õiglane kasutus hariduses, teaduses ja raamatukogudes (Riigikogu 1992), mis vähendavad selle ärilist väärindamist.	eeldab eraldi kokkuleppeid, mille sisu seadus ei sätesta. Koosloome puhul puudub selge raamistik õiguste koondamiseks ja juhtimiseks – AutÕS eeldab kaasautorite kokkuleppeid teose kasutamiseks, kuid ei sätesta raamistikku, mis võimaldaks õigused koondada ühele vastutavale osapoolele. Õigused võivad jääda mitme isiku kätte.	vähendaks õiguste killustumist. Koosloome projektide jaoks õiguste koondamist ja juhtimist reguleeriva raamistiku sätestamine võimaldaks õigused anda ühele osapoolele, säilitades autorite tasu- ja tunnustusõigused ning lihtsustades teoste kommertsialiseerimist.
5. Ettevõtluse ja varaliste õiguste regulatsioonid				
a) Äri-seadustik (ÄS) (Riigikogu 1995b)	ÄS loob üldise õigusliku raamistiku äriühingute ja ettevõtjate tegevusele. See reguleerib ettevõtluse aluseid, äriühingute struktuuri, vastutust ja aruandlust (Riigikogu 1995b), kuid immateriaalse vara arvestus, kaitse ja väärindamine on suuresti delegeeritud eriseadustele – näiteks	Äriühingu õigusvõime tekib (§ 2 lg 3) registrisse kandmisel (Riigikogu 1995b), mis tähendab, et immateriaalne vara saab olla ettevõttega seotud alles pärast juriidilise isiku moodustamist. Äriühingu asutamisel on vajalik (§ 140, § 142) vara (rahalise või mitterahalise panuse) olemasolu (Riigikogu 1995b). Immateriaalne vara võib olla sellise vara osa, kuid	ÄS kehtestab üldised reeglid ettevõtluseks ja käsitleb varasid üldiselt. ÄS-i kohaselt on immateriaalne vara küll seotud ettevõtluskeskkonnaga, kuid selle kaitse ja äriline väärindamine on reguleeritud muudes seadustes. Kuna ÄS ei käsitle immateriaalset vara eraldiseisva strateegilise kategooriana, jääb õiguslik raamistik selle maksimaalse ärilise	Hoolsuskohustuse täpsustamine, et juhtimisel arvestataks immateriaalse vara loomise, kaitse ja kasutusega, suunaks ettevõtteid käsitlema seda eraldi juhtimisvaldkonnana. Kohustuse sätestamine kehtestada

[19] Põhiseaduse § 39 kohaselt on autoril on võõrandamatu õigus oma loomingule ja riik kaitseb tema õigusi (Rahvahääletusel vastu võetud 1992).

	patendi-, kaubamärgi-, kasuliku mudeli-, tööstusdisaini kaitse ja autoriõiguse seadusele ning raamatupidamise seadusele. ÄS defineerib ettevõtja mõiste (§ 1) ning äriühingu liigid (§ 2).	seadus ei täpsusta selle hindamise ega arvestuse korda. Ärinime valiku ja eristatavuse sätted (§ 11–12) nõuavad, et ärinimi ei tohi olla eksitav ega sisaldada kaitstud kaubamärki ilma vastava nõusolekuta (Riigikogu 1995b), mis on selge kokkupuutepunkt immateriaalse vara ja ettevõtluse vahel, sidudes ärilise tegevuse kaubamärkide kaitsega. ÄS kohustab ettevõtteid (§ 179, § 334, § 388) esitama majandusaasta aruandeid, mis on peamine mehhanism, mille kaudu immateriaalne vara võib jõuda arvestusse (Riigikogu 1995b) – eeldusel, et see kajastatakse raamatupidamises. ÄS-i kontsernivastutust reguleeriv säte (§ 6^1) võimaldab emaettevõttel anda juhiseid tütarfirmale (Riigikogu 1995b) – see on oluline immateriaalse vara kontekstis, kuna patentide, litsentside ja teadmiste liikumine kontserni sees võib mõjutada nii vara ärilist väärindamist kui ka riskide jaotumist.	kasutamise seisukohalt puudulikuks, mis omakorda mõjutab äriühingu nähtavust, usaldusväärsust ja innovatsioonivõimekust. Äriühingu juhtorganite vastutus on ÄS-i järgi piiritletud vara säilitamise ja kasvatamisega, hõlmamata kohustust arvestada immateriaalse vara ärilise väärindamisega. ÄS-i kohaselt ei ole ka ühinemiste, jagunemiste, ümberkujundamiste ja investeeringute kontekstis kohustust avaldada immateriaalse vara väärtuse hindamise aluseid, mis samuti vähendab läbipaistvust. Eeltoodud põhjustel tekib lõhe ÄS-i ja intellektuaalomandi seaduste vahel: immateriaalse vara kaitse on küll tagatud, kuid selle strateegiline juhtimine ja äriline kasutamine jäävad õiguslikus raamistikus reguleerimata.	ettevõttesisesed põhimõtted immateriaalse vara haldamiseks (loomine, õigused, arvelevõtmine/registreerimine, kasutamine) looks selge vastutusjaotuse ja kiirendaks selle ärilist kasutust. Kohustuse täpsustamine ühinemise, jagunemise ja ümberkujundamise jmt dokumentide avalikustamiseks, et neis toodaks esile immateriaalse vara olulisus ja hindamise alused, tõstaks läbipaistvust ja vähendaks tehinguriski. Mitterahalise sissemakse hindamise korra täpsustamine nii, et immateriaalne vara esitataks hindamise dokumentatsioonis eraldi ning kirjeldataks kasutatud hindamismeetodit ja alusandmeid, ühtlustaks sissemaksete väärtustamise praktikat ja vähendaks vaidlusi vara

				väärtuse ning õiguste ulatuse üle. Ühingujuhtimise hea tava (Finantsinspektsioon 2005) täiendamine, mis soovitab ettevõtetel anda nõukogule regulaarseid ülevaateid immateriaalse varaga seotud eesmärkidest, mõõdikutest ja riskidest, seoks immateriaalse vara haldamise selgemalt ühingu strateegia ja juhtimisotsustega.
b) Ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seadus (EKTÄKS) (Riigikogu 2018)	EKTÄKS reguleerib ebaausa konkurentsi keelde ja ärisaladuse kui äriliselt väärtusliku teabe kaitset, sealhulgas selle ebaseadusliku saamise, kasutamise ja avaldamise keelde ning õiguskaitsevahendeid (Riigikogu 2018).	EKTÄKS on oluline immateriaalse vara kontekstis, kuna see kaitseb ärisaladust ja oskusteavet ning reguleerib nende ebaseaduslikku kasutamist, olles keskne koostöö-, arendus- ja litsentsisuhetes.	Ärisaladuse kaitse eeldab mõistlikke abinõusid; seaduslik kaitse sõltub tugevalt õiguse omaja enda sisemisest korrast salajas hoidmiseks. Koostöö- ja litsentsisuhetes jääb ärisaladuse ja muu äriliselt väärtusliku info käsitlus suurel määral lepingute lahendada – EKTÄKS ei paku selleks ühtset raamistikku. Tõhusa kaitse eelduseks on sageli kiire reageerimine (nt kasutamise lõpetamine, turult kõrvaldamine) – EKTÄKS annab selleks küll vahendid, kuid organisatsioonidel puudub tihti protsess nende kasutamiseks.	Selgete miinimumnõuete ja näidisjuhiste kehtestamine ärisaladuse kaitsmiseks (nt kuidas infot liigitada ja kellel on sellele ligipääs) teeks kaitse kasutamise lihtsamaks, samuti lihtsustaks immateriaalse vara kasutamist koostöö- ja litsentsisuhetes. Selgete reeglite kehtestamine ärisaladuse ja oskusteabe käsitlemiseks koostöö- ja arenduslepingutes vähendaks tehingukulusid ja vaidlusi.

				Selgete juhiste kehtestamine ärisaladuse rikkumise korral kiirendaks õiguskaitse kasutamist ja vähendaks kahju ulatust.
6. Maksuregulatsioonid[20]				
a) Tulu-maksu-seadus (TMS) (Riigikogu 1999)	TMS reguleerib tulu maksustamise aluseid ning maksustatava tulu arvestust füüsilistele ja juriidilistele isikutele, sh residendist juriidilise isiku kasumi maksustamist selle jaotamisel (Riigikogu 1999). TMS määratleb ettevõtlustulu (sh loominguline ning teadus- ja arendustegevus) ning sätestab tulu ja kulude arvestamise põhimõtted (Riigikogu 1999). Ühtlasi sätestab seadus vara soetamismaksumuse kui dokumentaalselt tõendatud kulud vara omandamiseks ning parendamiseks või täiendamiseks (Riigikogu 1999). Samuti reguleerib see tulumaksu kinnipidamist teatud väljamaksetelt, sh mitteresidendile makstavalt litsentsitasult (Riigikogu 1999).	TMS mõjutab immateriaalse vara (sh intellektuaalomandi) ärilist kasutamist kaudselt maksustamisreeglite kaudu: kasumi maksustamine jaotamisel soosib reinvesteerimist, sh investeeringuid arendustegevusse ja immateriaalsesse varasse. Immateriaalse vara võõrandamisest ja litsentsimisest saadavat tulu käsitletakse maksustamisel ettevõtlustuluna, ning vara kulupõhine arvestus (soetamismaksumus) seob maksutulemi sageli sellega, kuidas arenduskulud on tõendatud. Piiriülestes tehingutes intellektuaalomandiga on oluline mitteresidendile makstava litsentsitasu maksustamise (kinnipidamise) kord, mis mõjutab litsentsilepingute ülesehitust ja tehingukulusid.	Immateriaalse vara arenduskulude maksuarvestus on ebakindel, kuna soetamismaksumusena saab § 38 kohaselt arvestada üksnes dokumentaalselt tõendatud kulusid, kuid seadus ei täpsusta, millised tõendid on piisavad teadmuspõhise ja immateriaalse arendustegevuse puhul. Mitteresidendile makstavate litsentsitasude maksustamine suurendab halduskoormust ja maksustamise ebakindlust, kuna tulumaksu kinnipidamise kohustus (§ 29) rakendub enne maksulepingutest tulenevate leevenduste arvestamist, mis võib tõsta tehingukulusid ja tekitada ajutise topeltmaksustuse riski. Siirdehindade regulatsioon ei arvesta immateriaalse vara eripära, kuna § 50 sätestab turuväärtuse põhimõtte	Standardse arendusdokumentatsiooni (tööajatabelid, tehnilised aruanded, versioonilogid, kuludokumendid, vajadusel sõltumatu hinnang) selgesõnaline aktsepteerimine arenduskulude tõendamisel vähendaks ebakindlust ja muudaks maksukontrolli etteaimatavaks. Lihtsustatud leevendus mitteresidentidele makstavatele litsentsitasudele (maksulepingu soodusmäära kohaldamine kinnipidamisel lihtsustatud tõendamise alusel) vähendaks

[20] Immateriaalse vara äriline väärindamine sõltub otseselt maksukeskkonnast. Maksuseadused võivad toimida kas stiimulina investeeringute ja ärilise väärindamise soodustamisel või takistusena, mis muudab ettevõtetele ning teadus- ja arendusasutustele immateriaalse vara haldamise keerukamaks. Eesti maksukeskkonna eripärad on rahvusvaheliselt unikaalsed oma lihtsuse ja reinvesteeringuid soosiva lähenemise tõttu, kuid samal ajal puuduvad sihitatud soodustused, mis toetaksid immateriaalse vara ärilist väärindamist.

			üldsõnaliselt, kuid ei anna erijuhiseid immateriaalse vara turuväärtuse määramiseks, mis on sageli keerukas ja vaieldav. TMS ei sisalda immateriaalse vara arendamist ja ärilist kasutamist toetavaid sihitud maksumehhanisme, mistõttu puudub maksupoliitiline raam, mis soodustaks immateriaalse vara süstemaatilist arvelevõttu ja kommertsialiseerimist.	halduskoormust ja topeltmaksustuse riski. § 50 sidumine OECD juhistega immateriaalse vara kohta (meetodid ja dokumentatsioon) ühtlustaks turuväärtuse määramist seotud isikute tehingutes. Immateriaalse vara arendamist ja litsentsimist puudutavate maksumehhanismide analüüsimine ja vajadusel täpsustamine looks ettevõtetele selgema stiimuli immateriaalse vara arendamiseks ja äriliseks kasutamiseks ning toetaks teadmuspõhiste investeeringute kasvu.
b) Käibe-maksu-seadus (KMS) (Riigikogu 2003)	KMS reguleerib käibemaksu kohaldamist Eestis.	Käibemaksuga maksustatakse immateriaalse varaga tehtud tehing, mitte vara „olemasolu“. Kui immateriaalne vara antakse tasu eest üle või kasutusse, tekib maksustatav käive. KMS-is on kaup materiaalne asi; kõik muu (sh varaliste õiguste andmine või loovutamine, litsentsimine, kohandatud tarkvaraarendus) on § 1 ja § 2 lg 4 kohaselt teenus ning	Maksustamisel ei ole alati üheselt selge, millal käsitatakse immateriaalset vara kaubana (nt standardtarkvara või -teabega andmekandja) ja millal teenusena (nt pilvelahendus või kasutusõigus). Piiriülesel kauplemisel digiteenustega on keeruline tõendada teenuse tarbimise tegelikku asukohta, eriti väljaspool Euroopa Liitu.	Suurem selgus immateriaalse vara käsitlemisel käibemaksu objektina (millal kaup, millal teenus) vähendaks ebakindlust maksustamise praktikas. Näidiste ja otsustuspuu avaldamine ühtlustaks kauba ja teenuse eristust reaolukordades.

		teenusena käibemaksu objekt (Riigikogu 2003). Erandina käsitatakse kaubana olukorda, kus sama sisu müüakse füüsilisel kandjal (nt CD, trükis) (Riigikogu 2003). Tasuta kasutus ei ole üldjuhul maksustatav; kui aga kuludelt on sisendkäibemaks maha arvatud ja vara antakse mitteärilisel eesmärgil tasuta (nt töötajatele), võib see muutuda maksustatavaks (§ 2 lg 6 kohaselt omatarve) (Riigikogu 2003). Maksustamise määrab § 10 ja § 10^1 kohaselt teenuse saaja asukoht (Riigikogu 2003). Maksukohustuslaseks võib § 3 kohaselt saada iga isik (sh ülikool või muu teadus- ja arendusasutus), kes tegeleb majandustegevusega, näiteks müüb litsentse või annab neid kasutusse (Riigikogu 2003).		Selged juhised olukordadele, kus koos müüakse nt litsents, hooldus ja koolitus, vähendaksid maksuvaidlusi. Ühtsete tarbimiskoha tõendamise reeglite kehtestamine (kahe mittevastuolulise tõendi eeldus, lubatud tõendite loetelu ja heas usus tegutsemise reegel) lihtsustaks piiriüleste digiteenuste käibemaksu määramist ja vähendaks tarbimiskoha tõendamise alaseid vaidlusi, eriti kui see on väljaspool Euroopa Liitu.
7. Andmeregulatsioonid				
a) Isiku-andmete kaitse seadus (IKS) (Riigikogu 2019)	IKS sätestab isikuandmete töötlemise õiguslikud alused, isikuandmete töötlemise nõuete täitmise üle järelevalve teostamise korra ja vastutuse isikuandmete töötlemise nõuete rikkumise eest (Riigikogu 2019). IKS kohaldab	Andmete kui immateriaalse vara puhul on tarvis arvestada õigusliku raamistikuga, mis määrab, kuidas neid koguda, kasutada ja äriliselt väärindada. IKS (§ 6) võimaldab isikuandmeid töödelda teadus- ja ajaloouuringu või riikliku statistika eesmärgil ka	Andmeid tohib kasutada vaid algsel eesmärgil, mistõttu teadus- või statistikaeesmärgil kogutud andmete hilisem äriline kasutus nõuab eraldi õiguslikku alust või kooskõlalisuse kontrolli. Kui andmete töötlemine võib tekitada kõrge riski, tuleb teha	Selgete juhiste kehtestamine andmete sekundaarse kasutuse jaoks (millal ja kuidas valida uus õiguslik alus ning teha kooskõlalisuse kontroll) vähendaks ebakindlust andmete

	Eesti õigusruumi Euroopa Liidu isikuandmete kaitse üldmääruse (Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu 2016a) ja võtab üle õiguskaitseasutuste andmekaitsedirektiivi (Euroopa Parlament & Euroopa Liidu Nõukogu 2016b).	ilma andmesubjekti nõusolekuta. Uuringuks loetakse ka poliitikakujundamise eesmärgil tehtavad analüüsid (Riigikogu 2019). Sellest tulenevalt loob seadus ministeeriumitele ja teistele avaliku sektori asutustele aluse andmete kasutamiseks immateriaalse vara loomisel ja innovatsioonipoliitika kujundamisel. IKS sätestab (§ 38), et kui andmete töötlemine võib põhjustada suure riski andmesubjekti õigustele, tuleb koostada andmekaitsealane mõjuhinnang (Riigikogu 2019). See nõue on eriti oluline uuenduslike projektide puhul, mille käigus luuakse immateriaalset vara ja kasutatakse isikuandmeid ärilise väärtuse loomiseks. IKS loob õigusliku aluse andmepõhisele innovatsioonile (lubab andmeid kasutada teadus- ja poliitikauuringutes), kuid seab nende väärindamise rangelt sõltuvusse andmekaitsenõuete ja eetikapõhimõtete järgimisest, milles on roll eetikakomiteedel ja Andmekaitse Inspektsioonil. Avaliku sektori teadus- ja arendusasutused on	andmekaitsealane mõjuhinnang, mis lisab innovatsiooniprojektidele kohustusliku lisasammu. Avaliku ja erasektori koostööprojektides tuleb vastutava, volitatud ja ühistöötleja rollid ning nendevahelised lepingud selgelt määratleda, vastasel juhul on vastutus ebaselge. Isikuandmete edastamine väljaspool Euroopa Liitu eeldab eraldi õiguslikku alust ja kaitsemeetmeid, mis seab piiranguid pilve- ja analüütikateenuste globaalsele kasutusele.	üleviimisel teadus- või statistikaeesmärgilt ärikasutusele. Mõjuhinnangu lühimallide ja näidete avaldamine teeks kõrge riski korral nõutava hindamise kiiremaks ja ühtlasemaks. Rollijaotuse ja lepingute tüüptingimuste kasutuselevõtt muudaks vastutuse ja kohustused avaliku ja erasektori andmeprojektides üheselt mõistetavaks. Euroopa Liidu välise andmeedastuse otsustuspuu ja näidissätete avaldamine lihtsustaks nõuetele vastavat andmeedastust ja vähendaks vaidlusi järelevalveasutusega ja partnerite vahel.

		andmepõhise immateriaalse vara loomisel võtmeosapool, kuid samal ajal kannavad nad ka vastutust selle eest, et isikuandmete töötlemine oleks seaduslik ja läbipaistev. Seega pakub IKS ühelt poolt ettevõtetele ja avaliku sektori asutustele õiguspärast alust andmete kasutamiseks ja väärindamiseks teaduse ja innovatsiooni eesmärkidel, teiselt poolt kehtestab ranged tingimused, mis nõuavad andmete turvalist, eetilist ja läbipaistvat töötlemist. See loob võimaluse edendada tasakaalukalt teadmussiiret ja innovatsiooni, kaitstes samal ajal Eesti inimeste õigusi ja huve.		

Analüüsis kasutatud ettevõtete kogum

Esialgse ettevõtete kogumi moodustasime Maksu- ja Tolliameti 2025. aasta teise kvartali seisuga vähemalt ühe töötajaga käibemaksukohustuslasena registreeritud ettevõtetest (residendist äriühingud), kokku 77 353 firmat. Pidasime vastavat kitsendust ettevõtete üldkogumist otstarbekaks, kuna ülejäänud firmad on üldiselt väga väheldase või puuduva tegevusega – enamjaolt (üli)väikesed mikroettevõtted – ning paljud neist esitasid kuni 2024. aastani majandusaasta aruande, milles põhivara liike välja polnud toodud. Edasises analüüsis võib ettevõtete arv olla konkreetsete aastate lõikes väiksem, sest see sõltub majandusaasta aruannete olemasolust. Lisaks on igal vaatluse all olnud aastal firmasid juurde asutatud, mistõttu ei saanud paljude ettevõtete puhul teatud varasemate aastate aruandeid olemas olla, et neid andmestikku hõlmata.

Kasutades Äriregistri (edaspidi *RIK*[21]) andmeid ning Maksu- ja Tolliameti (edaspidi *EMTA*) avaandmeid kodeerisime ettevõtte karakteristikud järgnevalt: a) suurus (RIK-is viimases aruandes defineeritud üks neljast suurusklassist ning vastava aruande puudumisel kasutatud EMTA töötajate arvul baseeruvat suurusklassi), b) vanus (EMTA-s toodud asutamisaasta ja aruandeaasta vahe, jaotatuna gruppidesse vanus ≤ 5 aastat, 5 aastat < vanus ≤ 15 aastat, 15 aastat < vanus[22]), c) maakond (EMTA-s toodud üks viieteistkümnest maakonnast), d) juriidiline vorm (RIK-is toodud äriühingu vorm, kas aktsiaselts või muu, millest viimase moodustavad peamiselt osaühingud), e) tegevusala (EMTA-s toodud EMTAK-i[23][24] jagu, st kõige kõrgem tähtedega määratletud jaotus), f) eksportööri staatus (RIK-is viimases müügitulu lisas toodud ekspordi müügitulu olemasolu või mitte).

Immateriaalse põhivara (selles alapeatükis edasipidi *IMV*) ja selle liikide dünaamikat analüüsides keskendusime perioodile 2017–2023, kuna andmete kogumise ajal oli suur hulk 2024. aasta aruandeid esitamata (8. septembri 2025. aasta seisuga oli tähtaegselt esitamata ca 56 000 aruannet). Ettevõtete karakteristikute lõikes teostasime analüüsi 2023. aasta kohta. Karakteristikute lõikes pidasime otstarbekaks keskenduda võimalikult hilisele perioodile, sest firmade karakteristikud võivad aja jooksul muutuda. Uurisime majandusaasta aruandes standardiseeritud IMV liike, milleks on: 1) firmaväärtus, 2) arenguväljaminekud, 3) arvutitarkvara, 4) kontsessioonid, patendid, litsentsid, kaubamärgid, 5) muu immateriaalne põhivara, 6) lõpetamata projektid ja ettemaksed. Siiski, paljude firmade puhul puudub majandusaasta aruande lisa, kust IMV liikide jaotus välja tuleb. Konsolideeritud majandusaasta aruande puhul kasutasime emaettevõtte näitajaid.

Immateriaalne põhivara ja selle dünaamika

IMV-d majandusaasta aruannetes kajastavate ettevõtete arv oli perioodil 2017–2023 kasvutrendis, tõustes 3,3 tuhandelt 4,7 tuhande firmani (vt Tabel 1), kuivõrd vastavate firmade osakaal on jäänud

[21] Kuna e-Äriregister on riigi ametlik infosüsteem, mis sisaldab kõigi Eestis registreeritud juriidiliste isikute andmeid ühes keskkonnas, mida arendab ja haldab Registrite ja Infosüsteemide Keskus (RIK), kasutame aruandes edaspidi lühendit RIK, viidates Äriregistrile.

[22] Vanusegruppidesse jaotuse arvutasime aruandeaasta 2023 pinnalt ning saime noored ettevõtted (vanusega kuni viis aastat (k.a)), keskmise vanusega ettevõtted (vanusega viis kuni viisteist aastat (k.a)) ning vanad ettevõtted (vanusega üle viieteistkümne aasta).

[23] Eesti Majanduse Tegevusalade Klassifikaator (EMTAK) on Euroopa Ühenduse majandustegevusalade klassifikaatori (NACE) Eesti kohandustega versioon.

[24] Silmas on peetud 2008. aasta versiooni. EMTA avaldas küll 2025. aastal uuenduse, kuid analüüsiks on kasutatud andmeid varasemast ajast. EMTA ise kuvab neid andmeid samuti vana alusel. Seega ei saanud me analüüsiks uut versiooni kasutada.

märksa stabiilsemaks (6,7%–6,9%). Niisiis tuleneb vastava perioodi kasv rohkem uute firmade lisandumisest (andmestikus on 31,4 tuhat firmat, mille asutamisaasta on 2017 või hilisem), kui sellest, et olemasolevad aktiivsemalt IMV-d omavad. Kuigi analüüsi koostamise seisuga oli 2024. aasta osakaalu näitaja 7,1%, siis on oodata selle kasvu, sest palju aruandeid olid veel esitamata ning vastaval aastal ei saa väikesed mikroettevõtted enam esitada lihtsustatud bilanssi. Aastatel 2022 ja 2023 on veidi üle poole ettevõtetest esitanud IMV-d ka liikide kaupa, samas kui ülejäänutel on see toodud bilansis ainult koondsummana. IMV koguväärtus vaadeldud kogumis oli 2023. aastal 1,9 miljardit eurot ja 2022. aastal 1,8 miljardit eurot.

IMV liikide lõikes (vt Tabel 1) domineerib selgelt arvutitarkvara (2017–2023 on see keskmiselt 1159 firmal), millele järgneb muu IMV (620 firmal) ning kontsessioonid, patendid, litsentsid ja kaubamärgid (490 firmal). Ülejäänud kolm liiki esinevad märkimisväärselt harvem. Andmestikus ei saa ka välistada, et „muu immateriaalse põhivara“ all esinevad mõned muud konkreetsed liigid, mida erinevatel põhjustel ei ole täpsemalt klassifitseeritud. Kui IMV on liigitatud, siis vaadeldaval perioodil domineerib situatsioon (76,4%–82,7%), kus olemas on üks IMV liik. Sellele järgneb kahe IMV liigi olemasolu (13,4%-20,4%), kuid rohkemate liikide samaaegne esinemine on haruldane.

Tabel 1. Immateriaalse põhivara ja selle liikide olemasolu Eesti ettevõtete majandusaasta aruannetes perioodil 2017–2024

	IMV liikide sagedus								
Aasta	Firmaväärtus	Arenguväljaminekud	Arvutitarkvara	Kontsessioonid, patendid, litsentsid, kaubamärgid	Muu immateriaalne põhivara	Lõpetamata projektid ja ettemaksed	Immateriaalset põhivara aruandes jaotanud firmade sagedus	Immateriaalset põhivara aruandes omavate firmade sagedus	Analüüsis kasutatud firmade sagedus
2024	162	199	1065	475	654	305	2178	4598	64 808
2023	176	229	1220	552	736	340	2495	4718	68 774
2022	187	212	1204	535	666	311	2403	4414	65 427
2021	205	211	1170	499	652	286	2334	4139	61 752
2020	191	197	1163	486	621	267	2295	3931	58 069
2019	169	181	1125	476	586	234	2216	3674	54 524
2018	150	153	1107	451	546	222	2134	3436	51 011
2017	140	147	1124	428	533	187	2107	3262	47 528

IMV-d omavate ettevõtete puhul oli 2023. aastal IMV mediaanväärtus 11,4 tuhat eurot ja mediaanosakaal bilansimahust 1,8%. Ettevõtte suuruse kasvades hakkavad loogiliselt mediaanväärtus kasvama ja osakaal langema. Liikide lõikes (kui IMV oli liikideks jaotatud) olid 2023. aasta mediaanväärtused vastavalt: 1) firmaväärtus 172,5 tuhat eurot; 2) arenguväljaminekud 64,4 tuhat eurot; 3) arvutitarkvara 13,3 tuhat eurot; 4) kontsessioonid, patendid, litsentsid, kaubamärgid 6,5

tuhat eurot; 5) muu immateriaalne põhivara 11,8 tuhat eurot ning 6) lõpetamata projektid ja ettemaksed 50,1 tuhat eurot. Eelnevast saame üldistada, et kui bilansis on haruldasemad IMV liigid olemas, siis tavapäraselt on neil suurem väärtus kui levinumatel IMV liikidel.

Kui kõigi ettevõtete lõikes oli IMV koguväärtus 2023. aastal 1,9 miljardit eurot ning 56,7% sellest mahust liikideks jaotatud, siis liikide osakaalud vastavas mahus olid järgnevad: 1) firmaväärtus 26,9%; 2) arenguväljaminekud 7,2%; 3) arvutitarkvara 21,7%; 4) kontsessioonid, patendid, litsentsid, kaubamärgid 21,5%; 5) muu immateriaalne põhivara 12,6% ning 6) lõpetamata projektid ja ettemaksed 10,1%.

Ettevõtte karakteristikute roll immateriaalse põhivara omamisel

Järgnevalt kirjeldame, kuidas IMV omamine ning selle koguväärtuse osakaal varieerub erinevate ettevõtete tüüpide lõikes. Omamine tähendab, mitu % vastava tüübi ettevõtetest omab IMV-d ning koguväärtuse osakaalu puhul peame silmas, kui suurt osa immateriaalse vara koguväärtusest omavad Eesti vastava tüübi ettevõtted. Antud analüüsis kasutasime 2023. aasta andmeid ning vaatlusaluseid firmasid oli 68 774.

Analüüsi põhjal on ettevõtte suuruse lõikes IMV omamise osas selged erisused. Kui keskmise suurusega ettevõtetest (KE) ja suurettevõtetest (SE) omavad seda vastavalt ligikaudu pool (49,9%) ja kaks kolmandikku (64,1%), siis väikeettevõtetest (VE) 15,5%. Mikrofirmade (ME) seas on vastav näitaja oodatult kõige madalam, ainult 3,5%. Ettevõtte suurusgruppide panus IMV koguväärtusesse on järgnev: ME 21,3%, VE 42,7%, KE 13,5%, SE 22,5%. Antud juhul tuleb aga arvestada, et kolmest suuruse kriteeriumist kahe (bilansimaht ja müügitulu) puhul saab firma ise valida, kumba kasutada. Sellest tulenevalt, kui ametlikku suuruskategooriat korrigeerida firma bilansimahust tuleneva suuruskategooriaga, oleks IMV koguväärtuse jaotus järgnev: ME 6,4%, VE 18,0%, KE 24,1%, SE 51,5%. Eelnev tähendab, et arvestatav osa IMV-st asub firmades, millel on väga vähe töötajaid ja müügitulu, kuid seevastu (üli)suur bilanss. Eelneva koloriitseimaks näiteks on firma, millel on 2 töötajat ja 0,5 miljonit eurot müügitulu, kuid IMV väärtus bilansis on 100 miljonit eurot.

Ettevõtte vanuse kasvades IMV olemasolu järkjärgult suureneb, seega noorimatel esineb seda 3,5%, keskmise vanusega 6,2% ning vanimatel 9,2%. Kõigi ettevõtete IMV koguväärtusest moodustab noorte firmade oma 15,4%, keskmise vanusega ettevõtete oma 25,3% ja vanade oma 59,3%. Märkimisväärne on ka asjaolu, et kui noortel IMV omajatel moodustab see mediaanosakaaluna 10,0% bilansimahust, siis vanimatel IMV omajatel 0,8%.

Ettevõtlusvormi osas on väga suured erinevused, sest aktsiaseltsidest omab IMV-d 39,1%, aga osaühingutest (pluss väike hulk muid juriidilisi vorme) ainult 5,4%. IMV koguväärtusesse panustatakse samas sarnaselt: vastavalt aktsiaseltsid 56,3% ning osaühingud (ja muud) 43,7%.

Maakondadest eristub teistest selgelt Harjumaa (7,4%), millele järgnevad Saaremaa (6,1%) ja Tartumaa (5,5%). Kõige madalam näitaja on Valgamaal (2,4%) ning ülejäänud maakonnad on 3%–5% vahemikus. 86,9% IMV koguväärtusest kuulub Harjumaa firmadele, millele järgneb Tartumaa (6,1%). Ülejäänud maakondade ettevõtete osakaalud IMV koguväärtusest on oluliselt marginaalsemad.

Sektorid[25], kus IMV-d omavate firmade osakaal on suurem kui 10%, on energeetika (EMTAK D; 18,4%), vee- ja jäätmemajandus (EMTAK E; 16,3%), töötlev tööstus (EMTAK C; 14,7%), finants ja kindlustus (EMTAK K; 13,8%) ning info ja side (EMTAK J; 12,6%). Samas on kahes suurima osakaaluga sektoris (EMTAK D ja E) teiste eelnevalt nimetatutega võrreldes oluliselt vähem ettevõtteid. Väga madalad osakaalud on vastupidiselt ehituses (EMTAK F), veonduses ja laonduses (EMTAK H), põllumajanduses (EMTAK A) ning muudes teenindavates tegevustes (EMTAK S) (vahemikus 1,3%–3,6%). Info- ja sidesektor (EMTAK J) omab natuke rohkem kui kolmandiku (35,2%) IMV koguväärtusest ning üle kümnendiku mahust (16,3%) moodustab töötlev tööstus (EMTAK C). Alla 10% koguväärtusest, kuid siiski piisavalt suure panusega, on veel finants- ja kindlustustegevus (EMTAK K), haldus- ja abitegevused (EMTAK N), hulgi- ja jaekaubandus (EMTAK G) ning kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus (EMTAK M) – kõigil jääb osakaal 5%–10% vahele. Ülejäänud sektorite (12 tk) roll on IMV koguväärtuses marginaalne, moodustades sellest kokku ainult 13%.

Eksportööridest omab IMV-d 20,0% ning see näitaja ületab ainult kodumaal tegutsevaid ettevõtteid (mille puhul see näitaja on 4,0%) viiekordselt. Koguväärtuse osas suuri erinevusi pole, sest 53,6% pärineb kodumaistelt ning 46,4% eksportivatelt firmadelt. Samas tuleb arvestada asjaoluga, et esialgses andmestikus oli ainult 10,9% eksportööre ning lisaks oli eelnevaks klassifitseerimise aluseks vähemalt mingi eksporttegevus, mis on vastavaks otstarbeks kõige liberaalsem definitsioon.

Immateriaalset põhivara omava ettevõtte profiil

Järgnevalt vaatlesime ettevõtte karakteristikute põhjal, millised neist võimaldavad paremini eristada, kas ettevõttel on IMV-d või mitte. Alustuseks teostasime karakteristiku ja IMV olemasolu osas hii-ruut testid ning selle põhjal selgitasime välja esmase karakteristikute paremusjärjestuse, mis on järgnev: 1) suurus (esialgne korrigeerimata klass), 2) eksportööriks olemine, 3) juriidiline vorm, 4) sektor, 5) vanus, 6) maakond. Vastavaid karakteristikuid kasutades (sektori puhul, luues binaarsed muutujad nende kolme suurema sektori osas, kus IMV-ga firmade osakaal on suurem kui 10%; maakonna puhul, kasutades binaarset muutujat Harjumaa või muu) koostasime logistilise regressiooni, mis näitab, et kõik kuus karakteristikut on statistiliselt olulised IMV omamise determinandid. Eelnev tähendab, et IMV-d omada on tõenäolisem suuremal, eksportival, aktsiaseltsist, vanemal, teatud sektoritesse kuuluval ning Harjumaal asuval firmal.

Täiendava lisainfona saame märkida, et logistilise regressiooni prognoositäpsus neid karakteristikuid kasutades IMV-d omava firma prognoosimisel on 71,2% (AUC=0,776), mida üldtuntud klassifikatsiooni alusel loetakse rahuldavaks. Tehisnärvivõrgu kasutamine, mis on oluliselt komplekssem meetod, seda täpsust märkimisväärselt ei kasvata. Seega, ettevõtte üldised karakteristikud võimaldavad portreteerida, millist tüüpi ettevõttel on tõenäolisem IMV-d omada, kuid ei joonista välja ühest mustrit, et teatud tüüpi firmad (defineerituna kasutatud kuue karakteristiku alusel) seda kindlasti omaks. Küll aga peame eelnevaga seoses vajalikuks toonitada, et kuna kasutusel oli väike hulk üldisi ettevõtte karakteristikuid ning IMV-d käsitleti lihtsalt selle olemasolu alusel, ei tähenda see, et muude püstituste korral poleks võimalik vastavat täpsust kasvatada.

Immateriaalse põhivara kajastamine ettevõtete bilansis annab küll indikatsiooni selle majanduslikust tähtsusest, kuid ei võimalda hinnata, milliste koostöö- ja väärtusloomepraktikate kaudu see vara tekib

[25] Sektorite puhul toome ka 2008. aasta EMTAK-i jaod, mis kõige rohkem kirjeldavad ettevõtte tegevust, on moodustatud neisse liigituvate tegevusalade kaupa ja on tähistatud tähtedega A-V.

ja kasutusse jõuab. Seetõttu käsitleme järgnevas alapeatükis innovatsiooni ökosüsteemi osapoolte rolle, sidemeid ja koostööpraktikaid, mis mõjutavad immateriaalse vara loomist ja ärilist kasutamist avaliku ja erasektori koostöös.

Osapoolte rühm	Asutus / Organisatsioon	Põhiroll immateriaalse vara elutsüklis	Immateriaalse vara elutsükli etapp	Seos immateriaalse vara ärilise kasutamisega ettevõtluses	Koostöö / Kokkupuutepunktid
Poliitikakujundajad	Riigikogu	Seadusandlik raamistik (teadus- ja arendustegevus, ettevõtlus, andmehaldus, intellektuaalomand, riigiabi), eelarveotsused; teaduse ja kunsti vabaduse ning autoriõiguse kaitse tagamine	Raamistiku kujundamine (eriti kaitse ja kommertsialiseerimine) (elutsükliülene)	Loob õigus- ja rahastusraami, mis määrab kuidas immateriaalne vara tekib, seda kaitstakse, arvestatakse ja mille alusel seda saab turul kasutada (sh eelarve kaudu teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni rahastamine)	Riigikogu komisjonid (majandus, kultuur, õigus, rahandus, sotsiaal) kuulavad sidusrühmi ning menetlevad eelnõusid koostöös Vabariigi Valitsuse ja valdkondlike ministeeriumidega; seos ka Arenguseire Keskusega
Tugistruktuurid	Arenguseire Keskus	Sõltumatu analüüs ja stsenaariumid, uuringute tellimine ja tegemine Riigikogu töö toetuseks	Strateegiline suunamine (kaudne, elutsükliülene)	Mõjutab poliitikavalikuid ja prioriteete, mis kujundavad ettevõtete immateriaalse vara kasutuse ja innovatsioonikeskkonda	Sisend Riigikogu komisjonidelt, fraktsioonidelt, ettevõtetelt, teadus- ja arendusasutustelt; uuringute ja arengukavade kokkupuuted
Poliitikakujundajad	Vabariigi Valitsus (VV)	Poliitikakujundus ja koordinatsioon (innovatsioon, digipööre, standardid, riigihanked, andmed, intellektuaalomandi	Raamistiku kujundamine ja rakenduse suunamine (elutsükli ülene)	Koordineerib tingimusi, mis mõjutavad koostööd, andmete ja intellektuaalomandi kasutust, innovatsioonihankeid ning regulatiivset	Ministeeriumiteülene koostöö; strateegilised komisjonid (nt TAIP); rahvusvahelise tasandi töö

		kasutus); Euroopa Liidu Nõukogu seisukohad		kindlustunnet turule minekul	
Tugistruktuurid	Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni poliitika nõukogu (TAIP)	Valitsuse nõustamine teadus- ja arendustegevuse poliitikas ja strateegias, ettepanekud programmide juhtimiseks; seob teadlasi ja ettevõtjaid	Eriti prioriteedid ja programmide suunamine (loomine, rakendus)	Annab VV-le nõu ning teeb ettepanekuid teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonipoliitika kujundamiseks, mõjutades rahastuse ja programmide fookust ning kaudselt teadmussiiret, kommertsialiseerimist ja ettevõtete ligipääsu teadus- ja arendustegevuse koostööle	Seadusega sätestatud nõuandvad kogud (nt teadus- ja innovatsioonipoliitika komisjonid, TAI juhtkomisjon), ajutised töörühmad, ekspertide kaasamine
Poliitikakujundajad	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (MKM)	Ettevõtlus- ja innovatsioonipoliitika; e-teenused ettevõtjale; turism ja investeeringud; planeeringud ja taristu; kvaliteeditaristu raamid (metroloogia, standardid, akrediteerimine, sertifitseerimine, ohutus)	Eriti turuleviimine ja skaleerimine (ka valideerimine ja vastavus)	Kujundab nõudlust innovatsioonile, aitab turulepääsu ja ekspordivõimega; kvaliteedi- ja ohutusraamid mõjutavad otseselt immateriaalsest varast tulu teenimist (toote turukõlblikkus)	Ministeeriumid ja nende valitsemisala asutused; rakendusasutused ja valitsemisala üksused (EIS, teaduspargid, Metrosert); ettevõtted ja erialaliidud; Euroopa Liidu tasandi koostöö ja reeglite kujundamine
Rakendusasutused	Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus (EIS)	Toetused ja teenused: ettevõtete areng ja eksport, innovatsiooni- ja digitoetused,	Arendus, turuleviimine, skaleerimine	Annab ettevõtetele tööriistad ja rahastuse immateriaalse vara põhiste toodete ja	MKM (poliitikaraamistik); ettevõtted;

		välisinvesteeringud, Eesti turundus		teenuste arendamiseks, turuleviimiseks ja ekspordiks	programmid ja võrgustikud
Ettevõtted / Rahastusstruktuurid	AS SmartCap (EIS-i tütarettevõte)	Kapitalituru arendus; innovaatiliste ettevõtete kasvatamine (fondivalitseja roll)	Skaleerimine (ja kasvufaas)	Aitab immateriaalsel varal põhinevatel ettevõtetel kasvada (kapital), mis võimaldab patendi ja teadmuse skaleerimist ning turuosa võtmist	MKM; investeerimiskogukond (kaasinvestorid ja fondid); ettevõtted; rahvusvahelised investeerimisvõrgustikud
Tugistruktuurid	Teaduspargid	Inkubeerimine ja kiirendamine; äriarendusteenused; koostöökeskkond ja taristu; võrgustikud; teadmussiire ja tehnoloogia kommertsialiseerimine; programmide elluviimine	Kommertsialiseerimine, turuleviimine	Toetab arendusmeeskondade loomist; aitab teadmusel ja immateriaalsel varal liikuda toodeteks, hargettevõteteks; loob koostöö ja pilootimise keskkonna	MKM; ettevõtted; ülikoolid jt teadus- ja arendusasutused; programmid; rahvusvahelised võrgustikud
Tugistruktuurid / Kvaliteeditaristu	AS Metrosert	Metroloogia: mõõtmiste täpsus ja usaldusväärsus; rakendusuuringud ja arendustegevus	Valideerimine ja vastavushindamine	Usaldusväärsed mõõtmised toetavad toote arendust, testimist, vastavust ja turulepääsu (kaudselt immateriaalse vara väärtuse realiseerimine)	MKM; ettevõtete testimise ja vastavuse vajadused; seosed teadus- ja arendustegevuse süsteemiga
Poliitikakujundajad	Haridus- ja Teadusministeerium (HTM)	Haridus-, teadus-, noorte- ja keelepoliitika; teaduse, kõrghariduse,	Eriti loomine, teadmussiire ja kommertsialiseerimine	Kujundab reegleid ja rahastust, mis määravad kuidas teadus- ja	Valitsemisala asutused (ETAG, Harno), Euroopa Liidu programmid

		teadmussiirde raamistik; Euroopa Liidu tõukefondide rakendusasutuse roll; programmid ja järelevalve		arendustegevuse tulemused (immateriaalne vara) tekivad ja liiguvad koostöösse ettevõtetega	
Rakendusasutused / Tugistruktuurid	SA Eesti Teadusagentuur (ETAG)	TA rahastamine ja hindamine (uurimis-, mobiilsus-, koostöö-, taristu- jm toetused), evalveerimine; rahvusvahelise koostöö nõustamine; teaduskommunikatsioon; teadusinfosüsteem	Eriti loomine ja arendus (ka teadmussiirde eeldused läbi rahastuse)	Rahastuse ja hindamise kaudu mõjutab, milline teadmus ja intellektuaalomand tekib ja millise valmisolekuga see liigub koostöösse ettevõtetega	Ülikoolid, teadus- ja arendusasutused, teadustaristud; rahvusvahelised programmid (NCP teenused); HTM (poliitikaraamistik)
Rakendusasutused / Tugistruktuurid	Haridus- ja Noorteamet (Harno)	Hariduse rahvusvahelistumine ja konkurentsivõime; kvaliteedihindamise koordinatsioon; koostöö riigi, haridusasutuste, ettevõtete ja erialaliitude vahel	Inimkapital, ettevõtete võimekus immateriaalset vara rakendada (elutsükliülene)	Arendab tööjõu pädevusi koostöös ettevõtetega ning tugevdab haridusasutuste ja ettevõtete partnerlust, mis on eeldus immateriaalse vara loomisele ja ärilisele kasutusele	Õppeasutused, ettevõtted, erialaliidud; kvaliteedihindamise võrgustik; HTM (poliitikaraamistik)
Poliitikakujundajad	Rahandusministeerium (RaM)	Eelarve- ja finantspoliitika; maksupoliitika; riigivara; riigihanked (sh innovatsioonihanked raamistik); statistika; riigiabi koordinatsioon;	Tingimuste ja raamistiku kujundamine elutsükli üleselt (eriti turuleviimine ja skaleerimine)	Mõjutab immateriaalse vara tehingute ja investeeringute atraktiivsust (maksud), immateriaalse põhivara kajastamist bilansis, riigiabi reegleid ning	Statistikaamet, EMTA, RTK; Euroopa Liidu tõukefondide planeerimine ja seire

		raamatupidamise põhimõtted (sh immateriaalne põhivara kajastus)		innovatsioonihanke raamistikku	
Tugistruktuurid	Statistikaamet	Administratiivandmete kogumine ja analüüs; andmehalduse koordinatsioon	Eriti kommertsialiseerimine ja skaleerimine (kaudne, elutsükliülene)	Andmed toetavad poliitikate kujundamist ning teadmus-ja turuanalüüse; võimaldab tõenduspõhiseid otsuseid, mis mõjutavad innovatsiooni ja immateriaalse vara kasutust	Avaliku sektori asutused; andmekasutus teadus- ja arendustegevuses ning analüütikas
Rakendusasutused	Maksu- ja Tolliamet (EMTA)	Maksu- ja tollipoliitika rakendamine; seadusliku majandustegevuse kaitse	Tehingud, investeeringukeskkond (kaudne)	Mõjutab investeeringute atraktiivsust ja maksukäsitlust (sh immateriaalse varaga seotud tehingud)	Ettevõtted; poliitikaraamistik (RaM)
Rakendusasutused / Tugistruktuurid	Riigi Tugiteenuste Keskus (RTK)	Avaliku sektori toetuste rakendamine; riigihangete tugiteenused ja lepingupõhjad	Rahastus, arendus, turuleviimine	Toetuste administreerimine mõjutab, kui sujuvalt asutused ja organisatsioonid saavad innovatsiooni ja teadmussiirde rahastust kasutada	Taotlejad, ministeeriumid ja rakendusprogrammid
Poliitikakujundajad	Justiits- ja Digiministeerium (JustDigi)	Õiguspoliitika ja normitehnika; Euroopa Liidu õigusega ühtlustamine; avaliku	Eriti kaitse ja andmepõhine innovatsioon	Loob alused intellektuaalomandi kaitseks (tööstusomand,	Patendiamet, Andmekaitse Inspektsioon; ministeeriumid

		sektori digiarengu juhtimine; intellektuaalomandi ja andmepoliitika; konkurents ja telekommunikatsioon		autorsus), andmekaitsereeglid ja digiriigi raamid, mis võimaldavad immateriaalset vara turvaliselt kasutada ja skaleerida	(eelnõude kooskõlastamine); registrid
Rakendusasutused	Patendiamet	Intellektuaalomandi õiguskaitse andmine; vaidlustused; registrid; väljaanded	Kaitse	Tagab õiguskindluse, mis on eeltingimus litsentsimiseks, investeeringuteks ja tehnoloogia kommertsialiseerimiseks	Ettevõtted, teadus- ja arendusasutused ja esindajad; JustDigi (poliitikaraamistik)
Poliitikakujundajad	Kultuuriministeerium (KuM)	Loome- ja kultuuripoliitika; autoriõiguse praktilise rakendamise raam; loomesektori innovatsiooni finantsraam	Eriti kaitse ja kommertsialiseerimine (loomemajandus)	Toetab autoriõiguse ja kaasnevate õiguste toimimist ning loomevara turundamist ja kasutust (loomemajanduse tulu)	KULKA ja EFI; rahvusvahelised võrgustikud; seosed haridus- ja teaduskoostööga loomevaldkonnas
Rakendusasutused / Rahastajad	Eesti Kultuurkapital (KULKA)	Loomeprojektide rahastus, sh loomemajanduse innovatsioon; teoste loomise ja turundamise toetus	Loomine, turuleviimine	Rahastab loomevara sündi ja turundust (tulu teenimise eeldus)	Loovisikud ja -organisatsioonid; KuM (poliitikaraamistik)
Rakendusasutused	SA Eesti Filmi Instituut (EFI)	Filmitootmise ja -levi toetus; filmipärandi haldus; info ja õiguste andmine filmide esitamiseks; sektori arendamine	Loomine, kaitse, õigused, turuleviimine	Loob ja vahendab tingimusi audiovisuaalse vara kasutuseks (õigused, levitamine, esitamine)	Produtsendid ja tootmisettevõtted; levitajad ja müügiagendid; rahvusvahelised kaastootmispartnerid;

					loovisikud; kultuuripärandi haldajad; audiovisuaalse sisu platvormid (kino, TV, VOD)
Tugistruktuurid (ekspertiis)	Eesti Teaduste Akadeemia	Teaduspoliitiline nõustamine ja ekspertiis; teaduse kvaliteedi ja usaldusväärsuse raam; valdkondlike hinnangute andmine	Läbiv (kaudselt, eriti loomise etapis)	Kaudne, kuid oluline: aitab kujundada usaldusruumi ja teaduspõhisust, mis mõjutab prioriteete, avalikku arutelu ja mõnes valdkonnas ka tehnoloogiate aktsepteeritavust	Ülikoolid, poliitikakujundajad, ekspertkogud ja avalikkus
Teadus- ja arendusasutused (ülikoolid)	Tartu Ülikool	Uue teadmise ja intellektuaalomandi loomine; teadmussiire (litsentsid, hargettevõtted); taristud (biopank, observatoorium, katselaborid, testimine ja kalibreerimine); ettevõtluskoostöö; rahvusvahelised platvormid ja kontaktpunktid	Loomine, kaitse, kommertsialiseerimine (ja osalt turuleviimine läbi koostöö)	Litsentsid ja hargettevõtted; ettevõtete teadus- ja arendusalane koostöö; testimine ja valideerimine kiirendab turule jõudmist	Ettevõtted; teadustaristud; kliinikum; rahvusvahelised platvormid ja kontaktpunktid
Teadus- ja arendusasutused (ülikoolid)	Tallinna Tehnikaülikool	Tehnoloogiline teadus- ja arendustegevus (energeetika, TI, IKT, digi- ja ringmajandus, tervisetehnoloogia,	Loomine, arendus, valideerimine	Toetab tehnoloogia tootestamist ja prototüüpimist; laborid ja taristud aitavad lahendusi katsetada ja	Ettevõtted; arenduskeskused; testimistaristu; teaduspargid ja

		merendus jm); ettevõtlus- ja innovatsioonitugi; katselaborid		valideerida enne turuleviimist	kiirendiprogrammid (kui on seotud)
Teadus- ja arendusasutused (ülikoolid)	Tallinna Ülikool	Teadus- ja arendustegevus haridus-, sotsiaal- ja humanitaarvaldkonnas; haridustehnoloogia; ettevõtlus- ja innovatsioonitugi	Loomine, rakendus (teenusedisain ja haridustehnoloogia)	Toetab sotsiaalsete ja haridustehnoloogiliste lahenduste arendust ja piloteerimist (praktikasse viimine)	Avalik sektor ja haridusasutused; haridustehnoloogia jm ettevõtted
Teadus- ja arendusasutused (ülikoolid)	Eesti Maaülikool	Teadus- ja arendustegevus põllumajanduse, metsanduse, tervise, toidu, inseneeria ja maamajanduse alal; katsefarmid ja testalad; teadmus- ja tehnosiire	Loomine, valideerimine, kommertsialiseerimine	Katsebaasid ja testalad võimaldavad tehnoloogiate katsetamist reaalses kasutuskeskkonnas ning toetavad toorme ja biotoote väärindamist ettevõtete vajadustest lähtuvalt	Põllumajandus- ja toidusektori ettevõtted; arenduskeskused ja klastrid
Teadus- ja arendusasutused (ülikoolid)	Eesti Kunstiakadeemia	Teadus- ja arendustegevus disaini, arhitektuuri ja kunsti alal; kestlik elukeskkond; andmepõhine ruumiloome; prototüüpimise, teenusedisaini ja simulatsioonide võimekus	Loomine, kommertsialiseerimine	Tööstusdisainilahendustega seotud intellektuaalomand, prototüübid ja teenusedisain aitavad viia ideed turukõlblikuks pakkumiseks	Ettevõtted (toote- ja teenusedisain), avalik sektor (ruumiloome)

Teadus- ja arendusasutused (ülikoolid)	Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia	Loomepõhine innovatsioon; digitööriistad; muusika- ja teatriharidus ja -teadus	Loomine, kommertsialiseerimine	Loomevara (teosed, formaadid, digilahendused) väärtustamine ja õiguste alased praktikad	Koostöö loomesektoriga; platvormid ja levitajad (kaudselt)
Teadus- ja arendusasutused (ülikoolid)	Estonian Business School	Teadus- ja arendustegevus ettevõtluse ja innovatsioonijuhtimise alal; riskikapitaliprogrammid	Kommertsialiseerimine, turuleviimine (juhtimisvõimekus)	Tõstab ettevõtluskompetentsi (ärimudel, kasv, investeerimisvalmidus), mis aitab immateriaalses varast äri teha	Ettevõtted, investorid, iduettevõtete kogukond
Rakendusasutused / Õppeasutused	Sisekaitseakadeemia	Rakendusuuringud siseturvalisuses; avaliku sektori pilootkeskkonnad (teenused, ohutus)	Arendus, valideerimine ja piloteerimine	Loob testkeskkonna ja kasutusjuhtumid, kus lahendusi saab katsetada ja hinnata (enne laiemat turgu)	Avalik sektor; ettevõtted (lahenduste arendajad)
Rakenduskõrgkoolid	Tallinna Tehnikakõrgkool	Tootearendus ja tootmistehnoloogiad; katsed ja simulatsioonid (nt liiklus-, robotisüsteemid); innovatsiooni- ja ettevõtluskeskus; laborid; ärikiirendi	Arendus, valideerimine, turuleviimine	Toetab prototüüpimist ja tõendamist; aitab lahendusi ettevõtluseks vormida (ärikiirendi)	Ettevõtted; ülikoolid jt teadus- ja arendusasutused; linn jm avalik sektor (simulatsioonid)
Rakenduskõrgkoolid	Tallinna Tervishoiu Kõrgkool; Tartu Tervishoiu Kõrgkool	Tervis- ja õendusharidus; rakendusuuringud; simulatsioonid ja laborid; kliiniliste	Arendus, valideerimine ja piloteerimine	Aitab tervisetehnoloogiaid ja -teenuseid testida ja kohandada päris protsessidele; kasvatab	Haiglad ja kliinikud; meditsiinitehnoloogia ettevõtted; rahvusvahelised võrgustikud

		lahenduste piloteerimine		rakendajatest spetsialiste	
Kutseõpe	Kutseõppeasutuste võrgustik	Praktiliste oskuste andmine; prototüüpimine; laborid; ühisprojektid ettevõtetega	Arendus, turuleviimine (tootestamise praktiline tugi)	Annab oskustööjõudu ja praktilist arendusvõimekust, mis on kriitilised prototüübist tooteni liikumisel	Ettevõtted; piirkondlikud partnerid; tööstuse erialaliidud (kaudselt)
Teadus- ja arendusasutused (avalik sektor)	Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituut	Alus- ja rakendusuuringud (materjalid, osakestefüüsika, informaatika, tervise- ja keskkonnateadused); laborid; tellitavad testid	Loomine, valideerimine	Tellitavad testid ja laborivõimekus aitavad ettevõtetel tehnoloogiaid katsetada ja valideerida; teadustulemusi rakendatakse ettevõtetes litsentsimise või koostööprojektide kaudu	Ettevõtted; ülikoolid; rahvusvahelised projektid
Teadus- ja arendusasutused (avalik sektor)	Tervise Arengu Instituut	Terviseteadus ja -andmestikud; seired ja uuringud; registrid, infosüsteemid ja väljaanded; tõenduspõhine poliitika	Loomine, rakendus (andme- ja teadmuspõhine innovatsioon)	Andmestikud ja analüüsid võimaldavad teenuste ja digilahenduste arendust (sh ettevõtluses)	Avalik sektor; teadlased; ettevõtted (andmepõhised lahendused)
Teadus- ja arendusasutused / Taristu	Eesti Kirjandusmuuseum, Rahvusraamatukogu	Digikogud, metaandmed, API-teenused; avatud teadus ja säilitamine; õiguste selgitamine (kättesaadavus,	Loomine, kaitse ja õigused, rakendus	Andmeplatvormid ja litsentsipraktikad võimaldavad kultuuri- ja tekstiandmete kasutust (sh	Ülikoolid ja uurimisrühmad; loome- ja digiettevõtted; autoriõiguse osapooled

		litsentsid); partnerlus uurimisrühmadega		keeletehnoloogia, teenusedisain)	
Teadus- ja arendusasutused	Erasektori teadus- ja arendusasutused	Turunõudlusest lähtuv teadus- ja arendustegevus; riskijagamine; intellektuaalomandi kaitse- ja kasutusmudelid; hinnastamine ja skaleerimine; klastrite ja partnerluste juhtimine	Loomine, kommertsialiseerimine, skaleerimine	Muudavad teadmusliku immateriaalse vara kiiresti tooteks või teenuseks ning oskavad seda hinnastada ja skaleerida	Ettevõtted, ülikoolid, investorid, rahvusvahelised partnerid
Kliinilised tugistruktuurid	Tartu Ülikooli Kliinikum, Põhja-Eesti Regionaalhaigla	Koordineeritud eetikakorraldus ning kliiniliste uuringute ja pilootprojektide läbiviimise võimekus koos kvaliteedi- ja riskijuhtimise protsessidega; kokkulepitud ligipääs struktureeritud kliinilistele andmetele	Valideerimine ja piloteerimine, turuleviimine	Võimaldab hinnata terviselahenduste ohutust ja toimivust kliinilises keskkonnas ning koguda kasutusandmeid enne turuleviimist	Ettevõtted (meditsiinitehnoloogia), ülikoolid ja uurimisrühmad; innovatsioonihanked
Uurimis- ja innovatsiooniplatvormid	ETAIS (Eesti Teadusarvutuste Infrastruktuur)	Kõrgtasemel arvutusressursid (TI, simulatsioonid, andmeanalüüs), pilveteenused; veebirakenduste majutus; ligipääs LUMI superarvutile	Arendus, valideerimine, skaleerimine	Pakub ettevõtetele ning teadus- ja arendusasutustele taristut mudelite arendamiseks ja suurandmete töötlemiseks; toetab lahenduste testimist	Ülikoolid jt teadus- ja arendusasutused, ettevõtted (TI, andmetöötlus)

Uurimis- ja innovatsiooniplatvormid	GDI Eesti (genoomiandmete jagamise platvorm)	Turvaline hoiustamine ja kättesaadavus; reguleeritud taotlusmenetlus; andmestike leidmine teistest riikidest	Loomine, arendus, valideerimine	Võimaldab biomeditsiini ja terviseandmete põhist innovatsiooni ja koostööd (kui ligipääs ja õigused on paigas)	Teadlased, arstid, ettevõtted; andmekaitse ja menetlused
Uurimis- ja innovatsiooniplatvormid	CLARIN ERIC (keeleandmestikud ja tööriistad)	Keeleandmete hoiustamine ja publitseerimine; ligipääs tööriistadele ja teenustele; nõustamine litsentsi ja andmeõiguste osas; keeletehnoloogia innovatsiooni soodustamine	Loomine, kaitse ja õigused, arendus	Aitab viia keeleandmed ettevõtete arendusse (selged litsentsid ja tööriistad), mis on võtmetingimus keeletehnoloogia toodetele	Ülikoolid ja uurimisrühmad; ettevõtted (NLP, TI); litsentsi- ja õiguskokkulepped
Teadustaristu / Andmevara	Eesti geenivaramu (biopank)	Andmete kogumine ja väljastamine (pseudonümiseerimine, taotlusprotsess), registrite sidumine; geeni- ja terviseuuringud; ettevõtetega koostööprojektid; andmete väärindamine	Loomine, arendus, valideerimine	Biopanga andmed võimaldavad personaalmeditsiini ja tervisetehnoloogia lahendusi; ettevõtluskoostöö eeldab selgeid protsesse ja õigusi	Ülikoolid ja uurimisrühmad; ettevõtted; registrid ja andmekaitse protsessid
Inimkapitali tugistruktuurid	Ülikoolide avatud ülikoolid, elukestva õppe ja täienduskoolituskeskused	Mikrokraadid, veebipõhised avatud kursused, tellimuskoolitused, tööalane täiendõpe (sh ESF-i ja RRF-i rahastused)	Skaleerimine ja haldus (võimekus ja oskused)	Kiirendab uute oskuste jõudmist ettevõtetesse (sh intellektuaalomandi juhtimine, tehnoloogiate rakendamine), mis	Ettevõtted kui tellijad; erialaliidud; avalik sektor (koolitustellimus)

				mõjutab immateriaalse vara ärilist kasutust	
Inimkapitali tugistruktuurid	Teised täienduskoolitusasutused (sh rakenduskõrgkoolid, kutseõpe, erasektori täienduskoolitusasutused)	Spetsiifilised koolitused (nt intellektuaalomandi kaitse, ärisaladuste hoidmine, küberturvalisus, kvaliteedijuhtimine, sertifitseerimine ning finants- ja maksuküsimused)	Skaleerimine ja haldus	Annab ettevõtetele praktilised oskused, mis aitavad immateriaalset vara kaitsta, hinnastada ja turvaliselt rakendada	Ettevõtted; koolitusvõrgustikud; erialaliidud
Ettevõtted	Tootvad ettevõtted (originaaltootjad ning nende 1.–2. taseme tarnijad)	Füüsiliste lahenduste viimine prototüübist seeriatootmisse; vastavus ja kvaliteet; tarneahelad; tootmise ja ekspordi skaleerimine	Turuleviimine, skaleerimine ja haldus	Muudavad tehnoloogia või immateriaalse vara turukõlblikuks tooteks; tagavad töökindluse, kvaliteedi ja tootmismahu, mis on tulu teenimise eeltingimus	Tarnijad, arenduspartnerid, sertifitseerijad ja auditeerijad, suured ostjad
Ettevõtted	Tehnoloogiaettevõtted (tarkvara, integratsioonid, andmeplatvormid, küberkindlus)	Digitaliseerivad ja automatiseerivad protsesse; loovad andmeplatvorme ja integratsioone; tagavad küberkindluse; arendavad skaleeritavaid tarkvaratooteid	Arendus, turuleviimine, skaleerimine ja haldus	Kiirendavad innovatsiooni kasutuselevõttu sektorites (andmed ja tarkvara kui immateriaalne vara); parandavad lahenduste skaleeritavust ja turvalist kasutust	Kliendid tööstuses ja avalikus sektoris; taristu- ja infoturbe partnerid; regulatiivsete nõuete ja standardite alased nõustajad
Ettevõtted	Iduettevõtted ja kasvufirmad	Katsetavad uusi tehnoloogiaid ja ärimudeleid; käivitavad piloote ja koguvad tagasisidet nõudluse	Arendus, turuleviimine	Tõstavad immateriaalse vara ärilise kasutuse tempot (kiire iteratsioon ja	Pilootpartnerid, esmakliendid, investorid, regulatiivne keskkond, tugistruktuurid

		loomiseks; kaasavad kapitali ja partnereid		turu tagasiside), loovad uusi tururefer entse	
Ettevõtted	Arendus- ja inseneriteenuse pakkujad	Toote ja süsteemi projekteerimine; prototüübi valmistamine ja katsetamine; toote arendamine ja tootmisesse viimine	Arendus, turuleviimine	Aitavad immateriaalsel varal põhinevaid lahendusi arendada tooteks ja viia tootmisse (eriti tehnoloogilise intellektuaalomandi puhul)	Tootjad, tehnoloogiaettevõtted, tarneahel, vastavus- ja sertifitseerimisteenused
Nõudluspool	Nõudluspoole platvormid: taristu- ja avaliku huviga suured ostjad ning jaotus-ja müügivõrgud	Loovad nõudlust; pakuvad pilootkeskkondi reaalses tööprotsessis; annavad nähtava tururefer entsi; toovad lahenduse kliendini; annavad müügi- ja kasutusandmeid skaleerimiseks	Turuleviimine, skaleerimine	Loob võimaluse esimese suure kliendi, kasutusandmete ja tururefer entsi saamiseks, mis vähendab tururiske ja kiirendab müüki	Eesti Energia, Elering, Tallinna Sadam, Elron, Omniva, Coop, Rimi, Apotheka, BENU jt
Tugistruktuurid	Vastavus- ja valideerimisteenused	Võimaldavad uutel toodetel ja teenustel pääseda Euroopa turule; tagavad ohutuse, töökindluse ja nõuetele vastavuse; loovad usaldust ostja, investori ja järelevalve silmis	Valideerimine, turuleviimine	Muudavad lahenduse turukõlblikuks ja eksporditavaks (nõuete täitmine, usaldus)	Ettevõtted ja nende tarnijad; standardid ja auditid; ostjad ja järelevalve
Tugistruktuurid	Tööstuse koostöövormid: erialaliidud ja klastrid	Koondavad ettevõtteid ühiselt tegutsema; toetavad arenduse ja tootmise sujuvust ja	Kommertsialiseerimine, skaleerimine	Tõstab sektori võimet immateriaalset vara rakendada ja rahvusvaheliselt müüa	Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit; Eesti

		kvaliteeti; aitavad normide ja sertifitseerimise, oskuste ja ekspordi teemadel; vahendavad koostööd hariduse ja teadusega		(ühised algatused, standardid, koolitused, turundus ja eksport)	Elektroonikatööstuse Liit; Eesti Masinatööstuse Liit; Metsa- ja Puidutööstuse Liit; Eesti Keemiatööstuse Liit; Eesti Meditsiiniekspordi Klaster jt
Tugistruktuurid	Maakondlikud arenduskeskused	Ettevõtete nõustamine ja võimestamine piirkondlikul tasandil; ettevõtlusprojektid; võrgustikud; suunamine sobivate meetmete ja partnerite juurde	Loomine ja kommertsialiseerimine	Aitavad ettevõttel jõuda õigete teenuste ja rahastuseni (sh innovatsioon, digitaliseerimine, koostöö teaduse ja arendusega); vähendavad teadmatusest tulenevaid barjääre immateriaalse vara kasutuselevõtul	Ettevõtted; EIS ja rahastusmeetmed; kohalikud omavalitsused; koolituspartnerid; haridus ja teadus
Professionaalsed teenused	Turundus- ja müügipartnerid (sh brändi- ja turule sisenemise teenused)	Positsioneerimine; turu valideerimine; turundus ja müük; rahvusvahelistumine; suhted turustuskanalitega	Turuleviimine (kaudselt kommertsialiseerimine ja skaleerimine)	Aitavad muuta tehnoloogilise ja loomevara turul arusaadavaks ja kasutatavaks pakkumiseks; kiirendavad turuleviimist ja müügitulu teket	Ettevõtted, jaotusvõrgud, eksporditoetused, nõudluspool
Professionaalsed teenused	Patendivolinikud ja intellektuaalomandi konsultandid	Intellektuaalomandi strateegia; intellektuaalomandi	Kaitse (kaudselt kommertsialiseerimine)	Aitavad kaitsta intellektuaalomandit ja kasutada seda	Ettevõtted, teadus- ja arendusasutused,

		kaitsega seotud nõustamine; taotluste koostamine ja esitamine, otsingud ja analüüsid; portfelli haldus		lepingutes, koostöös ja investeeringute kaasamisel	Patendiamet, advokaadid, investorid
Professionaalsed teenused	Juristid, advokaadid (intellektuaalomand, lepingud, äriõigus, andmekaitse)	Lepingud (litsentsi-, ühisarendus-, teenus- ja salastatuslepingud); õiguste ja omandi struktuur; vaidlused; vastavus (sh andmekaitse)	Kommertsialiseerimine ja turuleviimine	Loovad õigusliku kindluse, ilma milleta immateriaalset vara ei saa turvaliselt müüa, litsentsida, investeerida ega koostöös kasutada	Ettevõtted, teadus- ja arendusasutused, patendivolinikud, investorid, kindlustus (vaidlusrisk)
Professionaalsed teenused	Audiitorid ja finantsnõustajad	Finantsaruandlus; (vajadusel) immateriaalse vara kajastamine ja selgitamine; sisekontroll; tehingute ja ettevõtete *due diligence*	Kommertsialiseerimine	Aitavad muuta immateriaalset vara ja selle rahavood investori või panga jaoks arusaadavaks; tõstavad usaldust ja vähendavad infoasümmeetriat	Ettevõtted, investorid, pangad, juristid (tehingud)
Professionaalsed teenused	Raamatupidamis- ja finantsarvestuse teenusepakkujad	Immateriaalse vara kajastamine ja arvestuspõhimõtete rakendamine finantsaruannetes	Kommertsialiseerimine ja skaleerimine	Toetavad immateriaalse vara kajastamist ja väärtustamist finantsaruannetes, mis mõjutab investeerimis- ja finantseerimisotsuseid	Ettevõtte juhtkond; audiitorid; investorid; pangad; juristid; finantsnõustajad
Kapital ja riskijagamine	Investorid	Rahastus; kasvustrateegia ja turule mineku tugi; strateegiline	Kommertsialiseerimine, turuleviimine, skaleerimine	Võimaldavad immateriaalsel varal põhinevate lahenduste turuleviimist ja	Ettevõtted, SmartCap, fondid, juristid, audiitorid, turundus ja müük

		nõustamine ja mentorlus		skaleerimist; loovad distsipliini intellektuaalomandi, andmete, ärisaladuse korrastamisel	
Kapital ja riskijagamine	Pangad	Laenurahastus ja garantiid (enamasti hilisemas faasis); käibekapital; projektide finantseerimine	Turuleviimine, skaleerimine	Võimaldavad skaleerimist ja tootmismahtu siis, kui ärimudel ja rahavood on juba tõendatud; mõjutavad investeerimisotsuseid (riskihindamine)	Ettevõtted, audiitorid, kindlustus, vajadusel riiklikud garantiiskeemid

Lisa 5. Innovatsiooni ökosüsteemi osapoolte rollid ja vastutusalad immateriaalse vara käsitluses (intervjuude analüüsi põhjal)

Patendiameti, Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutuse ning patendivolinike roll ja vastutus

Ökosüsteemi rollijaotuse ühe põhilise lahendamata küsimusena kerkis intervjuudest esile vastutus immateriaalse vara kaitset, haldust ja kasutust toetava esmanõustamise eest. Leiti, et lisaks Patendiameti ja EIS-i tavapärastele ülesannetele (vastavalt intellektuaalomandi õiguskaitse ja registreerimine ning ettevõttele suunatud arenguteenused ja toetusmeetmed) on need asutused hakanud järjest enam pakkuma nõustamisteenuseid, mida seni on ennekõike osutanud patendivolinikud. Väljendati kahtlust, millises ulatuses on nõustamine intellektuaalomandi küsimustes riigiasutuste ülesandena asjakohane, arvestades, et see eeldab nii spetsiifilisi kutseoskusi kui ka vastutust registreerimistaotluste ebaõnnestumise korral ning pidades silmas rollikonflikti, kui nõustajaks ning omandi registreerimise üle otsustajaks on sama riigiasutus. Üksmeelselt leiti, et nende kolme osapoole rollijaotus vajab selgust, kuid kindlapiirilisi ettepanekuid pigem ei tehtud – muu hulgas seetõttu, et intervjuude toimumise ajal olid muudatused EIS-i tööstruktuuris veel kavandamisel.

Siiski kaldusid intervjuudes nii avaliku kui ka erasektori esindajad arvama, et ettevõttele individuaalset nõu, sealhulgas patendiuuringuid ja immateriaalse vara strateegiat, võiksid pakkuda erasektori spetsialistid, kelle teenuse ostmist saaksid jätkuvalt lihtsustada toetusmeetmed. EIS-i rollina nähti seejuures eelkõige ettevõtte arenguga seaotud teenuste, toetusmeetmete ja eksporditoe sidumist ning esmase orientatsiooni pakkumist, et ettevõte jõuaks endale sobiva abi ja asjakohaste spetsialistideni. Mõne ettevõtjate esindaja hinnangul võiks EIS olla ka esmane kontaktpunkt, kes juhatab ettevõtte edasi mis tahes vajaliku abi juurde, mitte piirduda üksnes oma teenuste tutvustamisega.

Leidus ka arvamust, et strateegilise nõustamise roll ei peaks tingimata EIS-ist kaduma, st selget piiri patendivolinike ja EIS-i tööjaotuse vahele kõik intervjueeritud osapooled ei tõmmanud. Seejuures oli ettevõtteid, kes EIS-i intellektuaalomandi osakonna pakutavat kõrgelt hindasid – näiteks intellektuaalomandi ekspertidest välisesinejaid, praktilisi koolitusi ja patendiuuringu tööriista kasutust, mille litsents oleks ettevõttele endale olnud liialt kulukas. Kõlas hinnang, et EIS-i pakutava nõustamise eesmärk on olnud eekõige aidata ettevõttel mõista immateriaalse vara strateegilist tähendust ning valmistada teda ette teadlikeks valikuteks ja asjakohase ekspertiisi kasutamiseks. Mõne õigusteenuse pakkuja hinnangul on see nii ka toiminud, teiste arvates jäi aga EIS-i toel koostatud intellektuaalomandi strateegiates puudu äriteadmistest ja pigem tuli ettevõttega tööd otsast alustada. Samas oli neidki, kelle arvates pole intellektuaalomandiga seotud tugimeetmete mõju olnud veel piisavalt nähtav.

Selgemini näis eristuvat patendivolinike ja Patendiameti tööjaotus – arvati, et Patendiamet võiks lisaks tööstusomandi ekspertiisile ja registreerimisele ning üldisele nõustamisele (taotlemise protsessi ja vormi kohta) tegeleda eelkõige ettevõtjate teadlikkuse tõstmisega, mitte aga nõustamisega strateegilistes küsimustes. Mitme intervjueeritu hinnangul võiks Patendiametil olla tähtis roll ettevõtluse alguspunktis, et suunata ettevõtet talle asjakohastele immateriaalse vara liikidele mõtlema. Neid piire näib aga mõnevõrra hägustavat hinnang, et Patendiamet võiks saada intellektuaalomandi kompetentsikeskuseks, olles seejuures koostöös partneritega ettevõttele immateriaalse vara väärindamise protsessis igakülgse toe pakkujaks. Nagu EIS-i ja patendivolinike tööjaotuse korral, näib ka Patendiameti ja teiste osapoolte rollijaotuses seepärast mõneti kattuvat

ettevõtte tervikliku nõustamise funktsioon – sealhulgas ülesanne suunata ettevõtet mõtlema, kuidas oma immateriaalset vara võimalikult hästi kasutada.

Mitme uuringus osaleja arvates tuleks ennekõike vastata küsimusele, miks ettevõttele immateriaalne vara üldse tähtis on ehk kuidas see kasumiteenimist kui põhieesmärki toetab. Selleks on teadlikkuse osana vaja levitada edulugusid, mis seost kasumiga näitlikustavad, kuid peamine väljakutse on ühendada ettevõtte nõustamisel immateriaalne vara ärimudeliga. Rõhutati, et ettevõtet huvitab siiski tema enda spetsiifiline juhtum, samuti on tarvis mõista erinevate ettevõtte seisukohast vajalike immateriaalse vara liikide, näiteks ärisaladuse väärtust. Seejuures on ärinõustamine tervikuna osalenute hinnangul seni keskendunud liigselt äriplaanile, samas kui tarvis oleks paindlikumat ja erinevaid võimalikke valikuid arvestavat mentorlust. Leiti, et tarvis on süsteemsemat tugistruktuuri, mis ettevõtte arengut toetab.

Intervjuudes ja aruteluseminaridel tõdeti, et kuigi mitmelt Eesti patendibüroolt on saadud kvaliteetset teenust, võib patendivolinike kogemus jääda kitsaks, sest siinse turu väiksuse tõttu on kaua tehtud ühtmoodi taotlusi. Intellektuaalomandi kaitsel on näiteks tähtis, et volinik oskaks suunata, kui palju infot üldse patenditaotluses avalikuks teha, samuti näha suurt pilti, tunda välisturge ning teada kaitsmise eeliseid ja ohte. Seega kasutavad näiteks suuremad teadus- ja arendusasutused rahvusvahelist kontaktivõrgustikku. Lisaks vajaksid patendivolinikud teadmisi tehisintellekti mõjust immateriaalse vara kaitsele ja haldusele. Uuringus osalejad rõhutasid, et teadmisi ja oskusi immateriaalse vara küsimustes ei napi ainult ettevõtetel, vaid ka teadus- ja arendusasutuste (sh teadmussiirdeüksuste) töötajatel, kes vajaksid samuti nõustamist ja koolitusi.

Mitme ökosüsteemi osapoole hinnangul on ettevõttele vaja üht konkreetset sisenemispunkti, mille kaudu tema ärimudelile vastava toetuse või nõustaja juurde edasi liikuda (kas siis näiteks EIS või patendivolinikud). Intervjuudest ei joonistunud välja ühtset ökosüsteemi koordineerivat keskust, vaid pigem mitme paralleelse tugistruktuuri kooslus, mille vastutusalad osaliselt kattuvad. Selline ülesehitus võib suurendada paindlikkust, kuid samas tekitada ettevõtete jaoks rollihägusust ja orienteerumisraskusi. Võimalikuks sisenemispunktiks peeti Patendiametit – mis ei peaks seejuures saama kõigis immateriaalse vara küsimustes asjatundjaks ega pakkuma ärinõustamist, milleks ametil pädevust pole, vaid toimima mõne osaleja arvates teatud mõttes võrgustikuna (sarnaselt näiteks mentorite võrgustikuga ettevõtlusinkubaatorites). Seejuures leiavad uuringus osalenute sõnul võimekamad ettevõtted tee ise voliniku juurde ning Patendiameti esmane tugi neile pigem ei oleks asjakohane.

Põhiküsimus näib niisiis olevat, mida intellektuaalomandi kompetentsikeskuse roll tähendab, sh millist võimekust Patendiameti lisaks vajab, et levitada teadlikkust mitte ainult intellektuaalomandi, vaid tervikuna immateriaalse vara küsimustes ning tunda ära vajadus ettevõtte edasisuunamiseks – ning kui otstarbekas taoline lisavastutus oleks. Samuti tuleb arvestada, et teadlikkuse edendamisel immateriaalse vara küsimustes ning nõustamisteenustele suunamisel kattuks Patendiameti vastutus potentsiaalselt EIS-i omaga. Samas kõlas arvamus, et teavitustegevuste kõrval ei tohiks tähelepanuta jääda Patendiameti kõige tähtsam vastutus intellektuaalomandi õiguskaitse tagaja ja registrite pidajana – ning pigem peab esmajärgus muutuma registreerimisprotsess ettevõttele sujuvamaks.

Intervjuudest selgus, et piisavalt ei teata ka kõigist intellektuaalomandi õiguste kaitse võimalustest, näiteks on vähe kasutust leidnud autoriõiguste vaidluste komisjon, mis võimaldab kohtutee asemel lepitusmenetlust. Kuigi Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit on püüdnud ettevõtete seas

sellekohast infot levitada, oodataks rohkem teavitustööd ka Justiits- ja Digiministeeriumilt. Samuti võiks ettevõtted olla teadlikud tööstusomandi appelatsioonikomisjonist.

Sellest joonistub välja vajadus selgemaks rollijaotuseks innovatsiooni ökosüsteemi osapoolte vahel. Rahvusvahelise praktika põhjal ei ole intellektuaalomandi kompetentsikeskuste roll tavaliselt piirdunud üksnes õiguskaitse tagamisega, vaid hõlmab ka teadlikkuse tõstmist ja ettevõtete suunamist asjakohaste teenuste juurde. Samas eeldab selline rollijaotus selget piiritlemist teiste tugistruktuuride, eelkõige EIS-i ülesannetega, et vältida dubleerimist ning tagada ettevõttele arusaadav ja sidus tugisüsteem.

Ettevõtlusinkubaatorite võrgustiku roll ja vastutus

Mitme intervjueeritu arvates on immateriaalse varaga seotud võimekuse tõstmisel tähtis osa ettevõtlusinkubaatorite võrgustikul, sest tugistruktuurina aitab see oskusi ja teadmisi ettevõtete seas süsteemselt levitada, teistipidi aga omandavad seeläbi uusi kogemusi konsultandid. Praegu saab ettevõtlusinkubaatorist (Tehnopoli näitel) baasteadmised patentidest, tööstusdisainlahendustest ja teistest intellektuaalomandi liikidest, samuti võimaldavad sealsed õigusteenuste vautšerid astuda intellektuaalomandi kaitsel esimesi samme, näiteks taotleda kaubamärki või koostada lepinguid. Patendi taotlemise kulud – kui patent on tõesti ärimudeli seisukohast kriitline – kaetakse iduettevõtetes sageli investeeringu kaasamise käigus. Võrreldes laia majandusega on iduettevõtetel tänu Startup Estonia programmile kujunenud selgem teenuseteekond ning kontaktvõrgustik, mille kaudu vajaliku abi ja partneriteni jõuda. Sealhulgas on lihtsam luua otsekontakte ülikoolide spetsialistidega.

Intervjuudest ei selgunud siiski üheselt, kuivõrd aitavad erinevad ettevõtlusinkubaatorid praegu kaasa terviklikule arusaamale immateriaalsest varast ja selle erinevatest seostest ärimudeliga ning kui vajalik selline ülesanne oleks. Iduettevõtluses on uuenduslik idee kui mittefüüsiline vara niikuinii ärimudeli keskmes ning väljendati hinnangut, et registreeritav intellektuaalomand on neis ettevõtetes turunduse ja müügi kõrval täiesti teisejärguline küsimus – vajadusel on aga sellekohast abi ettevõtlusinkubaatori mentorite kaudu lihtne saada. Samas leidus neidki, kelle arvates peaksid immateriaalse vara küsimused olema integreeritud eri piirkondade ettevõtluskonsultantide tööriistakasti. Seejuures saaks piirkondlikul tasandil tuvastada need ettevõtted, kellel oma toote eripärast lähtudes tuleks sellele teemale tähelepanu pöörata. See eeldab aga, et konsultant mõistab väärtusloome protsessi tervikuna ja tunneb ära, millises etapis on tarvis ettevõtet edasi aidata või tema arengut suunata.

Ettevõtlusinkubaatorite üks väljakutseid on intervjueeritute hinnangul, et nende rahastus ja seeläbi ka võimekus võib olla eri aegadel ebaühtlane. Positiivse nähtusena on inkubaatorprogrammid jõudnud erinevatesse Eesti piirkondadesse ning igaühel on piirkonna tugevusi arvestades kindel suunitlus. Loomeinkubaatori esindaja hinnangul võiks aga võrgustumist teiste ökosüsteemi osapooltega esineda oluliselt rohkem ning üheskoos tuleks jälgida, et tegevusi ei dubleeritaks – muu hulgas võivad kattuda näiteks ettevõtlusinkubaatorite ja EIS-i koolituskalendrid. EIS-i osalusel strateegiapäev toimub aga vaid kord aastas ning seal ei jõua täpsemini kõiki muresid läbi arutada, samuti võiks rohkem korraldada ühisüritusi, mis teaduse ja ettevõtluse koostööd soodustavad ning on seni populaarseks osutunud.

Kapitalituru roll ja vastutus

Intervjuudes käsitleti kapitalituru rolli immateriaalse vara väärtustamisel eelkõige investorite vaatenurgast. Toodi esile, et investorite ja riskikapitalifondide lähenemine intellektuaalomandile on üldjuhul pragmaatiline – määrav ei ole niivõrd õiguste formaalne olemasolu, vaid see, kas immateriaalne vara loob ettevõttele kaitstava konkurentsieelise ning toetab selle väärtuse kasvu.

Seejuures ei eelda kõik investorid ettevõttelt ulatuslikku intellektuaalomandi portfelli, kuid peavad oluliseks, et ettevõte suudaks selgelt põhjendada, milles seisneb tema eristuvus ja kuidas see on kaitstav või raskesti jäljendatav. Selline lähenemine on iseloomulik eelkõige tehnoloogia- ja kasvufirmade rahastamisel, kus immateriaalne vara moodustab olulise osa ettevõtte väärtusest.

Intervjuudest ei joonistunud välja ühtset arusaama sellest, kas riskikapitalifondidel peaks olema süvendatud võimekus hinnata intellektuaalomandi või immateriaalse vara kvaliteeti või peaks see tuginema eraldi spetsialiseeritud nõustamisele. Ühelt poolt eeldab investeerimisotsuste tegemine võimet hinnata ettevõtte konkurentsieelise kestlikkust, teisalt ei pruugi olla otstarbekas dubleerida spetsialiseeritud õigusalast või tehnilist ekspertiisi, mida on võimalik kaasata väljastpoolt.

Sellest tulenevalt tõusetub küsimus, kas immateriaalse vara hindamise kompetents peaks olema jaotatud kapitalituru osapoolte ja eraldi tugistruktuuride vahel või vajab see süsteemsemat, keskset tuge, mis aitaks tagada ühtlasema kvaliteedi ettevõtete hindamisel.

Erialaliitude roll ja vastutus

Erialaliite kirjeldati kui suunanäitajaid eelkõige selles, milliseid arendus- ja innovatsiooniteemasid sektoris oluliseks peetakse ning millistele küsimustele ettevõtete tähelepanu suunatakse. Seda rolli täidetakse peamiselt teavitustegevuse, kogemuste jagamise ning erinevate toetus- ja koostöövõimaluste vahendamise kaudu. Mitmes erialaliidus täidavad seda rolli arendusnõunikud – spetsialistid, kelle ülesanne on vahendada ettevõtetele teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooniga seotud infot ning toetada neid vastavate võimaluste kasutamisel. Selline lähenemine aitab ettevõtetel paremini orienteeruda olemasolevates toetus- ja koostöövõimalustes, kuid ei pruugi alati hõlmata immateriaalse vara küsimuste süsteemset käsitlemist.

Intervjuudest ilmnes, et immateriaalset vara käsitletakse erialaliitudes enamasti arendustegevuse osana, mitte eraldiseisva strateegilise teemana. Seejuures esines ka tendents samastada immateriaalne vara eelkõige patenteeritavate lahendustega, mis võib piirata teiste immateriaalse vara liikide teadvustamist ja kasutamist. Seetõttu on erialaliitude roll immateriaalse vara strateegilisel suunamisel pigem kaudne ning sõltub suuresti konkreetse organisatsiooni võimekusest ja fookusest.

Intervjuudest ilmnes ka tendents samastada immateriaalne vara eelkõige patenteeritavate lahendustega, mis viitab laiemale teadlikkuse probleemile ning võib piirata muude immateriaalse vara liikide strateegilist kasutamist. Selline käsitlus kitsendab arusaama immateriaalse vara rollist ettevõtte väärtuse loomisel ning võib jätta tähelepanuta näiteks kaubamärgi, disaini, ärisaladuse või organisatsioonilise teadmuse tähtsuse. Sarnast arusaama peegeldas ka Eesti Tööandjate Keskliit, mille kohaselt ei käsitleta immateriaalset vara ettevõtetes sageli tervikliku strateegilise ressursina. Sellest tulenevalt ei kujune erialaliitude roll immateriaalse vara teadliku juhtimise toetamisel süsteemseks, vaid jääb ebaühtlaseks.

Ettevõtete koostöö teadus- ja arendusasutusega

Intervjuudest ilmnes, et ettevõtete koostöö teadus- ja arendusasutustega on ebaühtlane ning sõltub nii ettevõtte suurusest, sektorist kui ka varasemast kogemusest. Kui suuremad ja teadmusmahukamad ettevõtted teevad koostööd süsteemsemalt, siis väiksemate ettevõtete puhul on see pigem juhuslik ning sageli jääb see vähese teadlikkuse või võimekuse taha.

Ettevõtete arendusvõimekuse erinevust kirjeldab ka Innotrepi[26] raamistik, mille kohaselt paikneb enamik ettevõtteid madalamatel tasemetel, kus koostöö teadus- ja arendusasutustega ei ole veel tavapärane praktika. Sellest tulenevalt nähakse koostööd sageli eraldiseisva tegevusena, mitte osana ettevõtte strateegilisest arengust.

Üksmeelel leiti, et ettevõtete ning teadus- ja arendusasutuste koostööd mõjutavad enim erinev ajaperspektiiv, rahastusloogika ning ootused koostöö tulemustele. Ettevõtete jaoks on keskne lahenduse jõudmine turule mõistliku aja jooksul, samas kui teadus- ja arendusasutuste tegevus sõltub sageli projektipõhisest rahastusest ja akadeemilistest eesmärkidest. See võib tekitada olukorra, kus arendustsüklid ja rahastuse ajaraamid ei ole omavahel kooskõlas.

Samuti toodi välja, et rahastusmeetmete tingimused ei pruugi alati toetada koostöö paindlikkust ega ettevõtete vajadusi. Kuigi rahvusvahelised toetusmeetmed pakuvad laiemat valikut partnereid, ei pruugi nende kasutamine olla ettevõtete jaoks alati praktiline, arvestades halduskoormust, ajakulu ning koostöö koordineerimise keerukust.

Koostöö takistusena toodi esile ka partnerite leidmise ja sobitamise keerukus. Kuigi olemas on mitmeid vahendus- ja koostööplatvorme, ei pruugi need alati tagada ettevõtte vajadustele vastava partneri kiiret leidmist. Sellest tulenevalt nähakse vajadust lahenduste järele, mis aitaksid koostöövõimalusi paremini kaardistada ja muuta partneri leidmise protsessi ettevõtete jaoks selgemaks ja tõhusamaks.

Ühisprojektides kerkivad väljakutsed eelkõige õiguste jaotuse, tulemuste kasutamise ning poolte ootuste selguse osas. Kuigi koostöö alguses püütakse kokkulepped sõnastada, ei pruugi arendustegevuse käigus olla võimalik kõiki tulevasi kasutusviise ette näha. See võib hiljem tekitada ebakindlust nii õiguste kuuluvuse kui ka tulemuste edasise kasutamise osas, eriti olukorras, kus projektis kasutatakse mitme osapoole eelnevat teadmust.

Teadus- ja arendusasutuste vaates on koostööga seotud ka mitmeid praktilisi piiranguid, mis tulenevad eeskätt rahastustingimustest, akadeemilistest eesmärkidest ja ressursside jaotusest. Samas ei pruugi need piirangud alati kattuda ettevõtete ootustega koostöö kiirusele ja paindlikkusele, mis võib mõjutada koostöö sujuvust ning muuta selle ettevõtete jaoks keerukamaks.

Arvestades, et ressursid vajalike ekspertteadmisetega inimeste palkamiseks on teadus- ja arendusasutustes piiratud, pakuti mitmes intervjuus lahendusena välja asutusteülese ettevõtluskeskuse loomine, mis koondaks kompetentsi intellektuaalomandi ja hargettevõtluse valdkonnas. Sellise keskuse eelisena nähti võimalust soodustada teadmuse väärindamist eri valdkondade koostöös (nt taimekasvatus, keemia) koostöös, sealhulgas ühisprojektide ja hargettevõtete kaudu. Samas leiti, et Eesti ülikoolide autonoomiat arvestades võib sellise mudeli rakendamine olla keeruline. Alternatiivina toodi esile innovatsiooniskautide roll, kes aitaksid

[26] Abivahend ettevõtte konkurentsivõime kasvatamiseks ning innovatsioonikultuuri arendamiseks, vt: https://www.innotrepp.ee/.

teadustulemusi paremini ettevõtete vajadustega siduda ning toetaksid nende turupotentsiaali hindamist.

Ettevõtete ja ülikoolide koostööst toodi intervjuudes esile ka positiivseid arenguid. Märgiti, et ettevõtluskoostööga seotud tegevused on ülikoolides tugevnenud ning koostöömudelite kujunemine võtab aega. Teadlaste seas on hakanud kujunema arusaam, et teadmuse väärindamine ei piirdu üksnes hargettevõtlusega, samas kui ettevõtted on järjest enam teadvustanud, et teadus- ja arendustegevus võib toimuda ka ettevõtte sees. Samuti viidati suundumusele pöörata suuremat tähelepanu teadustulemuste praktilisele rakendamisele, kuigi selle ulatus võib asutuste lõikes erineda.

Koostööd toetavate algatustena toodi esile nii võrgustumisüritusi (nt "Teadlaselt ettevõttele" konverentsid) kui ka erinevaid toetusmeetmeid ja koostööformaate. Samas rõhutati, et kuigi mitmed programmid ja algatused loovad koostööks soodsama raamistiku, ei pruugi need alati täielikult arvestada arendustegevuse ajakulu ja ebakindlusega. Samuti viidati, et koostöö võib mõnel juhul toimida paremini paindlikes vormides, näiteks kui teadlane kaasatakse ajutiselt ettevõtte arendustegevusse.

Uuringus osalenute kogemusele tuginedes näib hästi toimivat ülikoolide koostöö iduettevõtete ning suurte teadmusmahukate ettevõtetega. Näiteks tehakse Tallinna Tehnikaülikooli ja Tartu Ülikooli osalusega tehisintellekti tippkeskus ning tervisetehnoloogia ökosüsteemi arendusprojekt, mille keskmes on ettevõtte teekond turule. Ettevõtjate kogemuses on konsortsiumid kasulikud ka seetõttu, et pakuvad uusi kontakte ja oskusteavet. Samas ei piirdu teadmuse väärindamine üksnes koostööprojektide ja konsortsiumidega – ettevõtjad annavad loenguid ülikoolides, ülikoolid pakuvad ettevõtetele konsultatsiooni ning toetavad iduettevõtteid nende tegevuse alguses.

Intervjuudes tõsteti esile ka hästi toimivaid teenusepõhiseid koostöösuhteid avaliku sektori teadus- ja arendusasutustega, teiste seas Eesti Maaülikooli Polli Aiandusuuringute Keskusega. Samas väljendati hinnangut, et teadustaristu kasutus teenusena – nii seadmete kui ka teadlase töötunni kujul – võiks ettevõtete seas olla enam levinud. Ühe põhilise takistusena toodi esile teadustaristu rahastamise ja kasutamise tingimused, mida mõnes asutuses tõlgendatakse viisil, mis piirab teadustaristu kasutamist ettevõtluskoostöös. Näiteks viidati olukordadele, kus Euroopa Liidu vahenditest rahastatud taristu puhul peetakse ettevõtetele kasutusse andmist keeruliseks või piiratud mahus võimalikuks. Samuti viidati, et ülikoolide hargettevõtetega teenussuhete kujundamisel võidakse tajuda õiguslikke ja huvide konflikti puudutavaid piiranguid.

Uuringus osalenud leidsid ka, et teadustaristu kasutuse barjäär on eriti alustavatele ettevõtetele sageli kõrge. Näiteks saab EIS-ist toetada seadmete renti ja väikeseadmete ostu, kuid mitte laboripinna renti. Samuti võib tööstusettevõttele saada takistuseks ajakulu – kui testimist vajatakse kohe, ei pruugi olla võimalik oodata teenuse kasutamist järjekorra alusel. Intervjueeritute hinnangul pole ka teadustaristu kasutuse võimalused ettevõtetele alati piisavalt nähtavad ning ei ole selge, kuivõrd on selliste teenuste pakkumine saanud teadus- ja arendusasutuste igapäevase tegevuskultuuri osaks. Samas oli neidki, kelle arvates pakub Adapteri platvorm juba praegu teadustaristu kasutuseks suhteliselt selget teekonda.

Aktiivselt loovad ettevõtetega kontakte erasektori teadus- ja arendusasutused, kellele see ongi põhitöö. Ühelt poolt viitab klientide arvukus sellele, et koostöö ettevõtetega toimib, teisalt leiti, et teadus- ja arendusasutused peavad sageli ise ettevõtteid oma teenuse väärtuses veenma.

Ökosüsteemi ühe tugevusena toodi esile, et näiteks toiduvaldkonnas on teadus- ja arendusasutustel koostööpartneriteks tootmisettevõtted, mille seadmed võimaldavad teha katseid tööstuslikul skaalal. Mõned neist ettevõtetest pakuvad tootmisteenuseid ka väiksematele ettevõtetele, luues seeläbi täiendavaid koostöövõimalusi.

Samas toodi välja, et Eestis on suhteliselt vähe ettevõtteid, kellel on huvi ja pädevust arendusülesandeid täita. Lisaks ei pruugi ettevõtetevaheline teenuseosutamine konkurentsi tõttu alati toimida, mistõttu väiksemad ettevõtted tuginevad arendustegevuses sageli ülikoolide taristule.

Avaldati arvamust, et kuigi piloottaristusse on viimastel aastatel rohkem investeeritud, eeldab selle arendamine tihedamat koostööd eri ministeeriumide vahel, kuna see paikneb teaduse ja ettevõtluse kokkupuutepunktis. Piloteerimiskeskkondi ja võimalusi lahendusi päriselus testida peeti vajalikuks arendada eelkõige valdkondades, kus on olemas nii tugev teadus kui ka ettevõtete valmisolek investeerida arendustegevusse. Samas rõhutati, et katsetaristu kasutamine ei piirdu Eestiga ning ettevõtted kasutavad vajadusel ka välisriikide võimalusi.

Mitmes valdkonnas peeti testkeskkondade kättesaadavust siiski ebapiisavaks. Näiteks siseturvalisuse valdkonnas toodi esile piirangud seoses ligipääsuga tundlikele andmetele ning vajadus spetsialiseeritud testandmestike järele. Samuti viidati, et tehisintellekti arenduses võib takistuseks saada sobiva riistvara puudus. Intervjuudest ilmnes ka, et ettevõtted ei ole alati teadlikud olemasolevatest testimisvõimalustest, sealhulgas erasektori pakutavatest teenustest.

Eraldi teemana tõstatus regulatiivsete liivakastide arendamine, mille eesmärk on võimaldada uute lahenduste katsetamist õiguslikult paindlikumas raamistikus. Intervjueeritute hinnangul ei ole ka nende võimaluste areng ja kasutus ettevõtetele alati piisavalt selge. Lisaks toodi takistusena esile ajapiirangud – mitmes valdkonnas ei pruugi testimisvõimaluste ootejärjekorrad sobituda arendustegevuse tempoga.

Maakondlike arenduskeskuste roll ja vastutus

Maakondlike arenduskeskuste (edaspidi MAK-id) potentsiaal Eesti innovatsiooni ökosüsteemis näib intervjuude põhjal olevat osaliselt kasutamata ning nende koostöö teiste osapooltega ebaühtlane. See on tähelepanuväärne, arvestades et MAK-id koondavad kokku ettevõtted, vabaühendused ja kohalikud omavalitsused. Intervjueeritute hinnangul mõjutavad arenduskeskuste võimekust nii rahastusloogika kui ka juhtimispraktikad, sealhulgas ettevõtluse ja vabaühenduste esindatus nõukogudes ning juhtkonnavahetustest tulenev oskusteabe kadu. Sellest tulenevalt sõltub MAK-ide tegelik roll ja mõju suuresti konkreetsest keskusest ja selle eestvedajatest.

Varasemad katsed MAK-ide kaudu ökosüsteemi osapooli kokku tuua ei ole alati olnud püsivad. Näiteks on Tartu Ülikooli ettevõtlusosakonna eestvedamisel Viljandis korraldatud tootearenduslaboreid, kus MAK vahendas ettevõtjate ideid teadlastele ning aruteludes käsitleti muu hulgas intellektuaalomandi küsimusi. Intervjuudes leiti, et MAK-id võiksid sarnast teadmussiiret edendada ka laiemalt, kuid see eeldaks järjepidevat tuge ja vastavat kompetentsi, näiteks teadmussiirde spetsialisti rolli.

MAK-ide areng on piirkonniti erinev. Positiivse näitena toodi esile Pärnu Maakondliku Arenduskeskuse kobarmudel, mis ühendab ettevõtluse, teaduse, avaliku sektori ja kogukonna eesmärgiga toetada piirkondlikku arengut ja teadmussiiret. Sarnast lähenemist toetavad ka mõned rahvusvahelised programmid, näiteks Euroopa Horisondi *Teaming for Excellence* meetmest rahastatud tippkeskused,

mis seovad teaduse praktiliste rakendustega. Intervjueeritute hinnangul võiks selliseid koostöömudeleid olla rohkem, kuid nende jätkusuutlikkus sõltub sellest, kas ja kes võtab vastutuse loodud lahenduste edasise rakendamise eest.

Avaliku sektori roll ja vastutus innovatsiooni algatajana

Avalik sektor saab algatada praktilisi lahendusi ühiskondlikele probleemidele nii koostöös teadlaste ja ettevõtjatega kui ka kasutades paindlikumaid hankemehhanisme, mis võimaldavad lahendusi etapiti katsetada ja arendada. Intervjuudes rõhutati, et selle eelduseks on organisatsioonisisese keskkonna loomine, kus innovatsioon ei sõltu juhusest või kriisist, vaid on teadlikult toetatud. See eeldab hoiakute muutust – innovatsiooni ei käsitleta eraldi töölõiguna, vaid osana asutuse tavapärasest toimimisest, sh valmisolekut katsetada ja ebaõnnestuda. Samuti toodi esile vajadus paremini tuvastada probleemid, mille lahendamiseks asutusesisestest teadmistest ei piisa. Ministeeriumite rollina nähti seejuures eelkõige tingimuste loomist ja võimaluste vahendamist, sealhulgas koostöö ja rahastusvõimaluste avamist.

Samas väljendati muret, et avaliku sektori innovatsiooni toetavad mehhanismid ei ole piisavalt stabiilsed. Näiteks toodi esile, et varasemalt olulist rolli täitnud keskne koordineerimine ja toetusmeetmed ei pruugi samal määral jätkuda, kuigi nende mõju ei ole veel täielikult avaldunud. Intervjueeritute hinnangul on selline keskne roll olnud vajalik nii teadmiste jagamiseks kui ka asutustevahelise koostöö soodustamiseks. Ressursside vähenemine, sealhulgas innovatsiooniga seotud ametikohtade kadumine, võib aga pidurdada järjepidevat arengut.

Innovatiivsete hankemenetluste kasutamisel rõhutati, et nende rakendamine peab lähtuma vajadusest, mitte uudsusest. Näiteks alliansshange võib sobivates tingimustes toetada paindlikku koostööd, kuid eeldab piisavat rahastust, kiiret otsustusprotsessi ja osapoolte aktiivset kaasamist. Samas ei pruugi kõikides olukordades olla vajalik avastuslik protsess – kui lahendused on turul olemas, võib innovatsioon seisneda ka nende rakendamises uuel viisil. Seetõttu peeti oluliseks teadvustada ka koostöövorme, mis jäävad klassikalise riigihanke ja uudsete menetlusliikide vahepeale.

Intervjuudest ilmnes, et avalikus sektoris puudub ühtne arusaam sellest, millises ulatuses on lubatud turuosalistega suhelda ja ideid vahetada enne hankemenetluse algatamist. See võib piirata võimalust tuvastada sobivaid lahendusi või kasutada ära ettevõtete valmisolekut investeerida innovatsiooni. Samas leiti, et avalikul sektoril võiks olla rohkem paindlikkust erasektori pakutavate lahenduste kasutamisel, ilma et iga juhtum eeldaks formaalset hanget.

Avaliku sektori innovatsioonivõimekuse arendamisel peeti keskseks probleemipüstituse oskust ning valmisolekut mõelda tehnoloogilisest innovatsioonist. Kuigi selgelt piiritletud lähteülesanded pakuvad ametnikele kindlust, eeldab uuenduslike lahenduste leidmine suuremat iseseisvust ja riskivalmidust. Teadlikkuse tõstmisel on abiks olnud nii koolitused kui ka juhendmaterjalid, kuid nende praktiline rakendatavus ei ole alati piisav.

Üldise hinnanguna leiti, et mõjusaid koostööprojekte avaliku sektori ja teiste ökosüsteemi osapoolte vahel on vähe ning partnerluse asemel domineerib sageli klassikaline hankeloogika. Samuti viidati, et innovatsiooni toetavad meetmed võivad koonduda piiratud hulga osalejate kätte. Sellest tulenevalt nähti vajadust tugevama strateegilise fookuse ja ambitsiooni järele, eelkõige ühiskondlike väljakutsete lahendamisel. Innovatsioonivõimekuse arendamisel peeti oluliseks horisontaalset lähenemist kogu

organisatsioonis, mitte üksikute üksuste tasandil, samuti võtmetähtsusega inimeste hoidmist ja teadmussiirde soodustamist läbi tööjõu liikuvuse.

Loomeettevõtluse roll ja vastutus

Loomevaldkonnas kujuneb immateriaalne vara enamasti koosloomes ning selle väärtus sõltub autoriõiguse, kasutusõiguste ja litsentsitingimuste jaotusest. Erinevalt tehnoloogiasektorist ei ole keskmes patenteeritavad lahendused, vaid looming, bränd, formaadid ja repertuaar, mille kaitse ja äriline kasutus põhinevad eeskätt autoriõigusel. Valdkonna eripäraks on autori isiklike õiguste keskne roll, mis mõjutab oluliselt koostöö- ja kommertsialiseerimismudeleid. See muudab õiguste jaotuse küsimused riigihangetes ja avaliku sektori tellimustes eriti tundlikuks ning eeldab tasakaalu loovisiku huvide, ettevõtte eesmärkide ja avaliku huvi vahel.

Intervjuudes tõdeti, et loomeettevõtete väärtus põhineb sageli brändil, formaadil ja autorite loomingul, mida finantssektor ei käsitle tagatisena samaväärselt füüsilise varaga. See piirab ligipääsu kapitalile ning viitab vajadusele arendada immateriaalse vara hindamise praktikaid nii pankades kui ka investorite seas. Samuti ei pruugi toetusskeemide loogika sobituda loomeprotsessi iseloomuga. Loomeettevõtlus on iteratiivne ja turu valideerimise põhine, samas kui toetused eeldavad sageli selget lõpptoodet ja mõõdetavat tulemust. Niisiis peeti vajalikuks paindlikumaid rahastusastmeid, mis võimaldaksid liikuda ideest prototüübi ja portfellini järk-järgult, vähendades seejuures mikroettevõtete omafinantseeringu ja aruandluse koormust. Erinevalt tehnoloogiasiirdest ei pruugi konsortsiumipõhine mudel loomevaldkonnas olla alati sobiv; suuremat tähelepanu vajavad turu- ja publikuarendus ning koostöövormid, mis aitavad loomingul jõuda kasutusse.

Lisa 6. Intervjuude põhjal tuvastatud väljakutsed ja praktikad avalikest vahenditest loodud immateriaalse vara ärilisel kasutamisel

Õiguste jaotus hankedokumentides

Üks põhilisi lahendamata küsimusi avalikest vahenditest rahastatud projektide puhul on intellektuaalomandi õiguste jaotus hankija ja töö teostaja vahel – olulisim on seejuures võimalus projekti tulemusena loodud intellektuaalomandit edasi arendada ja kasutada. Sageli põhjustavad hanketinigmused vaidlusi tarkvaraarendusprojektides – IT-sektori esindajate hinnangul on siiani tavapärane, et riik soovib projekti tulemusel loodud intellektuaalomandi õiguseid tervikuna endale. See küll järgib mitme intervjueeritu väljendatud põhimõtet, et töö eest maksja peaks omama ka õigusi, teisalt aga piirab vähemasti IT-ettevõtete võimalusi loodut edasi arendada ja eksportida, mis omakorda võib pidurdada innovatsiooni. Avaliku sektori vaatenurgast aga võib hankijale olla vastuvõetamatu, et lahenduse kasutuse eest tuleb ettevõttele maksta, kui see loodi asutuse teadmistele ja andmetele tuginedes – näiteks on taolisi olukordi eelnevast lepingust hoolimata sageli esinenud tervishoiusektoris. Niisiis peab õiguste jaotus olema proportsionaalne – seejuures võib saada takistuseks, et kummagi poole eelnev (olemasolev) intellektuaalomand (ingl *background IP*) ei pruugi projekti käigus olla lihtsasti eristatav.

Keskse põhimõttena tuli intervjuudest esile, et riik peaks võtma endale õigused vajaduse järgi ning läbimõeldult, õiguste kuuluvusest hoolimata aga peaks immateriaalne vara olema uuesti kasutatav. Intervjueeritute arvates tuleks õiguste jaotuses igal korral eraldi kokku leppida arvestades, kui palju on projektides erisusi (näiteks on õiguste jäämine riigile põhjendatud kaitsetööstuses). Seega oleks seadusemuudatuste asemel eelistatud riigihangete hea tava või juhised. Siiski võiks IT-sektori esindajate arvates lepinguvabaduse korral kehtida üldpõhimõte, et riik võtab vaikimisi endale kasutusõiguse ning teostajale jääb intellektuaalomand selleks, et lepingumuudatust ei peaks algatama ettevõte. Samas osutati intervjuudes turva- ja julgeolekuriskidele, mis kaasnevad sellega, kui tarkvaraettevõte asub Eesti riigile loodud lahendust (nt toetuste e-süsteem) edasi arendama mõnes teises riigis – kõlas arvamus, et selleks tuleks küsida riigilt eraldi luba. Projekti tulemuste kasutus tulevikus peaks seega samuti olema lepingutes lahti kirjutatud.

Uuringus ei selgunud ühetaoline hinnang sellele, kas ja millises ulatuses saab nimetatud põhimõtete alusel hankelepinguid standardiseerida, arvestades, et iga asutus ja organisatsioon kohandab lepingu niikuinii oma vajadustele vastavaks. Samuti osutati takistusele, et intellektuaalomandi õiguste jaotust on keeruline hankelepingu sõlmimisel piiritleda, sest selleks vajalikud asjaolud võivad selguda alles projekti käigus. Teisalt arvati, et standardeid ei pea tingimata järgima, kuid hankeprotsessis vähem kogenud väiksestele ja keskmise suurusega ettevõtetele võiksid tüüplepingud siiski olla kasulikud. Tüüplepingute asemel eelistaksid mitmed intervjueeritud aga üldisi juhiseid ning esmakordselt hankes osalejale võiks samas abiks olla otsustuspuu. Lisaks toodi välja, et hankemenetluses täpsustavate küsimuste esitamine võib pakkuja jaoks tähendada ärisaladuse avalikustamise riski, mistõttu jäävad probleemsed tingimused sageli vaidlustamata.

Mõnes valdkonnas, näiteks IT-sektoris, on juba erialaliidu eestvedamisel loodud tüüpleping, mis soodustab intellektuaalomandi küsimustes paindlikke läbirääkimisi – küll aga pole erialaliidu sõnul seda avalikus sektoris aktiivselt kasutusse võetud, sest tellijad on harjunud oma lepinguprojektidega. Arvati, et erialaliidu koostatud tüüplepingu eeskujul peaks ka Riigi Tugiteenuste Keskus oma lepinguprojektides kujundama intellektuaalomandi õiguste sätted proportsionaalseks, seejuures

peaks ruumi jääma ettekirjutamata säteteks, mida kokkuleppele vastavalt ning konkreetse sektori ja teostaja eripära arvesse võttes sisustada. Lisaks hea tava ja juhiste levitamisele tuleks intervjueeritute arvates aga suurendada hankijate teadlikkust intellektuaalomandi osa tähtsusest projekti-eelsetes läbirääkimistes ning pädevust koostada läbipaistvaid hanketingimusi. Seda eesmärki on IT-sektori näitel aidanud täita suuremate IT-hankijate ümarlauad, mida korraldab erialaliit. Positiivsena toodi veel esile, et riigihangete seadus areneb üsna kiiresti. Euroopa Liidu tasandil vaadatakse samuti parasajagu üle hankedirektiive, et muuta hangetes osalemine selgemaks.

Lisaks hanketingimuste läbipaistvusele ning võimalusele õiguste jaotuses läbi rääkida pidasid mitmed intervjueeritud tähtsaks, et avaliku raha eest loodu oleks laialt kasutatav. See puudutab nii teadus- ja arendusasutustes loodud teadusartikleid, mis ei peaks maksumüüri taha jääma kui ka riigihangete tulemusi – osutati puudusele, et praegu on vaid üksikutes hangetes tingimus, et hankeprojekti käigus loodud andmeid peab olema võimalik kasutada üliõpilas- ja teadustöödes ning teadusartiklites. Samas on ettevõtete vaatenurgast siinkohal tähtis paindlikkus läbirääkimistel, sest innovaatilise arenduse avalikustamine võib kahjustada nende ärihuve. Intervjuudes tõsteti esile ka IT-sektorile asjakohane riigivara seaduse muudatus, mis võimaldab riigil anda lepingu alusel oma tarkvara avalikkusele tasuta kasutamiseks. Väljendati kahtlust, kuivõrd teadlik era- ja avalik sektor sellisest võimalusest on. Samuti arvati, et avalik sektor võiks kujundada oma olemasolevatest õigustest parema ülevaate ning hinnata, kas ja milliseid õigusi saaks erasektorile tagasi anda.

Õiguste jaotus koostöös teadus- ja arendusasutustega

Intellektuaalomandi haldus ja õiguste jaotus võib saada takistuseks ettevõtete koostööle teadus- ja arendusasutustega. Erialaliitude hinnangul pärsib ühiseid projekte ühe tegurina usaldamatus ja hirm ideede avalikuks tuleku ees – näiteks on rahulolematust põhjustanud, et koostöövõrgustikes (nagu Adapter) on ettevõtte arendussoove jagatud avalikult, kõigi võrgustikukontaktidega. Ühise projekti lõppedes võib aga erimeelsusi põhjustada see, et ülikooliga väljatöötatud lahendust soovib ettevõte hoida ärisaladusena, samas kui teadlane on publitseerides info avalikuks teinud. Intervjuudes tõdeti, et eelkõige tuleks avalikustamise ajakavas täpsemini kokku leppida enne koostööprojektide algust. Teadus- ja arendusasutused aga tunnetavad vajadust parema teadlikkuse järele, kuidas rakenduslikes projektides patenteerimise ja publitseerimise vahel valida. Sagedamini peaks ettevõtete hinnangul võimaldama ka kinnisi kaitsmisi, mis võivad patendi taotlemise seisukohalt olla vajalikud. Lisaks pooldasid mitmed uuringus osalenud põhimõtet, et sarnaselt riigihangetega võiks ülikoolide ja ettevõtete koostöös jääda ülikoolile õigus tulemusi edasistes baasuuringutes kasutada, ettevõttele aga võimalus neid väärindada.

Kõlama jäi hinnang, et tõhusa koostöösuhteni jõudmine on teadus- ja arendusasutuse ja ettevõtte vahel keeruline – sageli põhjustab õiguste jaotus vaidlusi, milles kumbki pool ei taha ainuomandist taganeda. Suure takistusena tajusid mõned uuringus osalejad seda näiteks konsortsiumides, kus tuleb hoolikalt jälgida, et koostöösse väärtuslikku panust andes ei kaotata õigust oma varasemale intellektuaalomandile. Ka Euroopa Horisondi projektides osalejad märkisid, et intellektuaalomandi õiguste jaotust käsitletakse hoolikalt – neis küsimustes räägitakse läbi, et mitte ära anda põhilist intellektuaalomandit, millega raha teenitakse. Intervjueeritute hinnangul peaksid nii teadus- ja arendusasutused kui ka ettevõtted olema teadlikumad kasutusõiguse võimalustest ning hindama teadlikumalt, kas õiguste endale võtmine ja edasine haldus on vajalik ning jõukohane.

Seni on ettevõtete vaatenurgast olnud ebaselgust, millistel tingimustel ja millises ulatuses saab teadus- ja arendusasutus õigused endale, kui projekti tulemused tuginevad osaliselt teadlase varasemale tööle. Keerukaid olukordi võib tekkida seejuures siis, kui teadlane ei osale projekti rakenduslikus faasis, kuid on lahendusse panustanud baasuuringute kaudu – siis tekib näiteks küsimus, kas lahenduse väljatöötamise algetapis osalenul on hiljem õigus kaitstud patendi tuludele. Seega on projekti algetapis vajalik täpsem arusaam sellest, kuivõrd on projektis kasutatud kummagi poole eelnevat intellektuaalomandit. Märgiti, et vahel sõltub ka rahastusmeetmest, kummale poolele õigused jääma peavad.

Ühtlasi tõdeti intervjuudes, et intellektuaalomandi õiguste haldus on asutuste lõikes erinev ning see on ettevõtete jaoks segadusttekitav. Leidus neidki, kelle arvates ei ole probleemi, kuna ülikoolides koostavad vastava lepingu alati intellektuaalomandi eksperdid. Ilmnes, et valmisolek ja teadlikkus õiguste jaotuse küsimusi lahendada varieerub nii teadus- ja arendusasutuste kui ka ettevõttete seas – intervjueeritute sõnul jääb pädevusest ja ühtsetest arusaamadest puudu väiksematel teadus- ja arendusasutustel ning leidub teadlikke ettevõtteid, aga ka neid, kes vajavad intellektuaalomandi küsimustes teadus- ja arendusasutuse poolset selgitust. Üldiselt arvati, et koostöö puhul peavad kokkulepped enne projektide algust olema selged. See sõltub aga palju osapoolte varasemast koostöökogemusest, usaldusest ja võimest jõuda tasakaalustatud kokkulepeteni – näiteks leiti, et paremini toimib koostöö siis, kui põhieesmärk pole mitte tuluteenimine, vaid ühine soov, et lahendus jõuaks päriselt turule. Ettevõtluse esindajate hinnangul on osapoolte arusaamad selles küsimuses erinevad – nende kogemuses kalduvad ülikoolid eelistama õiguste endale jätmist, samas kui ettevõtluse edendamisega seotud osapooled rõhutavad, et ettevõttel peaks olema võimalus saadud tulemusi äriliselt kasutada.

Erialaliitude hinnangul on ka teistes üldjoontes edukates koostööformaatides veel mitmeid lahendamata vastolusid immateriaalse vara õiguste jaotuses. Kõlas arvamus, et kui ülikool teeb ettevõttele teadus- ja arendustegevust (näiteks AIRE raamistikus), on seda keeruline edasi levitada ja selle väärtust kasutada, st tagada, et arenduskoostöö käigus tekkinud teadmusest saaksid ettevõtted võimalikult palju kasu. Ühelt poolt on ettevõttel põhjendatud ootus, et oma raha toel loodud lahendust ei tuleks tal konkurendiga jagada, teisalt jääb teadlasele oskusteave alles ning samu lahendusi saab rakendada järgmise sarnase probleemiga ettevõtte toetamisel. Erialaliidu esindaja arvates tuleks kokku leppida ootustes ja koostöö tingimustes – kas ülikool pakub konkreetsele ettevõttele teenust või on ülikoolile antud ülesanne teha kasulikku teadus- ja arendustegevust ning seda kõigiga jagada. Teadus- ja arendusasutuste arvates aga peaksid ettevõtted mõistma, et oskusteave jääb paratamatult teadlase sisse.

Intervjuudele tuginedes pole erasektori teadus- ja arendusasutustes õiguste jaotus seni suuri vaidlusi põhjustanud – teenuse tulemuse õigused lähevad tavapäraselt üle kliendile, samas kui baasteadmisi kasutab teadus- ja arendusasutus teistele ettevõtetele teenuse pakkumisel. Seejuures märkis mõni asutus, et väga sarnaste või sama lahendust eeldavate päringute korral on teisele kliendile teenuse pakkumisest ka ära öeldud, et vältida varasema kliendi lahenduse või ärisaladuse ülekandumist. Ootused õiguste jagamisele tekiksid teadus- ja arendusasutusel aga ühise arendustöö korral. Samuti täiendavad asutuse teadmiste baasi uued teadmised, mis on tekkinud klientidele teenuse osutamise käigus. Eelneva intellektuaalomandi kasutusõigust ka litsentsitakse ettevõtetele. Eeskujuks toodi näiteid välisriikidest, kus teadus- ja arendusasutus saab müüa oma ärisaladuse kasutusõigust (nt Soome rakendusuuringute keskus VTT). Ühtlasi näib huvipakkuv mõne ettevõtte toimimine

katsetehase ja väiksematele ettevõtetele rakendusuuringute pakkujana. Uuringust tõdeti, et õiguste jaotuse küsimusi võib sellisel juhul tulevikus tekkida – eriti, kui teenuse vastu tunneksid huvi välisettevõtted.

Teadus- ja arendusasutustes loodud immateriaalse vara kasutus

Eraldi tähelepanu leidis intervjuudes küsimus, kuivõrd peaks ülikoolides immateriaalset vara paremini haldama ja kasutama. Oli neid, kes arvasid, et patente taotletakse ülikoolides liiga suurel hulgal, pööramata piisavalt tähelepanu nende edasisele rakendusele äris. Patentide taotlemise piiramiseks, nagu ka muude immateriaalse vara liikide määratlemiseks puuduvad ülikoolides selged kriteeriumid ja stiimulid, mis seoksid õiguste loomise nende hilisema kasutamise või ärilise rakendamisega. Peale selle patenteeritakse intervjueeritute hinnangul teadustöö tulemused ülikoolides sageli liiga vara – kui lahendus ei ole veel nii kaugele arendatud, et investoritel võiks selle vastu huvi olla. See aga põhjustab teaduse ja ettevõtluse vahel näiliselt ületamatu tühimiku. Samas võib patentide taotlemine ilma selge ettevõtluskoostöö eesmärgita olla valdkonnast sõltuvalt vajalik ja ettenägelik, sest tegelik kasu võib selguda alles 10–15 aasta pärast. Väljendati arvamust, et asutusesiseselt peaks siiski looma parema ülevaate patentide arvust ja saadud tulust, st tegema intellektuaalomandi auditeid.

Patentide kasutust võiks mõne intervjueeritu arvates soodustada see, kui litsentsitulu ei suunataks mitte ülikooli üldisesse eelarvesse, vaid suuremas mahus samale uurimisrühmale edasiste baasuuringute tegemiseks – teadlast motiveeriks enam võimalus teadust paremini teha kui sund suunduda ettevõtlusesse. Samavõrd tähtis on vahendaja roll, kes teadustöö tulemusi turundada oskaks. Kõlas arvamus, et ülikoolid asetavad litsentsidele kui tuluallikale liiga suuri ootusi – pigem võiks teadlastele pakkuda rohkem tegutsemisvabadust, sest seotus mõne üksiku väga eduka ettevõttega toob ülikoolile lõpuks rohkem kasu kui litstenstitulu. Uuringus osalenud teadmusmahukate ettevõtete seas toodi esile kogemus, et näiteks välisülikoolide puhul on kõrged litsentsitasud tähendanud seda, et väärindamisega pigem ei tegeletagi, sest see on liialt kallis.

Mitmes intervjuus toodi esile, et patentide osatähtsust uuringutulemuste kommertsialiseerimisel võidakse mõnes kontekstis üle hinnata, kuna see lähenemine on kujunenud eelkõige üksikutes valdkondades (nt biotehnoloogia) ning selle ülekandmine teistele sektoritele ei pruugi olla otstarbekas. Samas rõhutati, et immateriaalse vara kaitse ja ärilise väärindamise viisid peaksid olema valdkonnaspetsiifilised ning eriti süvatehnoloogia valdkondades on intellektuaalomand sageli keskne ärimudeli komponent. Seejuures väärindatakse intervjuudes osalenud teadlaste arvates ülikoolides loodud teadmust mitte niivõrd patentide kui näiteks koostöösuhete ning tunnipõhise teenuse müügi kaudu, samuti töötajate liikumisel eri sektorite vahel (näiteks teadusest iduettevõtetesse). Viimast kinnitab osaliselt ka erialaliitude kogemus, et just vilistlastest juhtidele on koostöö ülikooliga loomulik.

Teadmise väärindamist on samuti edendanud süsteem, mis võimaldab ülikoolil saada intellektuaalomandi õiguste eest ettevõttes osaluse (UniTartu Ventures). Seejuures pole uuringus osalenute arvates siiski täit selgust selles, milline osa intellektuaalomandist jääb ülikoolist väljudes ülikoolile ja milline hargettevõtetele ning kui jaotus on kokkuleppeline, siis kas paremas seisus on need, kes on osavamad läbirääkijad. Mõne intervjueeritud osapoole hinnangul võiks ülikooli osalus enamate hargettevõtete tekkeks olla väiksem, teiste arvates seisneb hargettevõtluse vähene teke eelkõige inimeste ja ideede puuduses. Samas osutasid mõned osalejad murettekitavale suundumusele, et intellektuaalomandit viiakse ülikoolidest välja varjatult, näiteks kui teadlane asutab sellele tuginedes täiesti eraldiseisva ettevõtte.

Sellest tulenevalt peeti tähtsaks, et teadlase ja tema tööandja suhted oleksid selgelt reguleeritud – sealhulgas peaks välja selgitama, millised on teadlase võimalused immateriaalse vara loojana seda äriks muuta ilma tööandjale kahju tekitamata. Kalduti pooldama korraldust, kus töölepingu alusel loodu õigused jäävad tööandjale, kuid omavahelisel kokkuleppel on autoril võimalik töö tulemusi kasutada. Seejuures muudab olukorra keerukaks see, kui suurema teadus- ja arendusasutuse sees lahknevad erinevate üksuste huvid ning õiguste jaotuse üle räägitakse läbi juhtkonna tasandil – see aeglustab koostööd väliste osalistega ja muudab ettevõtted ühisprojektides ettevaatlikuks.

Rootsis juhitakse immateriaalset vara eelkõige innovatsiooni- ja tööstuspoliitika vaatenurgast, kus seda käsitletakse riigi innovatsioonipõhise kasvumudeli keskse komponendina. Patente, kaubamärke, tööstusdisainilahendusi ja muud immateriaalset vara ei käsitleta üksnes õiguslike instrumentidena, vaid strateegiliste ressurssidena konkurentsivõime ja väärtusloome (ingl *value capture*) tagamiseks, eriti teadmuspõhistes sektorites.

Avaliku poliitika tasandil käsitletakse intellektuaalomandit Rootsis poliitikainstrumentide abil osana laiemast innovatsioonitoetuse süsteemist. Nende hulka kuuluvad avalikud innovatsioonitoetused ja -programmid, sihitud võimekuse arendamise meetmed väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete jaoks ning nõustamisteenused, mille eesmärk on tugevdada ettevõtete intellektuaalomandi strateegiat ja immateriaalse vara juhtimist. Oluline on, et intellektuaalomandi käsitlus on integreeritud innovatsioonirahastuse skeemidesse, julgustades ettevõtteid tegelema väärtuse hõivamise ja kaitse küsimustega juba arendusprotsessi varases etapis. Näiteks on idufirmadele suunatud meetmes tingimus, et ettevõte peab olema teinud esialgse inventuuri, mis näitab, millisel unikaalsel immateriaalsel varal (nii registreeritav vara kui ka algoritmid ja andmed) ettevõtte tegevus põhineb (Vinnova 2025e). Samuti on inkubaatorite rahastusprogrammi tingimustes sätestatud, et sihtrühma kuuluvaid ettevõtteid hinnatakse selle järgi, kas nende immateriaalne vara võimaldab äritegevust skaleerida (Vinnova 2023). Võrreldes Eesti innovatsioonitoetustega (näiteks rakendusuuringute programm) käsitletakse niisiis Rootsis vähemasti idufirmade toetusmeetmetes immateriaalset vara juba ettevõtte valmisoleku hindamisel, toetades seeläbi neis küsimustes ettevõtete varajast teadlikkust.

Nagu on kaardistanud Rootsi Intellektuaalomandi Amet (rts *Patent- och registreringsverket*, PRV) ja Vinnova (ametliku nimega Rootsi Innovatsioonisüsteemide Amet) (2022), on valitsemisstruktuur hajutatud ja mitmeosalise iseloomuga: puudub tugev keskne formaalne koordinatsioon, kuid programmipõhine koostöö erinevate ametite ja tugiorganisatsioonide vahel on märkimisväärne. Süsteem keskendub eelkõige väikestele ja keskmise suurusega ning kasvufaasis ettevõtetele, kus immateriaalse vara strateegilise juhtimise teadlikkuse ja kompetentsi puudujääke nähakse oluliste rahvusvahelistumise ja kasvubarjääridena.

Õiguslik-regulatiivne raamistik

Immateriaalse vara õiguslik-halduslik juhtimine Rootsis keskendub intellektuaalomandi õiguste kaitsele, registreerimisele ja jõustamisele ning moodustab kogu süsteemi formaalse selgroo. See valdkond hõlmab patente, kaubamärke, tööstusdisainilahendusi, autoriõigust ja ärisaladusi, mis kõik on raamitud hästi arenenud õigusliku süsteemiga ning kooskõlas Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste kokkulepetega.

Peamine haldusasutus on Rootsi Intellektuaalomandi Amet, kes vastutab patenditaotluste läbivaatamise ja patentide andmise ning kaubamärkide ja tööstusdisainilahenduste registreerimise eest, samuti pakub teavet ja juhiseid intellektuaalomandi küsimustes. Patendikaitse Euroopa tasandil toimub koostöös Euroopa Patendiametiga (ingl *European Patent Office*, EPO), mis võimaldab Rootsi taotlejatel taotleda laiemat territoriaalset kaitset. Vaidlusi ja õiguste jõustamist käsitlevad spetsialiseeritud kohtud, eeskätt Patendi- ja Turukohus (rts *Patent- och marknadsdomstolen*), mis lahendab intellektuaalomandiga seotud kohtuasju. Autoriõiguse valitsemine hõlmab jagatud pädevusi,

sealhulgas valdkondlikke ametiasutusi ja kollektiivse esindamise organisatsioone, samas kui ärisaladused on kaitstud eraldi seadusandluse ning üldiste tsiviilõiguslike mehhanismide kaudu.

Õiguslikku valdkonda Rootsis iseloomustab tugev institutsionaalne võimekus, kõrge õiguskindlus ning tihe kooskõla Euroopa ja rahvusvahelise regulatiivse raamistikuga, pakkudes stabiilset juriidilist infrastruktuuri, millele laiem innovatsiooni- ja konkurentsivõimepoliitika tugineb.

Väikese ja keskmise suurusega ettevõtete toetamine

Väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete toetamine moodustab Rootsi immateriaalse vara valitsemise keskse telje ning peegeldab arusaama, et immateriaalse varaga seotud küsimusi ei käsitleta üksnes selle õiguslikult kaitstava liigi – intellektuaalomandi – raames, vaid laiemalt kui ettevõtete äristrateegia lahutamatut osa.

Nagu rõhutab Holgersson (2016) Vinnova ja Rootsi Intellektuaalomandi Ameti tellitud analüüsis, julgustatakse eelkõige väikeseid ja keskmise suurusega ettevõtteid lõimima immateriaalse vara kaalutlusi oma ärimudelitesse juba toodete ja teenuste arendamise varases etapis. See hõlmab varajase etapi immateriaalse vara strateegia kujundamist, immateriaalse vara portfelli teadlikku haldamist ning kasutamist läbirääkimistes, partnerlustes ja rahvusvahelistumisel.

Selles vallas on valitsemine peamiselt pehme ja võimekuspõhine: toetutakse juhendamisele, ettevõtlusinkubaatorite ja kiirendiprogrammide toele, kompetentsi arendamise algatustele ja nõustamisvõrgustikele, mille eesmärk on vähendada väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete immateriaalse vara strateegilise juhtimise teadlikkuse ja oskuste lünki.

Valitsemissüsteemi kesksel kohal asub Vinnova. See tegutseb Kliima- ja Ettevõtlusministeeriumi haldusalas ning vastutab Rootsi innovatsioonivõimekuse ja pikaajalise konkurentsivõime tugevdamise eest riiklikul tasandil (Vinnova 2025a, 2025d). Vinnova tööd suunab koordineerimisrühm, kuhu kuuluvad lisaks Teadusnõukogule ka Keskkonna, Piirkondliku Tööstuse ja Kogukonna Arengu Teadusnõukogu (Formas), Tervise, Tööelu ja Heaolu Teadusnõukogu, Rootsi Energiaagentuur ja Rootsi Riiklik Kosmoseagentuur. Ühiselt kavandatakse analüüse, strateegiaid ja teadusprogramme ning algatusi teadus- ja innovatsioonitegevuse edendamiseks (Sveriges Riksdag 2009). Vinnova tegevuse võib jaotada kolmeks suunaks: 1) immateriaalse vara sidumine ettevõtete toetuste ja rahastusega, 2) ettevõtete võimekuse arendamine ja 3) innovatsioonisüsteemi koordineerimine.

Vinnova lõimib immateriaalse vara käsitluse innovatsioonirahastusse, muutes sellega seonduvad strateegilised küsimused projektide loomulikuks osaks. Innovatsioonitoetuste taotlusvoorudes eeldatakse, et taotlejad käsitlevad immateriaalse vara strateegiat, omandiküsimusi, kommertsialiseerimisplaane ja väärtuse hõivamise mehhanisme. Seeläbi suunab Vinnova ettevõtteid mõtlema immateriaalsele varale juba arendustegevuse varases etapis. Seda ülesannet rakendatakse eelkõige rahastamistingimuste, hindamiskriteeriumide, juhendmaterjalide ning projektide seire- ja aruandlusnõuete kaudu, kus immateriaalse vara käsitlus on selgelt sõnastatud ootuste osana.

Väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete võimekuse arendamises keskendutakse teadlikkuse ja kompetentsilünkade vähendamisele immateriaalse vara strateegilises juhtimises. Selle rolli keskmes on koolitus- ja arendusprogrammid, koostööprojektid ning sihitud toetusmeetmed, mis aitavad ettevõtetel siduda immateriaalse vara oma ärimudelite ja kasvustrateegiatega. Sageli tehakse

koostööd Rootsi Intellektuaalomandi Ameti ja Almi Företagspartneriga, ühendades õigusalase teadmise, ärinõustamise ja finantseerimise.

Teadlikkuse tõstmisega tegeleb Vinnova koostöös Rootsi Intellektuaalomandi Ametiga. Viimase ülesandeks on lisaks intellektuaalomandi registreerimisele väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete nõustamine ning info levitamine: näiteks on ameti veebilehel test, mis aitab ettevõttel oma immateriaalset vara määratleda. Pakutakse ka tasulist konsultatsiooniteenust (Svenskt Näringsliv 2025). Intervjuust Vinnova esindajaga selgus ka, et ettevõtete teadlikkust immateriaalse vara küsimustest on olulisel määral aidanud tõsta innovatsiooniosakute meede, mille abil sai mh taotleda toetust ettevõtte immateriaalse vara strateegia koostamiseks. Meetme elluviimise üks takistusi oli, et esialgu oli madala teadlikkuse tõttu raske leida toetusest huvitatud ettevõtteid. Samuti on seni saanud takistuseks, et vähe on nõustajaid, kes mõistaksid immateriaalse vara haldamise kõiki aspekte (näiteks pole inkubaatorid lepingueksperdid, samas kui patendiametis keskendutakse kitsamalt intellektuaalomandi kaitsele) – osaliselt tänu Vinnova koolitustele on aga patendivolinikud hakanud järjest enam immateriaalset vara mitmekülgsemalt mõtestama (Intervjuu 28.08.2025).

Samuti jagab Rootsi Intellektuaalomandi Amet immateriaalse vara kohta infot ettevõtetele mõeldud veebiteenuse Verksamt.se kaudu, mille üks eeliseid on, et jõutakse ka nende väikeste ning keskmise suurusega ettevõteteni, kes pole immateriaalse vara küsimusi jõudnud veel kaaludagi. Näiteks jõuavad ettevõtted Verksamt.se lehele tavapäraselt siis, kui nad alles otsivad ettevõtte registreerimise kohta teavet. Lisaks on ameti veebilehel info EUIPO väikeste- ja keskmise suurusega ettevõtete fondist toetuse saamise võimaluste kohta (Svenskt Näringsliv 2025). Siiski tõdetakse näiteks Rootsi väliskaubanduse, investeeringute ja globaalse konkurentsivõime strateegias (Regeringskansliet 2023), et Rootsi ettevõtete teadlikkus intellektuaalomandi õigustest ja kaitsest peab paranema, seda nii äriarenduse eesmärgil kui ka Rootsi huvide kaitseks. Strateegias tehakse ettepanek, et ettevõtete teadlikkust immateriaalsest varast saaksid tõsta Rootsi Intellektuaalomandi Amet, Business Sweden ning Rootsi Kaubandusamet (rts *Kommerskollegium*).

Eelnimetatud strateegiale ja valdkonna uuringutele tuginedes andis valitsus 2026. aastal Vinnovale ja Intellektuaalomandi Ametile ülesande tõsta senisest aktiivsemalt kogu innovatsiooni ökosüsteemis teadlikkust immateriaalse vara kaitse ja strateegilise kasutuse kohta. Täpsemini kujutab ülesanne endast järgmisi tegevusi: (1) uurida ja analüüsida asjakohaste sihtrühmade info-, toe- ja juhendamisvajadusi; (2) koostada, teha kättesaadavaks ja levitada kohandatud juhendmaterjale ja koolitusi; (3) tugevdada PRV ja Vinnova suutlikkust toetada innovatsiooni ökosüsteemis osalejaid; (4) tugevdada koostööd innovatsiooni ökosüsteemis osalejatega ja töötada välja püsivad koostöövormid; (5) edendada avaliku patenditeabe kasutamist innovatsiooni ökosüsteemi osaliste seas; (6) teha ettepanekuid selle kohta, kuidas mõõta tegevuste mõju ja sihtrühmade teadmiste arengut (Regeringskansliet 2026).

Seejuures on Intellektuaalomandi Ametile antud vastutus vajaduste kaardistamise ning teadmuspõhiste materjalide, juhiste ja koolituste väljatöötamise, haldamise ja kvaliteedi tagamise est, Vinnoval aga on vastutus teadmuse levitamise, innovatsioonisüsteemi osaliste koostöö tugevdamise, püsivate koostöövormide kujundamise ning kogu ülesande koordineerimise ja aruandluse eest (Regeringskansliet 2026).

Valitsuse pressitade rõhutab ka, et tuge tuleb pakkuda kogu ahelas alates teadusest kuni kommertsialiseerimiseni, rajada ühtne digitaalne keskkond, töötada välja mõju hindamise indikaatorid

ning arvestada senisest rohkem julgeoleku- ja geopoliitilise mõõtmega, st immateriaalse vara kaitseväärtuse ja turvariskidega (Regeringskansliet 2026).Süsteemitasandil täidab Vinnova metajuhtimise rolli, aidates kujundada ja koordineerida innovatsiooni ökosüsteemi kui tervikut. Kuigi agentuuril puudub hierarhiline võim teiste asutuste üle, toimib ta programmide, analüüside ja koostööalgatuste kaudu ühendava lülina erinevate poliitikavaldkondade, asutuste ja organisatsioonide vahel. Näiteks on Vinnova osalenud avaliku tugisüsteemi kaardistamises ja arendamissoovituste kujundamises. Seda rolli rakendatakse strateegiliste analüüside tellimise, pilootprogrammide käivitamise ning valdkondadevaheliste koostööplatvormide loomise kaudu.

Eesmärgiga edendada süsteemset innovatsiooni panustab Vinnova nutikasse poliitikakujundamisse, võimaldades mh innovaatiliste lahenduste testimist suuremates süsteemides. Selles tehakse koostööd tehnoloogiainnovatsiooni ja eetika komiteega (rts *Komet*), mis tegeleb samuti riigi innovatsioonipoliitika kujundamisega. Komitee eesmärk on toetada valitsust tehnoloogilise arengu juhtimisel, aidates tagada uute tehnoloogiate vastutustundlikku arendust ja rakendamist. Vinnova üks ülesandeid on komitee tööd toetada, näiteks ekspertkogudes osalemise ja ühiste projektide elluviimise kaudu (Vinnova 2024b).

Innovatsiooni rahastamine Rootsis

Mitmed riiklikud rahastusmeetmed Rootsis on suunatud spetsiaalselt väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete toetamisele, sealhulgas immateriaalse vara väärindamise edendamisele. Ühena neist jagati vahemikus 2021—2024 toetust ettevõtteid nõustavatele organisatsioonidele (Vinnova 2025b). Meetme raames moodustas Rootsi Inkubaatorite ja Teadusparkide Ühendus SISP koos 37 liikmega konsortsiumi, et pakkuda innovatsioonitoetuste abil teenuseid innovaatilistele ettevõtetele. Ettevõtted taotlevad konsortsiumi liikmetelt innovatsiooniosakuid äriarenduseks, infrastruktuuri arendamiseks ja immateriaalse vara väärindamiseks. Toetused annavad väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele võimaluse oma äritegevust tugevdada ja saada juurdepääs konsortsiumi hangitavatele kvalifitseeritud teenustele. SISP tagas seejuures meetmes osaleva konsortsiumi projektijuhtimise, aruandluse ja dialoogi Vinnova ning teiste väliste sidusrühmadega. Innovatsiooniosakute halduse osaliseks automatiseerimiseks kasutas SISP digitaalset töövahendit Ignite Magic, samuti korraldas koolitusi ning seminare meetodite ja tööriistade väljatöötamiseks. Konsortsiumi teised liikmed vastutasid meetme elluviimise piirkondliku koordineerimise eest (Vinnova 2025b).

Vinnova mitmesuguste toetusmeetmete seas leidsid siinse uuringu intervjuudes esiletõstmist pikaajalised strateegilised rahastusprogrammid. Neist esimene oli Vinväxt programm, mille eesmärgiks oli juurutada Rootsi eri piirkondades ettevõtete, avaliku sektori ja ülikoolide koostööd (n-ö *triple-helix*-mudel). Näiteid selle tulemusena sündinud pikaajalistest koostöövormidest on mitmeid, kuid ühena paljudest aitas Vinväxt-programm tugevdada Gothenburgi piirkonna ökosüsteemi, kus nüüdseks investeerivad suurel määral ka sealsed ülikoolid ja omavalitsused ise teadusparkidesse ja inkubaatoritesse. Samuti on üks sarnaseid märkimisväärseid piirkondlikke ökosüsteeme koondunud Stockholmis KTH Kuningliku Tehnikaülikooli ümber, kellel on näiteks tihe koostöö Sting-inkubaatoriga (Intervjuu 28.08.2025).

Vinväxt-programmile järgnesid teise põhilise pikaajalise algatusena strateegilised innovatsiooniprogrammid (SIP), mida rahastavad ja koordineerivad Vinnova, Rootsi Energiaagentuur ja Formas. SIP-pogrammide raames arendavad ettevõtted, teadus- ja arendusasutused ning organisatsioonid ühiselt tuleviku jätkusuutlikke tooteid ja teenuseid 17 eri valdkonnas. Iga SIP-

programmi tegevust juhib nõukogu ja programmibüroo ning SIP-programme hinnatakse iga kolme, kuue ja üheksa aasta järel (Vinnova 2024a). SIP-programmide uuenduslikkus seisnes Vinnova esindaja sõnul selles, et kuigi programmi viis ellu Vinnova, telliti programmidisain sisse valitsusvälistelt innovatsiooni ökosüsteemi osapoolelt (Intervjuu 28.08.2025).

SIP-programmides nagu ka teistes Vinnova rahastatud mitme osapoolega programmides tuleb osalejatel (enamasti konsortsiumid) sõlmida omavahel leping, milles sätestatakse ka intellektuaalomandi kasutus. Vinnova on seejuures sätestanud lepingu minimaalse sisu. Vinnova üldtingimuste järgi kuuluvad projekti tulemused projekti osapooltele. Samas on sätestatud, et projektipartneritel on vajaduse korral õigus juurdepääsuks teiste partnerite projektitulemustele ja/või eelnevale intellektuaalomandile ulatuses, mis on vajalik projekti tulemuste kasutamiseks (Vinnova 2018). Eelnevat intellektuaalomandit omaval osapoolel on õigus see hiljemalt projektilepingu allkirjastamisel või poolte eraldi kokkulepel teiste osapoolte kasutusõigusest välja jätta (Vinnova 2025c). Vinnova rahastatud projektide käigus loodud teaduspublikatsioonidele peab olema avalik juurdepääs ning need tuleb avaldada avatud litsentsiga (ingl *Creative Commons Attribution License*) (Vinnova 2020).

2023. aastal tehtud SIP-programmide metahindamise üks järeldusi on, et kuigi peamiselt on programmides osalenud meditsiini- ja tehnikavaldkonna teadmusmahukad ettevõtted, on 17 SIP-i olnud avatud kõikidele ning õnnestunud on kaasata ka ettevõtteid, kellel puudub varasem teadus- ja arendustegevuse või sellekohase koostöö kogemus (Åström & Arnold 2023). Kõigis programmides osalenud organisatsioonidest on veidi alla poole (49%) väikesed ja keskmise suurusega ettevõtte ning programmide mõjul toimub teadmussiire ka nende ja suuremate ettevõtete vahel. Ühtlasi aitavad programmid koostöövõrgustikke ja valdkondade ülest koostööd, eelkõige ettevõtete ja teadlaste vahel, nii luua kui ka säilitada – sellele aitavad mh kaasa programmibürood (Sandberg *et al.* 2024). Vinväxt- ja SIP-programmide järeltulijaks on omakorda Impact Innovation, mille programmibüroosse on kaasatud samuti erinevad innovatsioonisüsteemi osalejad.

Väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete arengut silmas pidades on Rootsi innovatsiooni ökosüsteemis tähtis roll riigiettevõttel ALMI Företagspartner AB, mis toetab ettevõtteid laenude, riskikapitali ja äriarendusega. Lisaks emaettevõttele koosneb Almi kontsern 16 piirkondlikust tütarettevõttest, mille omanikuks on lisaks emaettevõttele (51% osalus) piirkondlikud omanikud (49% osalus). Need piirkondlikud tütarettevõtted tegelevad peamiselt nõustamis- ja laenutegevusega. Tütarettevõte Almi Invest AB tegeleb aga seitsme piirkondliku fondi kaudu riskikapitali tehingutega (Almi 2025a, 2025b).

Lisaks emaettevõttele koosneb Almi kontsern 16 piirkondlikust tütarettevõttest, mille omanikuks on lisaks emaettevõttele (51% osalus) piirkondlikud omanikud (49% osalus). Tütarettevõte Almi Invest AB tegeleb aga seitsme piirkondliku fondi kaudu riskikapitali tehingutega (Almi 2025a, 2025b).

Hankesõbralik innovatsioon

Intervjuudes Rootsi ekspertidega kujunes riiklikest toetusmeetmetest rääkides üheks keskseks aruteluteemaks hankeinnovatsioon – rõhutati vajadust eemalduda teadmus- või tehnossiirde keskses innovatsioonirahastusest ning arendada välja kogukonnas väärtuse loomisele keskenduvaid programme (Intervjuu 28.08.2025). Üks selliseid algatusi Rootsis on IT-klastrina alustanud The Compare Foundation, millest on nüüdseks saanud mitmesuguste innovatsiooniprojektide platvorm

ning kus tegeletakse lisaks kahe uuendusliku töösuunaga: 1) hankesõbraliku innovatsiooni ja 2) ühisvaral põhineva innovatsioonipoliitikaga. Töösuunad said alguse avastusest, et on kolm omavahel seni ühendamata valdkonda: kasutajale tuginev teenusedisain avalikus sektoris; riigihanked, kus on nõudlus ja raha; ning iduettevõtted, kus on uuenduslike ideedega valdkonna eksperdid (nt õed, füsioterapeudid). The Compare Foundation püüab need kolm valdkonda kokku tuua, hinnates mh projektide käigus, kas pakkujad on võimelised turunõudmistega arvestama ning võimaldades avalike teenuste kasutajate, tellijate ja ettevõtete ideevahetust. Seejuures on üheks takistuseks, et vähe on kõiki kolme valdkonda (iduettevõtted, innovatsioon, hanked) mõistvaid eksperte ning nõustamisele kulub palju ressurssi. Töösuund on algusjärgus – ühe esimese projekti tulemusena valmis näiteks kohaliku omavalitsuse osalusel VR-tööriist, mis aitab koolitada tervishoiuspetsialiste tööks kognitiivsete häiretega. Lahendus on seejuures nüüdseks kasutusele võetud rohkem kui 40 omavalitsuses (Intervjuu 17.09.2025).

Samuti on tavapärase hankekorralduse üks tagajärgi, et innovatsiooniprojektid ei jõua enamasti piloodini või sellest kaugemale, sest puudub ajend arendusega edasi tegeleda. Seepärast on tähtis, et avaliku rahastuse tulemusena tekkinud intellektuaalomand jääks projekti teostajale mitte kliendile – kuigi tähtis on ka teadvustada, et olenevalt olukorrast võib asjakohasem olla vastupidine korraldus (Intervjuu 17.09.2025).

Sarnaselt Eestiga ei ole Rootsis üht juhendmaterjali, mis sätestaks avalikest vahenditest rahastatud immateriaalse vara kasutuse põhimõtted. Erinevates juhenddokumentides antud suunised rõhutavad pigem üldpõhimõtetena vajadust kasutustingimustes iga projekti eripära arvestades kokku leppida, samuti eristada eelnev immateriaalne vara projektitulemustest, selgitada välja osaliste minimaalsed kasutusõigused ning lähtuda omandi- ja kasutusõiguse jaotusel tulemuste rakendamise vajadusest.

Rootsi Intellektuaalomandi Amet on koostanud innovatsioonihangete juhise, milles soovitatakse enne koostöö algust välja selgitada, millist ligipääsu või kasutust avalik sektor tellijana tegelikult vajab. Juhendis märgitakse, et paljudel juhtudel on ühiskondlikult kasulikum, kui projekti tulemuse omandiõigus jääb teostajale, samal ajal kui avaliku sektori asutusele tagatakse selgelt sõnastatud kasutusõigus (PRV 2025). Samu põhimõtteid väljendab Ettevõtlusliidu hankejuhend, mis suunab lisaks võtma arvesse õigustega kaasnevat võimalikku halduskoormust. Juhend rõhutab, et nii hankijale kui ka tarnijale on võrdselt oluline, et nad mõistaksid täielikult erinevate intellektuaalomandi õiguste sätete mõju kogu lepingulisele suhtele, ning toob näiteid eri lepingusätetest ja nende tagajärgedest pooltele (Svenskt Näringsliv 2021).

Vinnova on samuti sätestanud projekti osaliste minimaalsed kasutusõigused: partnerid peavad saama kasutada üksteise projektitulemusi projekti elluviimiseks vajalikus ulatuses tasuta ning teatud juhtudel ka oma tulemuste edasiarendamiseks. Samas jäävad paljud küsimused – näiteks tulemuste omand, eksklusiivsus või kommertsiaalne kasutus – poolte omavahelise kokkuleppe küsimuseks (Vinnova 2018a, 2018b).

Samuti rõhutatakse eelnimetatud juhendites, et õiguste üleandmine ja kasutusõiguste ulatus peavad olema kooskõlas turutingimustega, et vältida varjatud riigiabi, mis seab piirid sellele, kui soodsatel tingimustel võib avalik sektor õigusi ettevõtjatele anda (Vinnova 2018a, 2018b; PRV 2025).

Ka eelkirjeldatud The Compare Foundationi nõudluspõhise innovatsiooni käsiraamat, mis lähtub fondi senisest kogemusest innovatsioonihangete elluviimisel, rõhutab tulemuste rakenduslikkust silmas

pidades teostajale omandiõiguse jätmise eelised. Seejuures on käsitletud juhtumeid, kus koostöises planeerimisfaasis anti kohalikule omavalitsusele võimaliku lõpplahenduse tasuta kasutusõigus kindlaks ajaks, näiteks neljaks aastaks, pidades silmas võimalust, et turul pakutakse tulevikus juba teisi lahendusi (The Compare Foundation 2024).

Erinevalt Eestist leidub Rootsis ühtne juhendmaterjal teadus- ja arendusasutustele. Kõrgkoolide ja ülikoolide liidu teaduslepingute juhendis lähtutakse põhimõtetest, et lepingutega ei anta üle õigusi eelnevale intellektuaalomandile, kuid õiguste omanik peab teistele osapooltele tagama projekti elluviimiseks vajaliku kasutusõiguse. Juhul, kui omandiõigus või ainulitsents antakse siiski teisele osapoolele, peab ülikoolile jääma õigus kasutada tulemusi tasuta teadus- ja õppetöös. Kuigi Rootsis kehtib professori privileeg, peab ka teadlase intellektuaalomandile olema ülikoolil teaduse ja õpetamise eesmärgil kasutusõigus. Juhises rõhutatakse põhimõtet, et välispartneriga tuleb immateriaalse vara jaotuse küsimused selgelt enne projekti algust kirjalikult kokku leppida. Seejuures ei tohi lepingud piirata põhjendamatult teadustulemuste publitseerimist – seda võib edasi lükata üksnes piiratud ajaks näiteks patendikaitse taotlust silmas pidades (SUHF 2024).

Lisaks innovatsiooniprojektide tulemuste rakenduslikkusele toodi intervjuudes Rootsi innovatsiooni ökosüsteemi puudusena esile, et riigihangete korraldus ja innovatsioonijuhtimine asetsevad avalikus sektoris teineteisest üsna eraldi. Seejuures ei arvesta rahastusprogrammid innovatsiooni ennustamatuse aspektiga – sageli jagatakse raha kolmeaastasteks projektideks, kus tegevused ja tulemused peavad olema täpselt määratletud. Intervjueeritava sõnul võiks riigihangete osana võimaldada suuremal määral väiksemates kogustes rahastust, mille kaotusega saab riskida (ingl *affordable loss*). The Compare Foundation aitab neist küsimustest teadlikkust tõsta ning osaleb selleks mh Vinnova uue rahastusmeetme Impact Innovation programmibürooos ning aruteluseminaridel nii Vinnova, riigihangete agentuuri, teadusparkide kui ka teadusinstituute ühendava riigiettevõttega RISE (Intervjuu 17.09.2025).

Hankesõbraliku innovatsiooni kõrval on The Compare Foundationi teine töösuund ühisvaral põhinev innovatsioon – praegu töötataksegi ühisvara haldamise juhendmaterjali ning poliitikadokumendi kallal. Intervjueeritu sõnul on ühisvaral põhinevates projektides üks põhilisi probleeme, et ettevõtted ei tea enne projekti sisenemist, milline osa nende tööst tugineb teiste ettevõtete immateriaalsele varale. Selleks, et neis küsimustes teadlikkust tõsta, koostab The Compare Foundation parasjagu 15 küsimusega ankeeti, mis aitab ühisvara projektideks valmistuda immateriaalse vara haldust silmas pidades.

Koostöö teadus- ja arendusasutustega

Lisaks Vinnovale on Rootsi innovatsiooni ökosüsteemis keskne roll ülikoolide juures tegutsevatel innovatsioonikeskustel (näiteks Lundi ülikoolis LU Innovation), mille eesmärk on anda ülikoolide töötajatele intellektuaalomandi haldamisel nõu ja tuge. Intervjuudes peeti neid üheks Rootsi innovatsiooni ökosüsteemi tugevuseks, sest ülikoolide innovatsioonikeskuste puhul on pigem tegemist väga varajase staadiumi inkubaatorite kui tehnosiirdeüksustega (Intervjuu 28.08.2025). Mitmed ülikoolid on ülevaate nendest tugivõimalustest koondanud oma intellektuaalomandi juhendmaterjalidesse. Näiteks on vastavas Lundi ülikooli juhendis märgitud, et ülikooli töötajatel, kes soovivad oma intellektuaalomandit äris kasutada, on võimalus saada innovatsioonikeskuselt õigusnõu, samuti rahastust ja tuge äriarenduses (Lunds Universitet 2021). Rootsi õigussüsteemi eripäraks on seejuures nn professori privileeg, mille kohaselt kuuluvad teadustöö tulemused ülikooli töötajatele.

Samuti on ülikoolidel võimalus innovaatiliste lahenduste edasiseks väärindamiseks omandada ülikooli alla kuuluva ettevõtte kaudu osalus teadustöötaja ettevõttes (Lundi ülikooli näitel ettevõtte LU Holding AB kaudu) (Lunds Universitet 2021).

Innovatsiooni ülikoolides toetab akadeemiliste innovatsiooniedendajate võrgustik SNITTS, mis teeb omakorda koostööd ülikoolide ettevõtete võrgustikuga FUHS ning inkubaatorite ja teadusparkide kutseühendusega SISP. Organisatsiooni käivitamist rahastas Vinnova, kes toetab siiani võrgustiku arendusprojekte, samuti saadakse ekspertnõu Rootsi Intellektuaalomandi Ametilt. SNITTS-i üks põhitegevusi on innovatsiooni tugisüsteemis osalejate (näiteks ülikoolide innovatsiooninõustajad) koolitamine (SNITTS 2025). Oma igapäevategevuses toetub SNITTS suures osas liikmesorganisatsioonide, eelkõige ülikoolide innovatsioonikeskuste, aga ka näiteks Intellektuaalomandi Ameti jt liikmete panusele. See panus on vormistatud koostöölepingutena, mis võimaldavad liikmesorganisatsioonide töötajatel omahinnaga SNITTS-i koolitustel ja üritustel osaleda. Samuti on võimalus saada SNITTS-i tegevusest osa individuaalse liikmemaksu kaudu (ca 162 eurot aastas) (SNITTS 2023, s.a.).

Samuti ühendab teadmussiirde edendajaid Sweden Startup Nation, kuhu kuuluvad lisaks ülikoolide ettevõtete võrgustikule FUHS ning inkubaatorite ja teadusparkide ühingule SISP Rootsi ülikoolide innovatsioonikeskuste ühendus ning väheesindatud ühiskonnagruppidest pärit ettevõtjaid ühendav võrgustik BLING. Sweden Startup Nationi eesmärk on innovatsioonivõime tugevdamise eesmärgil koguda ja analüüsida andmeid iduettevõtete ja kasvufaasis olevate ettevõtete kohta (Sweden Startup Nation 2025).

Olulise innovatsioonisüsteemi osalisena tõstetakse riigi teaduspoliitikas 2025—2028 muu hulgas esile teadusinstituute ühendavat riigiettevõtet RISE, mis vajaduspõhist uurimistööd ja testimist edendades on lüliks kõrgkoolide ja ärikogukonna vahel. Märgitakse, et tänu interdistsiplinaarsusele ja neutraalsele positsioonile Rootsi innovatsiooni ökosüsteemis on RISE edukalt koordineerinud ja koos hoidnud komplekssseid projekte nii Rootsis kui ka Euroopa Liidu tasandil. Seda on näidanud nii Euroopa Horisondi kui ka erinevad Vinnova programmid (enamikus Vinnova innovatsioonimeetmete konsortsiumidest on RISE üks osaline). Organisatsioonil on Rootsis üle 130 testkeskkonna, seejuures näeb teaduspoliitika eelnõu ette RISE-i rahastuse suurendamist (Sveriges Regering 2024; Intervjuu 28.08.2025).

Teadmussiirde edendamiseks on Rootsis kokku kutsutud ka konkreetsetele ühiskondlikult olulistele valdkondadele keskendunud algatusi. Näiteks on Digital Futures interdistsiplinaarne uurimiskeskus, mis uurib ja arendab ühiskonna väljakutsete lahendamiseks vajalikke digitaaltehnoloogiaid. Keskus loodi KTH Kuningliku Tehnikaülikooli, Stockholmi Ülikooli ja RISE-i ühisel algatusel. Keskus toetab teadmussiiret, viies teadlased, ettevõtted, avaliku sektori ja kodanikuühiskonna esindajad kokku pikaajalistes koostööprogrammides ja ühistes teadusprojektides – partnerite seas on Rootsi juhtivad ettevõtted, nagu Ericsson, Saab ja Scania. Digital Futures soodustab nii varajases kui ka rakendusfaasis teadmusvahetust, sealhulgas teadmussiirde doktoriprogrammide ja rahastusvõimaluste kaudu (Digital Futures 2025). Teadmusiirde partnerlusvõrgustike fookus sõltub Rootsis seejuures suuresti geograafilisest piirkonnast ning seal asuvate ülikoolide ja ettevõtete tugevustest. Nii ongi näiteks Stockholmi piirkonna üks fookuseid digiteenused.

Stiimulid immateriaalse vara äriliseks väärindamiseks maksusüsteemis

Alates 2014. aastast kehtib Rootsis teadus- ja arendustegevuse maksusoodustus (rts *Forskningsavdraget*), mis tähendab, et tööandjal on õigus saada teadus- ja arendustööga seotud töötajate maksudelt soodustust kuni 1,5 miljoni SEK ulatuses kuus. See vähendab teadus- ja arendustegevuse kulusid ka siis, kui ettevõte pole veel kasumlik, mis teeb selle stiimuli sobivaks just alustavatele innovaatilistele ettevõtetele (Produktivitetskommission 2024).

Tootlikkuse komisjoni tegevuskavas arutatakse ka, miks Rootsis ei ole kasutusele võetud nn *patentbox*-skeemi (maksusoodustus intellektuaalsest omandist saadud tulule) – tööjõumaksude soodustusi eelistatakse, kuna need toetavad ka kasumieelses staadiumis olevaid ettevõtteid. Siiski tõstetakse eelkirjeldatud teadus- ja arendustegevuse maksusoodustuse puudusena esile, et seda on teatud olukordades keeruline kohaldada ning maksusoodustuse tingimused vajaksid ülevaatamist. Valitsuse koostatud maksusüsteemi analüüsi seas on muu hulgas ettepanekud kaotada halduskoormuse tõttu teadus-ja arenudstegevuse miinimummäär (seni 15 h kuus), samuti lihtsustada ja laiendada teaduse ning arendustegevuse mõisted (Regeringskansliet 2025).

Tootlikkuse komisjonile koostatud aruandes (Lappi *et al.* 2024) määratletakse mitmed tootlikkuse seisukohast olulised reformid. Muu hulgas tuleks aruande järgi laiendada teadus- ja arendustegevusse ning immateriaalsesse varasse investeerimise maksusoodustusi ning edendada aktsia- ja riskikapitali turgu. Samuti osutatakse maksureformi vajadusele, mis vähendaks erinevusi laenu- ja omakapitali maksustamise vahel (sarnaselt Soome ja Itaalia n-ö ACE-süsteemiga), arvestades et laen ei sobi kõrge riskiga ja alles kasvufaasis olevatele iduettevõtetele. Võimalike lahendustena on välja pakutud kaasrahastamise skeeme (ettevõttesse algusfaasis investeerimiseks) ja pensionifondidest iduettevõtetesse investeerimise võimaluste loomist.

Kavandatavad uuendused Rootsi innovatsiooni ökosüsteemis

Immateriaalse vara äriline väärindamine on üks keskseid teemasid valitsuse teaduspoliitikas aastateks 2025-2028 (Sveriges Regering 2024), mis annab ülevaate kavandatavatest riigi investeeringutest teadusesse ja innovatsiooni.

Mitmed ettepanekud selles puudutavad ülikoolide innovatsioonikeskuste töö parendamist. Näiteks osutatakse puudujääkidele ülikoolide ettevõtete juhtimises ning tehakse ettepanek hakata senisest enam kontrollima ülikoolide innovatsioonikeskuste tegevust immateriaalse vara haldamisel (nt aastaaruannete kaudu). Samuti märgitakse eelnõus, et seni pole innovatsoonikeskuse loomiseks eraldatud rahastust ühelegi kunstiülikoolile, millest lähtuvalt tehakse ettepanek luua kultuurisektori innovatsoonikeskus, mis võimaldaks uutes toodetes ja teenustes ühendada loomingut uuendusliku tehnoloogiaga (Sveriges Regering 2024).

Teadus- ja arendusasutuste ja erasektori siirdeprotsesside kitsaskohana toob eelnõu esile, et ettevõtte asutamise faasi sisenetakse liiga kiiresti ning paljusid uurimistööst kasvanud ideid tuleks pikema aja jooksul ja mitmes staadiumis valideerida ning verifitseerida. Seepärast suurendatakse ühe meetmena Vinnova püsirahastust uurimistulemuste verifitseerimiseks. Samuti eraldatakse Vinnovale raha testimise ja testkeskkondade arenduseks (Sveriges Regering 2024).

Lisaks eelpool kirjeldatud põhiülesannetele võib valitsus anda Vinnovale eriülesandeid. Nii on riigi uue teaduspoliitika osana Vinnoval alates 2025. aastast vastutus arendada strateegilise tähtsusega

tehnoloogiavaldkondades välja innovatsiooni edendavad koostööalgatused koos rahastuse, analüüside ja töömeetoditega. Eesmärk on aidata kaasa uute tehnoloogiate arendamisele sektoriteülese koostöö kaudu (Sveriges Regering 2024).

2028. aastaks jagab Vinnova tipptehnoloogia klastrite algatuse raames igal aastal üle poole miljardi Rootsi krooni. Valitsus investeerib ka uute ja murranguliste tehnoloogiate baasuuringutesse Rootsi Teadusnõukogule antud mandaadi kaudu. Neid kahte algatust hakkab koordineerima Vinnova ja Rootsi Teadusnõukogu ühine programmibüroo. Eesmärk on muu hulgas tagada, et tegevused esindaksid kõiki tehnoloogilise „küpsuse" astmeid, esialgsest uurimistööst innovatsioonini. Samuti kasutatakse ära ühiseid võimalusi rahvusvaheliseks koostööks, eriti Euroopa Liidu tasandil.

Lisa 8. Sloveenia kogemus immateriaalse vara käsitlemisel innovatsiooni ökosüsteemis

Sloveenia innovatsiooni ökosüsteem on viimastel aastatel läbinud olulise institutsionaalse ümberkorralduse, mille eesmärk on olnud vähendada lõhet teadustulemuste ja nende rakendamise vahel. Varasema süsteemi keskmes oli alusuuringute rahastamine, samas kui tehnoloogiate arendamine kõrgematele valmidusastmetele ja kommertsialiseerimine jäi fragmentaarseks. 2022. aastal vastu võetud teadus- ja innovatsiooniseadusega laiendati riigi rolli kogu innovatsioonitsüklile. Seadus andis aluse uue agentuuri loomisele ning võimaldas rahastada lisaks alusuuringutele ka tööstusuuringuid ja eksperimentaalset arendust, toetades tehnoloogiate arengut kogu tehnoloogia valmidusastme ulatuses.

2021. aastal Sloveenia majandusarengu ja tehnoloogiaministeeriumi ning SPIRIT Slovenia koostatud põhjalikus analüüsis (Republic of Slovenia 2021) tõdeti, et Sloveenia innovatsiooni ökosüsteemi iseloomustab küll institutsioonide jt osalejate arvukus, aga teisalt ka killustatus ning ebaselgus vastutusalades ja rollides. Analüüsis eristati kaht keskmist n-ö vertikaalset koordineerimisüsteemi: 1) teadus- ja arendustegevuse telge, mida koordineerivad haridus-, teadus- ja spordiministeerium ja selle asutused (nt ARRS ehk Sloveenia Teadusagentuur) ning 2) majanduskasvu, nutika spetsialiseerumise ja *start-up*-ettevõtluse telge, mida koordineerib majandusarengu- ja tehnoloogiaministeerium, selle rakendusasutused ja võrgustikud (nt SPIRIT, SEF, SIO-võrgustik, SRIP-võrgustik, vt täpsemalt allpool). Ühe tugevusena on aruandes nimetatud nende kahe vertikaali sisest koordinatsiooni, sealhulgas rakendusasutuste autonoomiat meetmete ettevalmistusel ja rakendamisel, teisalt jääb vajaka innovatsiooni kesksest ja sektoriülesest juhtimisest (Republic of Slovenia 2021).

Üheks katseks eri sektoreid ühendada võib aruande põhjal pidada strateegilise arengu ja innovatsiooni partnerlusvõrgustikke (ingl *Strategic Research and Innovation Partnership,* SRIP), mis kutsuti ellu nutika spetsialiseerumise strateegia loomise käigus, eesmärgiga tagada pikaajaline koostöö ettevõtete, teadusasutuste, riigi ja omavalitsuste ning innovatsiooni vahendajate ja kasusaajate vahel. SRIP-ide eeldatav roll on tugevdada partnerite toodete ja teenuste kohalolekut turul ning toimida poliitikakujundamise, uute teadmiste ja tootearenduse integreerijana. 2021. a analüüsis selgus, et SRIP-ide tegevusega pole teised osalised hästi kursis ning SRIP-e ei kaasata piisaval määral meetmete väljatöötamisse (Republic of Slovenia 2021). Intervjuudest selgus aga, et SRIP-idel on oluline roll mitte niivõrd eri osapoolte kokkutoomisel konkreetsetesse projektidesse, kuivõrd ettevõtete ning teadus- ja arendusasutuste vaheliste kontaktide loomisel erinevatel üritustel, samuti innovatsioonisüsteemi osaliste esindamisel poliitikakujundamises (Intervjuu 22.09.2025).

Reformiga kaasnes ka intellektuaalomandi käsitluse täpsustamine koostööprojektides. Konsortsiumide puhul on lepingute põhitingimused riigi poolt ette määratletud. Need sätestavad intellektuaalomandi jaotuse panuse alusel ning välistavad selle tasuta üleandmise ettevõtetele. Intellektuaalomandi edasine kasutamine eeldab turuhinnaga litsentsilepingut, mis on kooskõlas riigiabi reeglitega. Selline lahendus vähendab teadusasutuste jaoks intellektuaalomandi tasuta loovutamise riski ja loob selgema majandusliku stiimuli selle teadlikuks haldamiseks (Intervjuu 22.09.2025).

Intervjuus rõhutati, et ettevõtted ei ole sageli huvitatud niivõrd patenteeritud lahendustest, vaid pigem oskusteabest, mis on seotud konkreetsete tootmis- või arendusvajadustega. Sloveenias on mitmed teadus- ja arendusasutused hakanud käsitlema sellist oskusteavet immateriaalse varana ning loonud sisemised mehhanismid selle arvelevõtuks ja teadlaste motiveerimiseks (Intervjuu 22.09.2025). See näitab, et Sloveenias käsitletakse immateriaalset vara laiemalt kui üksnes registreeritavat

intellektuaalomandit, hõlmates ka muid mittefüüsilisi ressursse. Selline lähenemine toetab tööstusega praktilist ja paindlikku koostööd.

Lisaks toodi esile, et koostöö tööstusega ei teki automaatselt, vaid kujuneb usalduse kasvades. Ettevõtted otsivad sageli kiireid ja rakenduslikke lahendusi, samas kui teadus- ja arendusasutuste tegevus toimub pikemas ajaperspektiivis. Niisiis on pikaajalised partnerlused kujunenud väiksematest projektidest ning nõudnud järjepidevat suhtlust ja ootuste selget kokkuleppimist (Intervjuu 19.09.2025).

Tööstuse koha pealt ilmnes muu hulgas, et intellektuaalomandi strateegiat ei käsitleta eraldiseisva juriidilise küsimusena, vaid osana ettevõtte äristrateegiast. Patenteerimine ei ole eesmärk omaette ning teatud juhtudel eelistatakse ärisaladuse hoidmist. Intellektuaalomandi kaitse valik sõltub seega turustrateegiast, rahvusvahelistumise plaanist ja investeerimisloogikast (Intervjuu 30.09.2025).

Sloveenia tugevusena on innovatsioonisüsteemi analüüsides esile tõstetud IKT-valdkonna iduettevõtete ökosüsteemi ja tugevaid äriarendusteenuseid. Inkubaatorite ja ärikiirendite süsteem on Sloveenias hästi välja arendatud: 25 tugiüksuse hulgas on enamasti majandusarengu- ja tehnoloogiaministeeriumi rahastatud inkubaatorid, aga ka ülikoolide juurde kuuluvad, piirkondlike arengukeskuste rahastatud ja erainkubaatorid. Samuti on Ljubljanas tööd alustanud Sloveenia esimene ühiskondliku mõjuga algatustele keskendunud inkubaator Impact HUB (SEED 2021). Innovatsioonisüsteemi oluline osapool on ka SIO ehk inkubaatorite, ärikiirendite, tehnoloogiaparkide ja muude seotud organisatsioonide võrgustik, mis toetab uute ettevõtete loomist. Näiteks rahastas SIO-võrgustik 2020. aastal üle 500 äriprojekti. SPOT-süsteemi (vt allpool) ja SIO-de tegevuse tulemuslikkuse hindamisel selgus aga, et olemasolevad võrgustikud peaksid olema omavahel tihedamini seotud ja üksteise tööd täiendama. Samuti leiti analüüsis, et SIO-võrgustiku paremaks toimimiseks tuleks selle rahastuses ja juhtimise korralduses võtta enam arvesse piirkondlikke erisusi, nt eri piirkondade ettevõtlusaktiivsust ja võimekust kvalifitseeritud töötajate leidmiseks (Republic of Slovenia 2021).

Sloveenia, aga kogu piirkonna jaoks uuenduslik on Vesna Deep Tech tehnoloogiasiirde fond. Fond toetab teadus- ja arendusasutustes loodud tehnoloogiate jõudmist ettevõtlusesse ning investeerib *proof-of-concept*-etapis olevatesse süvatehnoloogia projektidesse ja ettevõtetesse. Intervjuudest selgus aga, et fondi roll ei piirdu kapitali pakkumisega. Fondi portfelliettevõtted saavad lisaks kapitalile ligipääsu valdkonnapartnerite ja ekspertide võrgustikule, mis toetab tehnoloogia arendust, turule sisenemist ja investeeringute kaasamist. Fondi loomine sai teoks HBOR-i (Horvaatia Arengu- ja Ekspordipank), SID Panga (Sloveenia Arengu- ja Ekspordipank) ja EIF-i (Euroopa Investeerimisfond) ühisalgatusel ning see eeldas paralleelselt ökosüsteemi arendamist – teadlaste, tehnosiirdeüksuste ja potentsiaalsete investorite koolitamist riskikapitali ja ettevõtluse loogikast. Korraldati mitmetasandilisi koolitusprogramme, mille eesmärk oli vähendada teadlaste hirme ettevõtluse ees ning tugevdada arusaama investeerimisprotsessidest. See on muutnud fondi mitte üksnes rahastusinstrumendiks, vaid ka ökosüsteemi kujundajaks (Intervjuu 30.09.2025).

Väikseid ja keskmisi ettevõtteid toetavate innovatsioonisüsteemi osalejatest on hea lahendusena esile tõstetud platvormi Digital Innovation Hub, mille eesmärk on edendada Sloveenia ettevõtete digipädevust ja tõsta seeläbi nende konkurentsieelist. Platvorm jagab väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele infot ja näiteid heast praktikast, pakub äri- ja tehnoloogianõustamist ning ligipääsu tehnoloogiale ja testkeskkondadele. Samuti on väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete tugisüsteemi

tähtis osa SPOT-süsteem ehk märgis, mis koondab enda alla mitmesugused riiklikult rahastatud teenused, eesmärgiga pakkuda ettevõtetele n-ö ühest virtuaalsest teeninduspunktist terviklikku tuge (Republic of Slovenia 2021).

Lisaks rahastusmeetmetele on Sloveenias arendamisel ka regulatiivne liivakast tehisintellekti valdkonnas, kus ettevõtted saavad arenduse käigus teha koostööd vastutavate järelevalve- ja rakendusasutustega. Selline lähenemine vähendab hilisemaid õiguslikke takistusi uue tehnoloogilise lahenduse turule toomisel (Intervjuu 22.09.2025).

Sloveenia innovatsioonisüsteemi aruandes kaardistati üle 70 erineva toetusmehhanismi, mida koordineerivad Sloveenia Ettevõtlusfond, Sloveenia Teadusagentuur, SPIRIT, majandusarengu- ja tehnoloogia ministeerium, haridus-, teadus- ja spordiministeerium ning mitmed ettevõtted. Üheksa toetusmeetme juhtumiuuringud osutasid peamise nõrkusena meetmete tulemuslikkuse hindamise puudumisele. Lisaks puudub aruande järgi järjepidev tagasiside toetuse saajatelt ning järelkontroll (Republic of Slovenia 2021). Hästi toimivate riiklike toetusmeetmete hulka võib aga innovatsiooni ökosüsteemi osalejate hinnangul lugeda Sloveenia ettevõtlusfondi koordineeritud intellektuaalomandi osakute toetust (patentide, disainilahenduste, kaubamärkide taotlemiseks). Üks intellektuaalomandi osaku eeliseid on kitsas fookus – erinevalt varasemast innovatsiooniosaku meetmest on see mõeldud väga spetsiifilist ekspertnõu vajavate probleemide lahendamiseks. Lisaks intellektuaalomandi osakutele on Sloveenia ettevõtetel juurdepääs Euroopa Liidu väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete fondile ning võimalus saada EPO ja Sloveenia intellektuaalomandi ameti vahelise lepingu alusel EPO pakutava põhjaliku patendikaardistuse hinnast 80% soodustust (Republic of Slovenia 2021; SIPO 2024).

Alates 2022. aastast on Sloveenia innovatsioonisüsteemis ja selle regulatsioonis leidnud aset mitmeid olulisi muutusi. Innovatsioonisüsteemi paremaks juhtimiseks loodi 2022. aastal jõustunud teadus- ja arendustegevuse ja innovatsiooni korralduse seadusega uus riiklik asutus ARIS (Sloveenia Vabariigi Teadusuuringute ja Innovatsioonitegevuse Avalik Agentuur), mille üks põhilisi eesmärke on tagada sujuvam üleminek teaduselt innovatsioonile. Näiteks aitab loodud asutus teaduse rahastamist eri ministeeriumide vahel paremini koordineerida, võimaldades teadlastel tegeleda lihtsamini sama rahastuse raames oma teadustöö tulemuste rakendamisega (Brent & Zubaşcu 2023; Republic of Slovenia 2022). Ühe olulisema uue meetmena rahastati Euroopa Ühtekuuluvusfondist pilootprojekti, mis võimaldab ARIS-el toetada teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete (või ettevõtete vahelisi) konsortsiume kõrgematele tehnoloogilise valmiduse tasemetele jõudmisel. Meetme edasiseks elluviimiseks on kavas tagada püsirahastus (Intervjuu 22.09.2025).

Intervjuudes rõhutati, et avalike teadusasutuste põhitegevus ei toetu üksnes baasrahastusele, vaid märkimisväärne osa (ligikaudu 80%) rahastusest teenitakse konkurentsipõhiste projektitaotluste kaudu. See loob tugeva stiimuli aktiivseks projektikirjutamiseks ning koostööks nii riiklike kui ka Euroopa programmide raames (Intervjuu 19.09.2025).

Samas toodi esile, et avalikud teadusgrantid ei saa kujuneda teadus- ja arendusasutuste lõppeesmärgiks. Kui rahastus piirdub üksnes avalike toetustega ning puudub erakapital kui järgmine arenguetapp, võib grantide taotlemine muutuda omaette tegevusmudeliks, ilma et teadustulemused jõuaksid turule. Niisiis nähakse erakapitali kaasamist kui vajalikku järgmist sammu, mis suunab teadustulemusi rakendusse ja loob selgema tulemuspõhisuse (Intervjuu 30.09.2025).

Oluliseks süsteemseks mehhanismiks on ka *Test Before Invest* lähenemine, mille raames saavad väikese ja keskmise suurusega ettevõtted kasutada teadus- ja arendusasutuste infrastruktuuri ning katsetada uusi tehnoloogiaid enne investeerimisotsuse tegemist. See vähendab innovatsiooniriski ja võimaldab ettevõtetel teha teadlikumaid investeerimisvalikuid (Intervjuu 22.09.2025).

ARIS-e tööd koordineerib innovatsiooninõukogu, milles on esindatud Sloveenia innovatsioonisüsteemi olulisemad osapooled. Valitsuse juurde on aga kokku kutsutud arengunõukogu, mis suunab innovatsioonivaldkonda riigis tervikuna (Republic of Slovenia 2022) ning jälgib teadus- ja arendustegevuse ja innovatsiooni strateegia rakendamist – seejuures on OECD koostatud Sloveenia innovatsioonisüsteemi juhtimismudeli analüüsis rõhutatud vajadust tagada arengunõukogule määratud ülesannete elluviimiseks nii piisav rahastus kui ka analüütiline tugi. Analüüsis on märgitud, et teaduse ja innovatsiooni rahastuse ühe asutuse alla toomisel on mõju vaid siis, kui ka meetmed ja programmid on omavahel koordineeritud (OECD 2024).

Olulise uuendusena on seaduses sõnastatud ka teadustegevust ja innovatsiooni toetava keskkonna põhimõtted, sealhulgas vajadus soodustada „(rahvusvahelist) projektitööd, võrgustike loomist, partnerluskoostööd, innovatsioonikiirendeid, innovatsiooni, teadmiste ja tehnoloogiate siiret, teadusorganisatsioonide ja ettevõtluse integreerimist, avatud teadust, avatud innovatsiooni ning loovust ja ettevõtlikkust teaduses ning innovatsioonis“. Selgelt on määratletud avatud teaduse põhimõte – vähemalt 50% avaliku rahastuse korral on kohustuslik projekti teadustulemused suurimal võimalikul määral avalikustada (kaitstes seejuures vajalikul määral intellektuaalomandit ja isikuandmeid) (Republic of Slovenia 2022).

Põhilise poliitikakeskkonna uuendusena valmis 2024. aastal Sloveenia riiklik immateriaalse vara strateegia (koos tegevuskavaga), mille üks kolmest kesksest eesmärgist on luua immateriaalse vara tõhusaks kaitseks ja haldamiseks vajalik taustsüsteem, sealhulgas tugevdada institutsionaalset tugivõrgustikku. Selle eesmärgi täitmiseks on strateegias kavandatud järgmised tegevused:

- Sloveenia Intellektuaalomandi Ameti (SIPO) töö täiustamine, sealhulgas tööprotsesside digitaliseerimine ja lihtsustamine, samuti teavitustegevuste ja tööjaotuse parandamine ning SIPO suurema osaluse tagamine rahvusvahelistes organisatsioonides ja võrgustikes. Eesmärk on, et Sloveenias oleks SIPO-l immateriaalse vara küsimustes keskne roll.
- Olemasolevate ja uute immateriaalse vara tugiasutuste (sh teadmus- ja tehnosiirdekeskused, patendiinfokeskused, SIO-võrgustik, digitaalsed innovatsiooniplatvormid, strateegilised teaduse ja innovatsiooni partnerlusvõrgustikud SRIP) töö arendamine; innovatsiooni ökosüsteemis osalejate koostöö tugevdamine ning Sloveenia äriarenduse teeninduspunkti meetme (osa riiklikust SPOT-süsteemist) täiustamine, kaasates ärinõustamisse ka teadmus- ja tehnosiirdekeskusi ning intellektuaalomandi ametit (SIPO 2024). Seejuures on OECD koostatud juhtimismudeli analüüsis tugevusena esile toodud, et SRIP-ide osalus toetab teadus- ja arendustegevuse ja innovatsiooni strateegia rakendamist fookusvaldkondades ning SRIP-id aitavad tagada valdkonnaspetsiifilise teadmuse ja informatsiooni olemasolu. Saavutuseks on märgitud ka kaubanduskoja tugi erinevate algatuste (töötoad, küsitlused, uuringud, aruteluseminarid) kaudu, mis toetavad poliitikakujundamist (OECD 2024).
- Kultuurivaldkonnas ning süsiniku kogumise ja säilitamise valdkonnas immateriaalse vara halduse tugiteenuste täiustamine (sh loovuskeskuse ja erinevate võrgustike loomise kaudu) (SIPO 2024).

Teine keskne eesmärk strateegias on toetada intellektuaalomandi õiguste haldust nii avalikus kui ka erasektoris. Kavas on intellektuaalomandi osakute (ingl *voucher scheme*) meedet laiendada ja arendada ning pakkuda väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele suuremal määral tuge immateriaalse vara haldamisel, sealhulgas immateriaalse vara halduse strateegiate koostamisel. Lisaks soovitakse luua näidislepingute platvorm, millest oleks abi tööstusuuringute ja äriarenduse eri faasides ja mis soodustaks tõhusat teadmus- ja tehnoloogiasiiret. Kavas on luua immateriaalse vara ärilise väärindamise juhised. Strateegias märgitakse, et intellektuaalomandi õigustega seonduvad maksusoodustused pole Sloveenias piisavalt välja arendatud, seega soovitakse viia ellu spetsiaalsete maksustiimulite (intellektuaalomandi maksurežiimi ehk *patentbox*'i) teostatavusuuring (SIPO 2024).

Sloveenia immateriaalse vara strateegia üks alaeesmärke on suurendada innovatsiooni ning intellektuaalomandi tähtsust avalike hangete protsessis. Selle alaeesmärgi täitmiseks on kavandatud järgmised tegevused:

- Suurendatakse avaliku sektori nõudlust innovatiivsete toodete ja teenuste järele, sealhulgas tõstes innovatsiooni kui kriteeriumi tähtsust avalike hangete protsessis.
- Edendatakse innovaatilisi riigihankeid, sealhulgas on oluline määratleda intellektuaalomandi õiguste jaotus juba hankedokumentides, võttes mh arvesse nii avalikku huvi kui ka poliitikaeesmärke (SIPO 2024). Intervjuust SIPO esindajaga selgus, et osana riigihangete uuendamise protsessist kaalutakse ka korraldust, millega avaliku rahastuse tulemusena tekkinud intellektuaalomand jääks töö teostajale, selleks et tekiks motivatsioon toodet või teenust edasi arendada (Intervjuu 19.09.2025).
- Soodustatakse intellektuaalomandi sätete lisamist hankedokumentidesse (SIPO 2024).

Toetatakse ka intellektuaalomandi õiguste haldust teadussüsteemis – selleks on kavas intellektuaalomandi õiguste halduse edendamine avatud teaduse ja avatud innovatsiooni põhimõtteid silmas pidades. Samuti soovitakse edendada nii teadussüsteemi ja ettevõtete vahelisi koostöömudeleid kui ka avalikult rahastatud teadus- ja arendusasutuste leiutiste kommertsialiseerimist hargettevõtete ja litsentside ning patendimüügi kaudu (SIPO 2024).

Intervjuus viidati siiski erinevatele lähenemistele avatud innovatsiooni ja intellektuaalomandi käsitluses. Kui innovatsioonipoliitikas rõhutatakse teadmiste jagamist ja koostööd, siis intellektuaalomandi valdkonna esindajate hinnangul eeldab äriline kasutus õiguste selget määratlemist ja omandisuhete fikseerimist. Ilma selleta ei saa intellektuaalomand toimida ettevõtte varana ega olla kommertsialiseeritav. Nende kahe eesmärgi tasakaalustamine on Sloveenia süsteemis teadlikult juhitud protsess (Intervjuu 19.09.2025).

Erinevalt paljudest riikidest ei ole Sloveenias immateriaalse vara käsitlus ühe asutuse või ministeeriumi pädevus, vaid valitsuse tasandil on kinnitatud riiklik strateegiline kokkulepe. Immateriaalse vara strateegia koostamisel osales kümme ministeeriumi ja kaks agentuuri ning selle elluviimiseks loodi valitsuse töögrupp poliitilisel tasandil. Lisaks on strateegia tegevuskavas määratletud vastutajad, ajaraamid ja mõõdikud, mis võimaldavad mõju süsteemselt hinnata (Intervjuu 19.09.2025).

Intervjuudest Sloveenia ekspertidega (Intervjuud 19.09.2025) selgus, et innovatsioonisüsteemi on viimastel aastatel elavdanud teadus- ja arendusasutuste hargettevõtete arvu kasv, mis omakorda võib tuleneda stiimulite muutumisest. Immateriaalse vara kommertsialiseerimine ja hargettevõtete loomine on nüüd osa avaliku sektori teadus- ja arendusasutuste tulemusnäitajatest –

teadmussiirdeüksustele on seatud selged mõõdikud. Samuti on paindlikumaks muutud intellektuaalomandi jaotuse mudelid teadus- ja arendusasutuste ja hargetevõtete vahel, mis on hõlbustanud investeeringute kaasamist. Ühtlasi ei ole teadmussiirdeüksuste tegevus projektipõhine, vaid neid on hakatud süstemaatiliselt riigieelarvest rahastama. Intervjuude kohaselt on tegemist juba mitmenda järjestikuse rahastusvooruga, mis võimaldab teadmussiirdeüksustel arendada pikaajalist võimekust. See viitab riigi teadlikule otsusele käsitleda teadmussiiret innovatsiooni ökosüsteemi püsikomponendina. Lisaks tegelevad nii SIPO kui ka teadus- ja arendusasutuste teadmussiirdeüksused aktiivselt teadlikkuse tõstmisega immateriaalse vara väärtusest ning teadlastel on hargettevõtete registreerimisel järjest enam kogemusi.

Samuti annab ühe olulisema uuendusena 2022. aastal jõustunud teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seadus avalikult rahastatud teadusasutustele õiguse saada hargettevõtete kaasasutajateks, investeerides loodavasse ettevõttesse teadusasutusele kuuluva immateriaalse varaga, mis peab olema nõuetele vastavalt hinnatud (asutuse osaluse suurus ettevõttes vastab immateriaalse vara turuväärtusele). Seejuures maksab ettevõtte teaduasutusele lepinguga kindlaks määratud osa litsentsitasudest. Uuringus intervjueeritud teadmussiirdeüksuse esindaja hinnangul on see seadusemuudatus samuti suurendanud teadlikkust hargettevõtete loomise võimalusest (Intervjuu 19.09.2025).

Praktikas on see toonud kaasa ülemineku litsentsipõhiselt mudelilt osaluspõhisele lahendusele. Varasema lähenemise kohaselt pidi teadus- ja arendusasutusest välja kasvanud hargettevõte maksma asutusele litsentsitasu immateriaalse vara kasutamise eest juba enne stabiilse tulu tekkimist. See vähendas kättesaadavat kapitali ettevõtte varajases arenguetapis ning muutis selle investorite jaoks vähem atraktiivseks. Uue mudeli kohaselt omandab teadus- ja arendusasutus väikese osaluse ettevõttes, loobudes varajastest litsentsitasudest. Nii jagab teadus- ja arendusasutus ettevõttega riski ning tema võimalik tulu sõltub ettevõtte pikaajalisest edust, mitte varasest rahavoost. See muudab ettevõtte finantsstruktuuri lihtsamaks ja investeeritavamaks, kuna investorite jaoks väheneb oht, et tulevased rahavood on eelnevalt kohustustega koormatud (Intervjuu 30.09.2025).

Intervjuus ARIS-e esindajaga tõsteti efektiivse meetmena esile toetust teadus- ja arendusasutuste teadmussiirdeüksuste võrgustike loomiseks (üks on ülikoolide ja teine uurimisinstituutide teadmussiirdeüksuste võrgustik), mis on soodustanud teadus- ja arendusasutuste ning ettevõtete vahelist koostööd, samuti aidanud kaasa teadmiste levikule immateriaalse vara tõhusast haldusest (sh üritustel nii ARIS-e, teadmussiirdeüksuste kui ka SIPO aktiivsel osalusel) (Intervjuu 22.09.2025).

Ka immateriaalse vara strateegias on võetud eesmärk soodustada immateriaalse vara väärtuse teadvustamist asutustes ja organisatsioonides. Selleks soovitakse tagada, et nii avaliku sektori asutused kui ka ettevõtted suuremal määral immateriaalset vara arvele võtaksid. Kavas on pakkuda koolitusi immateriaalse vara kajastamisest raamatupidamises ning töötada välja juhiseid immateriaalse vara arvelevõtmiseks. Samuti arendatakse immateriaalse vara hindamise standardeid ja metoodikaid ning kaasatakse audiitoreid ja hindajaid. Huvipakkuva meetmena on kavas soodustada immateriaalse vara kasutust finantsinstrumentides, sealhulgas laenude tagatisena. Üks võimalus selleks on luua spetsiaalne innovatsioonifond, mis immateriaalset vara tagatisena aktsepteerib (SIPO 2024; Intervjuu 19.09.2025).

Intervjuust SIPO esindajaga selgus, et praeguseks on eelnõu immateriaalse vara laenutagatisena kasutamise kohta saanud valitsuse kooskõlastuse ning instrumendi pilootprojekt võiks esialgsete

plaanide järgi alata kuue kuu pärast (intervjuu toimumisest arvates). Seejuures tuli instrumendi kavandamisel ühe takistusena muuta Sloveenia riigieelarveseadust, et meetme sihtrühma saaks lisaks teadmusmahukatele ettevõtetele kaasata väikesed ja keskmise suurusega ettevõtted (Intervjuu 19.09.2025).

Märkimist väärib, et laene hakkab instrumendi osana pakkuma riigile kuuluv Sloveenia ekspordi- ja arengupank (SID) – instrumendi ettevalmistamisel peeti läbirääkimisi mitme kommertspangaga, kes ennekõike kahtlesid immateriaalse vara väärtuse hindamise süsteemis. SIPO esindaja hinnangul võib see saada potentsiaalselt ka üheks instrumendi rakendamise põhiliseks takistuseks. Seega on immateriaalse vara hindamistööriista väljatöötamine Sloveenia immateriaalse vara strateegia üks keskseid eesmärke ning SIPO esindaja sõnul toimuvad praegu selleks arutelud nii Sloveenia audiitorite ja ärinõustajate kui ka rahvusvahelise audiitorite kogukonnaga. Eesmärk on, et immateriaalse vara hindamistööriistad oleksid kättesaadavad pilootprojekti alguseks. Lisaks võimaldaks pilootprojekt koguda andmeid teiste näitajate seas immateriaalse vara väärtuse hindamiste asjakohasuse kohta (Intervjuu 19.09.2025).

Keskse eesmärgina rõhutas SIPO esindaja vajadust tagada parem teadlikkus immateriaalse vara määratlemise ja väärindamise tähtsusest – see on ka Sloveenia immateriaalse vara strateegia üks kolmest põhieesmärgist. Strateegia järgi on viimastel aastatel suuremal määral kommunikatsiooniga tegelenud SIPO ja tehnosiirdekeskused, siiski on teadlikkus immateriaalse vara tähtusest nii avalikus kui ka erasektoris endiselt kasin. Eesmärgi täitmiseks on kavas immateriaalse varaga seonduv integreerida tugevamini haridussüsteemi eri tasanditesse, samuti tõsta üldsuse teadlikkust intellektuaalomandi õigusest ja immateriaalse vara kasutusest ning arendada nii avalikus kui ka erasektoris immateriaalse vara kaitsmise ja haldamise pädevust (SIPO 2024).

Teiste seas plaanitakse ettevõtete teadlikkuse tõstmise eesmärgil järgmisi tegevusi:

- Väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete mentorlus intellektuaalomandi halduse ja turundamise teemal;
- Väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete e-õppe platvormi loomine (juhib kasutaja õige info ja intellektuaalomandi kaitse valikuteni);
- Järjepidev koostöö väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete teadlikkuse suurendamisel WIPO, EUIPO ja EPO-ga;
- Loometöö tegijate ja kultuuritöötajate seas teadlikkuse tõstmine (koostöös vastavate võrgustike, nt Sloveenia Filmikeskusega);
- Koolitused avalikule ja erasektorile, sealhulgas uute tehnoloogiate (nt TI) mõju kohta intellektuaalomandi õigusele;
- Konverentsid, töötoad, ettekanded jm (SIPO 2024).

Kirjeldatud tegevused näitavad, et innovatsiooni toetamiseks on loodud mitmekesine ja aktiivne tugistruktuur. Samas tuli intervjuudest välja, et Sloveenia innovatsiooni ökosüsteem toimib paljuski projektipõhiselt ning puudub selgelt koordineeritud, valdkondadeülene strateegiline raamistik – ministeeriumitel on eraldiseisvad strateegiad, mis viitab vajadusele tugevama valdkondadeülese koordineerimise järele (Intervjuu 22.09.2025).

Sloveenia kogemus näitab, et institutsionaalsete muudatuste, rahastusinstrumentide ja intellektuaalomandi strateegia ühendamine ühtseks tervikuks võib tugevdada teadustulemuste ärilist

kasutust. Samas sõltub süsteemi toimivus jätkuvalt poliitikatasandi koordineerimisest ning erakapitali ja avalike instrumentide tasakaalust.